

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

ДАШКЕВИЧ СЕРГІЙ ІГОРОВИЧ

УДК 347.96:347.97/.99(043)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПОРЯДОК ЗАЙНЯТТЯ ПОСАДИ СУДДІ: АДМІНІСТРАТИВНО-
ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

Спеціальність 081 - Право
Галузь знань 08 - Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Сергій Дашкевич

**Науковий керівник: Банах Сергій Володимирович, доктор юридичних
наук, доцент**

Тернопіль - 2024

АНОТАЦІЯ

Дашкевич С.І. Порядок зайняття посади судді: адміністративно-правові аспекти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії в галузі права за спеціальністю 081 Право. – Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2024.

Дисертація містить результати актуального комплексного дослідження адміністративно-правових аспектів порядку зайняття посади судді.

Актуальність дослідження обґрунтовується тим, що становлення України як правової, соціальної і демократичної держави не є можливим без ефективної судової влади, що забезпечувала б правовладдя і гарантувала дотримання прав і свобод громадян. Судова система держави повинна наповнюватися високопрофесійними і добросовісними суддями. Відтак, потрібен прозорий і дієвий механізм оперативного добору та призначення кандидатів на посади суддів для забезпечення незалежності та об'єктивності правосуддя. Зважаючи на те, що численні «перезавантаження судової системи» в Україні не дали бажаного результату, і навіть остання хвиля судової реформи 2016 року, в ході якої був змінений порядок відбору, підготовки і призначення суддів, не виправдала очікувань, адже єдиний добір, оголошений відповідно до цих змін, триває досі. Тобто швидко наповнити суди компетентними і добросовісними кадрами не вдалося, тож проблема формування суддівського корпусу набуває критичних масштабів. Через постійний відтік професійних кадрів з судової системи навантаження на суддів є дедалі більшим, що зрештою може призвести до неспроможності держави

забезпечити громадянам гарантоване нею право на доступне і справедливе правосуддя.

У науковій праці визначено, що методологію дослідження порядку зайняття посади судді складає комплексне поєднання філософських (світоглядних), загальнонаукових та спеціально-юридичних методів та принципів наукового пізнання, що спрямовані на розкриття особливостей правового регулювання порядку і процедур зайняття посади судді. Це дало змогу проаналізувати проблемні аспекти даної теми та визначити основні напрямки удосконалення відповідних процедур щодо зайняття посади судді з врахуванням міжнародного досвіду.

У роботі комплексно досліджено вимоги до кандидатів на посаду судді. Аргументовано, що оцінка компетентності суддів вимагає структурованого уніфікованого підходу та чіткої об'єктивності, що виступає гарантією забезпечення дотримання принципу єдиності статусу суддів. Держава має створювати належні умови і фінансово забезпечувати безперервне навчання суддів, постійне підвищення їх компетентності з метою підвищення якості та ефективності здійснення правосуддя.

Обґрунтована значимість високих морально-етичних вимог до кандидатів на посаду судді як обов'язкових чинників забезпечення здійснення правосуддя на засадах професіоналізму, незалежності, справедливості та неупередженості. Необхідно, щоб носії судової влади володіли морально-етичними якостями, демонстрували високі стандарти поведінки, дотримуючись етичних норм як під час здійснення правосуддя, так і в повсякденній побутовій поведінці. Дотримання доброчесності та високий рівень компетентності суддів є важливими чинниками забезпечення справедливого та об'єктивного здійснення правосуддя. Отже, вітчизняна система добору суддів повинна мати комплексний та системний характер і спрямовуватися на забезпечення не тільки необхідних передумов для призначення на посади суддів найбільш підготовлених та

висококваліфікованих правників з відповідним професійним досвідом, але осіб з високими морально-етичними якостями.

У дисертаційній роботі запропоновано адміністративно-правове забезпечення професійного добору суддів в Україні розуміти як цілісну систему правових та організаційних заходів і процедур, які регулюють процес відбору та призначення суддів задля забезпечення незалежності, об'єктивності та високої кваліфікації і моральної чесності суддів. Також здійснено глибокий ретроспективний та перспективний аналіз процедури добору та призначення кандидатів на посаду судді, які є важливим елементом правового статусу судді, адже передують безпосередньому виникненню правосуб'єктності судді.

Добір визначено як процедуру заповнення вакантних посад суддів такими кандидатами, котрі успішно пройшли всі етапи відбору, перевірки, навчання і призначення, відповідають визначеним у законодавстві вимогам відповідно до норм законодавства і міжнародних стандартів. Стадіям добору як адміністративної процедури, характерні такі ознаки: по-перше, вони утворюють сукупність логічно пов'язаних дій певного органу; по-друге, вони завершуються досягненням певної поточної мети і є своєрідними «кроками» в досягненні кінцевої мети процедури в цілому; по-третє, вони не є однаковими і рівнозначними, відрізняються і за кількістю та переліком учасників адміністративної процедури.

На основі аналізу досвіду практичної реалізації та проходження стадій учасниками четвертого добору 2017 року встановлено складні і проблемні стадії добору з тих п'ятнадцяти, що були передбачені законодавством з 2016 до 2023 року (ретроспективний погляд). Охарактеризовано також етапи (стадії) добору, передбачені чинною редакцією Закону України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до змін щодо удосконалення процедур суддівської кар'єри, що були ухвалені 9 грудня 2023 року та з 30 грудня 2023 року вступили в дію (аналіз сучасного стану та перспективний погляд).

Після порівняльного аналізу і співставлення оновленого переліку етапів добору з попередньою редакцією (яка визначала їх як стадії), відзначено, що кількість стадій (етапів) значно зменшилася (майже вдвічі). Однак, це зменшення їх кількості досягнуто переважно за рахунок об'єднання, злиття близьких за змістом формальних стадій. Є й кілька більш суттєвих змін: законодавство вже не передбачає проведення відбіркового іспиту чи спеціальної підготовки, дещо змінилася послідовність проведення окремих стадій та порядок їх проведення (анонімні тестування в структурі кваліфікаційного іспиту в наступному доборі відбуватимуться для встановлення когнітивних здібностей, знань з історії української державності, загальних знань у сфері права та кожної спеціалізації суду, а також залишається традиційна практична частина), з'явився новий етап - перевірка особистих морально-психологічних якостей кандидатів на посаду судді.

Набуло подальшого розвитку положення про те, що потреба в оптимізації та вдосконаленні процедур добору, проведення конкурсу та призначення нових суддів в умовах надмірного навантаження та тотальної кадрової кризи у судовій системі, не втрачає своєї актуальності. Важливо, щоб подальші зміни були виваженими, науково обґрунтованими, щоб їх запровадження не позначилося на професійних якостях майбутнього суддівського корпусу, але унеможливило затягування законодавчо визначених стадій і надто часту зміну правил.

Аналіз міжнародних та європейських стандартів щодо кваліфікації та відбору претендентів на посаду суддів, дав змогу дослідити ряд принципів та положень як концептуального, так і рекомендаційного характеру. Будучи сформованими у тісній взаємодії та пронизані ідеєю незалежності судової влади та кожного судді зокрема, дані норми відображають: взаємозв'язок між незалежністю судової влади та незалежністю суддів і їх компетентністю; забезпечення довіри суспільства до судової влади через відбір кваліфікованих суддів; забезпечення добору суддів незалежним від

законодавчої та виконавчої влади ораном; прозорість та відкритість процедур добору на посаду судді із чіткими вимогами, яким повинен відповідати кандидат на посаду судді; обов'язок кожного судді професійно розвиватися та підвищувати рівень компетентності; покладення на державу обов'язку створювати організаційні та фінансові умови для постійного навчання суддів.

У ході компаративного аналізу з'ясовано, що у країнах континентального права велику увагу при доборі та призначенні суддів відводять професійній складовій та результатам іспитів, які складають кандидати на посаду судді. У англо-американських країнах значну увагу приділяють наявності практичного досвіду у кандидатів у судді. У будь-якому випадку добір та призначення суддів має відповідати чітко встановленим у національному законодавстві правилам та міжнародним стандартам, що в сукупності і складають основи адміністративно-правового регулювання добору та призначення суддів на посаду. Повинні бути сформовані чіткі критерії відбору, що відображатимуть правила міжнародних та європейських стандартів та забезпечуватимуть дотримання етичних норм та стандартів поведінки суддів; нормативне закріплення правил забезпечення контролю та оцінювання якості роботи суддів після призначення.

Запропоновано напрямки удосконалення процедури призначення суддів в Україні з огляду на міжнародний досвід та в межах комплексного підходу до реформування судової системи. Зокрема, рекомендації стосуються: забезпечення максимальної публічності та прозорості процесу відбору суддів; встановлення незалежності суддівського корпусу від політичного впливу; встановлення чіткого професійного стандарту для суддів, який визначає необхідні навички, досвід, знання та моральні якості, що є обов'язковими для суддів, а також постійне удосконалення даних вимог з огляду на науково-технічний прогрес; забезпечення належної підготовки для кандидатів на посаду судді; належна оцінка психологічних

здібностей кандидатів; забезпечення рівного представлення чоловіків і жінок серед суддів, а також у Вищій кваліфікаційній комісії суддів України та у Вищій раді правосуддя; реалізація чіткої антикорупційної стратегії, створення ефективних механізмів перевірки кандидатів на відсутність корупційних зв'язків; залучення міжнародних експертів та організацій, представників громадськості до процесу добору суддів, що надалі сприятиме впровадженню міжнародних стандартів та найкращих практик у судову систему України; проведення постійного моніторингу та оцінки якості роботи суддів, включаючи їх професійну поведінку та рішення, задля забезпечення високого рівня ефективності судової влади.

Ключові слова: судова влада, судова система, правосуддя, суддя, суддівський корпус, авторитет судової влади, судова реформа, етичні стандарти поведінки судді, вимоги до кандидата на посаду судді, добір кандидатів на посаду судді, доброчесність, компетентність, професійна підготовка суддів, конкурс на посаду судді, призначення на посаду судді.

ANNOTATION

Dashkevich S. I. The procedure for taking the position of a judge: administrative and legal aspects. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

The dissertation is written for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy (Ph.D.) in the field of law on speciality 081 Law. – Western Ukrainian National University, Ternopil, 2024.

The dissertation contains the results of an up-to-date comprehensive study of the administrative and legal aspects of the procedure for taking the position of a judge.

The relevance of the dissertation is justified by the fact that the formation of Ukraine as a legal, social and democratic state is not possible without an effective judiciary, which would ensure the rule of law and guarantee compliance with the rights and freedoms of citizens. The judicial system of the state should be filled with highly professional and virtuous judges. Therefore, a transparent and effective mechanism for the prompt selection and appointment of candidates for the positions of judges is needed to ensure the independence and objectivity of justice. Given the fact that numerous "reboots of the judicial system" in Ukraine did not give the desired result, and even the last wave of judicial reform in 2016, during which the procedure for the selection, training and appointment of judges was changed, did not live up to expectations, because the only selection announced according to of these changes, continues to this day. That is, it was not possible to quickly fill the courts with competent and honest personnel, so the problem of forming the judicial corps is taking on critical proportions. Due to the constant outflow of professional personnel from the judicial system, the burden on judges is increasing, which may eventually lead to the inability of the state to provide citizens with the guaranteed right to accessible and fair justice.

In the scientific work, it is determined that the methodology of the study of the order of taking the position of a judge is a complex combination of philosophical (worldview), general scientific and special legal methods and principles of scientific knowledge aimed at revealing the peculiarities of the legal regulation of the order and procedures of taking the position of a judge. This made it possible to analyze the problematic aspects of this topic and to determine the main areas of improvement of the relevant procedures for taking the position of a judge, taking into account international experience.

The work comprehensively researches the requirements for candidates for the position of judge. It is argued that the evaluation of the competence of judges requires a structured, unified approach and clear objectivity, which serves as a guarantee of ensuring compliance with the principle of the unity of the

status of judges. The state must create appropriate conditions and financially ensure continuous training of judges, constant improvement of their competence in order to improve the quality and efficiency of the administration of justice.

The importance of high moral and ethical requirements for candidates for the position of judge as mandatory factors for ensuring the administration of justice on the basis of professionalism, independence, fairness and impartiality is substantiated. It is necessary that the holders of judicial power possess moral and ethical qualities, demonstrate high standards of behavior, complying with ethical norms both during the administration of justice and in everyday household behavior. Integrity and a high level of competence of judges are important factors in ensuring the fair and objective administration of justice. Therefore, the national system of selection of judges should have a complex and systematic nature and should be aimed at providing not only the necessary prerequisites for appointing the most trained and highly qualified lawyers with relevant professional experience to the positions of judges, but also persons with high moral and ethical qualities.

In the dissertation, it is proposed to understand the administrative and legal provision of professional selection of judges in Ukraine as a complete system of legal and organizational measures and procedures that regulate the process of selection and appointment of judges to ensure independence, objectivity and high qualification and moral integrity of judges. An in-depth retrospective and prospective analysis of the procedure for the selection and appointment of candidates for the position of judge, which is an important element of the legal status of a judge, because it precedes the immediate emergence of a judge's legal personality, was also carried out.

Selection is defined as the procedure for filling vacant positions of judges with such candidates who have successfully passed all stages of selection, verification, training and appointment, meet the requirements defined in the legislation in accordance with the norms of legislation and international standards. The stages of selection as an administrative procedure are

characterized by the following features: first, they form a set of logically related actions of a certain body; secondly, they end with the achievement of a certain current goal and are a kind of "steps" in achieving the final goal of the procedure as a whole; thirdly, they are not the same and equivalent, they also differ in the number and list of participants in the administrative procedure.

On the basis of the analysis of the experience of practical implementation and passing of the stages by the participants of the fourth selection of 2017, difficult and problematic stages of the selection of the fifteen that were provided by the legislation from 2016 to 2023 were established (retrospective view). The selection stages provided for by the current version of the Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges" are also characterized, in accordance with the changes regarding the improvement of judicial career procedures, which were adopted on December 9, 2023 and entered into force on December 30, 2023 (analysis of the current state and perspective view).

After a comparative analysis of the updated list of selection stages with the previous version, it was noted that the number of stages has significantly decreased (almost twice). However, this reduction in their number was achieved mainly due to the unification and merger of similar formal stages. There are also several more significant changes: the legislation no longer provides for the holding of a selection exam or special training, the sequence of individual stages and the order of their conduct has changed somewhat (anonymous testing in the structure of the qualification exam in the next selection will be held to establish cognitive abilities, knowledge of the history of Ukrainian statehood, general knowledge in the field of law and each specialization of the court, as well as the traditional practical part), a new stage appeared - checking the personal moral and psychological qualities of candidates for the position of judge.

The position that the need to optimize and improve the procedures for selection, competition and appointment of new judges in conditions of excessive workload and a total personnel crisis in the judicial system has not lost its relevance has gained further development. It is important that further changes be

balanced, scientifically based, so that their introduction does not affect the professional qualities of the future corps of judges, but makes it impossible to delay the legally defined stages and change the rules too often.

The analysis of international and European standards regarding the qualification and selection of candidates for the position of judges made it possible to investigate a number of principles and provisions of both a conceptual and a recommendatory nature. Being formed in close interaction and imbued with the idea of the independence of the judiciary and each judge in particular, these norms reflect: the relationship between the independence of the judiciary and the independence of judges and their competence; ensuring public trust in the judiciary through the selection of qualified judges; ensuring the selection of judges by an organization independent of the legislative and executive authorities; transparency and openness of selection procedures for the position of a judge with clear requirements that a candidate for the position of a judge must meet; the duty of each judge to develop professionally and increase the level of competence; imposing on the state the obligation to create organizational and financial conditions for continuous training of judges.

In the course of the comparative analysis, it was found that in the countries of continental law, great attention is paid to the professional component and the results of the exams taken by candidates for the position of judge during the selection and appointment of judges. In Anglo-American countries, considerable attention is paid to the presence of practical experience in candidates for the position of judge. In any case, the selection and appointment of judges must comply with the rules and international standards clearly established in national legislation, which together form the basis of the administrative and legal regulation of the selection and appointment of judges. Clear selection criteria should be formed, reflecting the rules of international and European standards and ensuring compliance with ethical norms and standards of conduct of judges; regulatory consolidation of the rules for ensuring control and evaluation of the quality of work of judges after appointment.

Directions for improving the procedure for appointing judges in Ukraine are proposed, taking into account international experience and within the framework of a comprehensive approach to reforming the judicial system. In particular, the recommendations relate to: ensuring maximum publicity and transparency of the process of selecting judges; establishment of independence of the judiciary from political influence; establishment of a clear professional standard for judges, which defines the necessary skills, experience, knowledge and moral qualities that are mandatory for judges, as well as constant improvement of these requirements in view of scientific and technical progress; ensuring proper training for candidates for the position of judge; proper assessment of candidates' psychological abilities; ensuring equal representation of men and women among judges, as well as in the High Qualification Commission of Judges of Ukraine and the High Council of Justice; implementation of a clear anti-corruption strategy, creation of effective mechanisms for checking candidates for the absence of corruption ties; involvement of international experts and organizations, representatives of the public in the process of selecting judges, which will further contribute to the implementation of international standards and best practices in the judicial system of Ukraine; conducting constant monitoring and evaluation of the quality of work of judges, including their professional behavior and decisions, in order to ensure a high level of efficiency of the judiciary.

Key words: judiciary, judicial system, justice, judge, judicial corps, authority of the judiciary, judicial reform, ethical standards of judge's behavior, requirements for a candidate for the position of judge, selection of candidates for the position of judge, integrity, competence, professional training of judges, competition for the position of a judge, appointment to the position of a judge.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у вітчизняних фахових виданнях, зарубіжних періодичних наукових виданнях, а також вітчизняних фахових журналах, що індексуються у міжнародних наукометричних базах:

1. Дашкевич С. Міжнародні стандарти правового статусу судді. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. №4 (28). С.38-43. DOI:10.35774/app2021.04.038. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/46495>
2. Dashkevych S. International legal standards for professional training and selection of judges. *Legal, Economic Science and Praxis. Journal of Law and Social Sciences*. 2022. № 7. P.4-8. URL: <https://lesp.hu/international-legal-standards-for-professional-training-and-selection-of-judges/>
3. Дашкевич С. Компетентність як важлива ознака професіоналізму судді. *Право.ua*. 2023 № 2. С. 224-229. DOI 10.32782/LAW.UA.2023.2.37. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2023-2/Pravo_ua_2023_2_224.pdf
4. Dashkevych S. The procedure for holding the position of judge in certain foreign countries. *Наше право*. 2023. № 4. С.221-229. DOI 10.32782/NP.2023.4.33. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2023-4/NP_2023_4_221.pdf
5. Дашкевич С. Проблемні стадії добору кандидатів на посаду судді місцевого суду. *Європейські перспективи: науково-практичний журнал*. 2023. №4. С. 165-171. DOI 10.32782/EP.2023.4.26. URL: https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/EP-2023-4/EP_2023_4_165.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Дашкевич С. Бангалорські принципи поведінки суддів як критерій професійної етики. *Україна в умовах реформування правової системи:*

- сучасні реалії та міжнародний досвід: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, ЗУНУ, 16-17 квітня 2021 року). Тернопіль, 2021. С.278-280. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/1248/1234>*
7. Дашкевич С. Робота судової системи України під час війни. *Російсько-українська війна: право, безпека, світ: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, ЗУНУ, 29-30 квітня 2022 року). Тернопіль, 2022. С.380-382. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/1249/1235>*
8. Дашкевич С. Добросесність - як основа довіри до правосуддя. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, ЗУНУ, 28 квітня 2023 року). Тернопіль, 2023. С.406-408. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/1250/1236>*
9. Dashkevych S. European standards for professional training and selection of judges. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття : тези доп. учасників VII Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 09 черв. 2023 р.), Р. 53-56. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20230609/article/view/dashkevych*

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	3
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	16
ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ТЕМИ	
1.1. Методологічні основи дослідження порядку зайняття посади судді	27
1.2. Правове регулювання порядку і процедур зайняття посади судді.....	53
1.3. Вимоги до кандидатів на посаду судді.....	64
1.4. Добросесність та компетентність як основні критерії відбору кандидатів на посаду судді	80
Висновки до першого розділу	113
РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕДУРА ДОБОРУ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ КАНДИДАТІВ НА ПОСАДУ СУДДІ: СУЧАСНИЙ СТАН, РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ТА ПЕРСПЕКТИВНИЙ ПОГЛЯДИ	
2.1. Стадії процедури добору кандидатів на посаду судді.....	116
2.2. Проведення конкурсу та призначення на посаду судді.....	129
2.3. Напрямки удосконалення порядку і процедур зайняття посади судді	135
Висновки до другого розділу	143
РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ДОБОРУ СУДДІВ І ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ У ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ	
3.1. Міжнародно-правові стандарти професійної підготовки та добору суддів	146
3.2. Порядок зайняття посади судді в окремих зарубіжних країнах	162
3.3. Основні напрямки вдосконалення адміністративно-правового забезпечення професійного добору суддів в Україні	177
Висновки до третього розділу	187
ВИСНОВКИ	192
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	199
ДОДАТКИ	226

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВАКС – Вищий антикорупційний суд України
ВККС України – Вища кваліфікаційна комісія суддів України
ВРП – Вища рада правосуддя
ВРУ – Верховна Рада України
ВС – Верховний Суд
ВСПІВ – Вищий суд з питань інтелектуальної власності
ГРД – Громадська рада доброчесності
ДСА України – Державна судова адміністрація України
Європейська Конвенція (Конвенція) – Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини
ЄДРСР – Єдиний державний реєстр судових рішень
ЄС – Європейський Союз
ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини
ЗМІ – засоби масової інформації
ЗУНУ – Західноукраїнський національний університет
КМРЕ – Комітет міністрів Ради Європи
КРЕС – Консультативна рада європейських судів
КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України
КСУ – Конституційний Суд України
МЮ (Мінюст) – Міністерство юстиції України
НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції
НАБУ – Національне антикорупційне бюро України
НШС України – Національна школа суддів України
ООН – Організація Об'єднаних Націй
РСУ – Рада суддів України
СБУ – Служба безпеки України

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Становлення України як правової, соціальної і демократичної держави неможливе без ефективної судової влади, що забезпечувала б правовладдя і гарантувала дотримання прав і свобод громадян. Судова система держави в такому разі повинна наповнюватися високопрофесійними і добросовісними суддями. Відтак, потрібен прозорий і дієвий механізм оперативного добору та призначення кандидатів на посади суддів для забезпечення незалежності та об'єктивності правосуддя.

В Україні численні «перезавантаження судової системи» не дали бажаного ефекту, натомість чергова хвиля судової реформи 2016 року передбачала кадрову домінанту. Зокрема був змінений порядок відбору, підготовки і призначення суддів, до законодавства було введена вимога добросовісності суддів. Ця ж хвиля реформи ознаменувалася масовим звільненням суддів, що призвело до кадрового голоду. Однак новий добір, розпочатий у 2017 році за новими правилами, не зміг швидко наповнити суди кадрами, адже перші укази Президента України про призначення суддів на посади за його результатами були ухвалені щойно у 2020 році, а сам добір продовжує тривати і на сьогоднішній день (понад 7 років). Тож критичних масштабів набуває проблема відтоку професійних кадрів з судової системи, надмірного навантаження суддів, що надалі може призвести до неспроможності держави забезпечити громадянам гарантоване нею право на доступне і справедливе правосуддя.

Дослідження адміністративно-правових аспектів процедури добору і призначення суддів в Україні, порівняльний аналіз порядку зайняття посади судді в окремих зарубіжних країнах, вивчення міжнародно-правових стандартів професійної підготовки та добору суддів дозволить на основі комплексного наукового підходу виявити проблемні моменти в

процедурі добору та призначення суддів, а також запропонувати можливі напрямки для покращання ситуації в цій сфері, що може позитивно вплинути й в плані підвищення якості судочинства та довіри громадян до судової влади. Отже, актуальність теми є безсумнівною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження відповідає одному із векторів руху, що був передбачений Стратегією розвитку України 2020, а також Стратегією розвитку судової системи в Україні на 2015-2020 роки, ухваленою Радою суддів України 11 грудня 2014 року, Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки, затвердженою Указом Президента України № 231/2021 11 червня 2021 року. Також дослідження узгоджується з Указом Президента України № 722 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», ухваленим 30 вересня 2019 року; «Пріоритетними напрямами розвитку правової науки на 2016-2020 роки», затвердженими загальними зборами Національної академії правових наук України 3 березня 2016 року. Кваліфікаційну роботу виконано на кафедрі кримінального права та процесу Західноукраїнського національного університету у відповідності до Планів наукової та науково-технічної діяльності.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження — комплексний аналіз адміністративно-правових аспектів порядку зайняття посади судді в Україні і вивчення досвіду інших держав з огляду на можливість імплементації їх позитивного досвіду у цій сфері.

Успішне досягнення визначеної мети, на наш погляд, передбачає вирішення таких завдань:

- 1) систематизувати бібліографію та визначити методологічні основи дослідження порядку зайняття посади судді;
- 2) проаналізувати правове регулювання порядку і процедур зайняття посади судді;
- 3) охарактеризувати вимоги до кандидатів на посаду судді;

- 4) дослідити зміст доброчесності та компетентності як основних критеріїв відбору кандидатів на посаду судді;
- 5) з'ясувати сутність та зміст стадій процедури добору кандидатів на посаду судді в ретроспективному та перспективному плані;
- 6) охарактеризувати етапи проведення конкурсу та призначення на посаду судді;
- 7) осмислити і сформулювати напрямки удосконалення порядку і процедур зайняття посади судді;
- 8) встановити міжнародно-правові стандарти професійної підготовки та добору суддів;
- 9) охарактеризувати порядок зайняття посади судді в окремих зарубіжних країнах;
- 10) визначити основні напрями вдосконалення адміністративно-правового забезпечення професійного добору суддів в Україні.

Об'єкт дослідження – це суспільні відносини в сфері формування кадрового корпусу судової влади.

Предмет дослідження – порядок зайняття посади судді, й зокрема, питання вимог до кандидатів, процедур відбору кандидатів на посаду судді, критеріїв кваліфікації, дотримання етичних норм та правил поведінки суддів, а також інші адміністративно-правові аспекти.

Методологічну основу дослідження складає система наукових підходів, конкретних засобів, принципів та методів, використання якої спрямоване на отримання об'єктивних знань про предмет дослідження. Методологія дослідження порядку зайняття посади судді являє собою комплексне поєднання філософських (світоглядних), загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, що спрямовані на розкриття особливостей правового регулювання порядку і процедур зайняття посади судді. Основою наукового дослідження стали логічні методи (аналізу, синтезу, абстрагування тощо), історико-правовий (підрозділ 2.1), системно-структурний (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2), порівняльно-правовий (підрозділ 3.2),

формально-догматичний методи (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2), метод правової герменевтики (підрозділ 3.1), прогностичний метод (підрозділи 2.3, 3.3), використання яких дозволило розкрити особливості процедури добору та призначення кандидатів на посаду судді та визначити основні напрямки вдосконалення порядку і процедур зайняття посади судді, якісного правового забезпечення професійного добору суддів в Україні.

Методологічним орієнтиром у дослідженні стало відстоювання загально-цивілізаційних цінностей, морально-етичних стандартів професійної діяльності, принципів гуманізму, поваги до людської гідності, свободи, справедливості. Ці принципи мають бути основоположними засадами правового статусу судді, вимогами до кандидатів на посаду судді, основою системи правосуддя і правовладдя.

Теоретичною основою дослідження стали наукові праці фахівців у сфері загальнотеоретичної юриспруденції та методології наукових досліджень (О. Бандурка, А. Бернюков, В. Бігун, О. Грищук, О. Данильян, О. Дзьобань, М. Кельман, М. Козюбра, М. Костицький, В. Кравчук, О. Кресін, Н. Крестовська, П. Рабінович, О. Скакун, В. Тацій, Ю. Шемшученко та ін.), адміністративного та конституційного права (В. Авер'янов, О. Бандурка, В. Бевзенко, Ю. Битяк, Л. Біла-Тіунова, В. Галуцько, Д. Голосніченко, Ю. Грошевий, Т. Дракохруст, Р. Калюжний, В. Кампо, Ю. Ковбасюк, Т. Коломоєць, В. Колпаков, А. Комзюк, О. Кузьменко, М. Кухта, Р. Мельник, О. Музичук, М. Савчин, С. Стеценко, В. Теремецький, Н. Чудик та ін.).

Дослідженню проблемних аспектів функціонування судової влади, в тому числі питанням формування професійного та добросовісного суддівського корпусу присвячені праці таких науковців, як: С. Глущенко, В. Гудима, С. Жуков, В. Кравчук, К. Кубатко, А. Кулібаба, М. Логвиненко, Л. Москвич, І. Назаров, В. Погорілко, Б. Пошва, С. Прилуцький, Б. Прокопенко, Л. Скомороха, Т. Струс-Духнич, В. Федорович,

О. Хотинська-Нор та багато інших. Роботи цих та інших вчених є теоретичною основою дослідження.

Втім, наявний і опрацьований автором науковий доробок з цієї проблематики не вичерпує перспектив дослідження широкого кола питань, які стосуються порядку зайняття посади судді. Ця кваліфікаційна праця є спробою ґрунтовного, систематизованого дослідження адміністративно-правових аспектів порядку зайняття посади судді в Україні.

Нормативною основою роботи є Конституція та закони України, міжнародні нормативно-правові акти, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, рішення Конституційного Суду України, рішення Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, інші нормативно-правові акти.

Емпіричну базу дослідження становлять дані Державної служби статистики України, Державної судової адміністрації України, а також інформація з довідкових видань, правова публіцистика, матеріали репрезентативних соціологічних досліджень тощо. Загалом дослідження опирається також на наявний в автора досвід, на реальний стан судової системи, зафіксований у статистичних та аналітичних звітах та соціопитування тощо.

Наукова новизна одержаних результатів. Суттєвими результатами дослідження, яким притаманні елементи наукової новизни, є такі сформульовані висновки та положення.

Уперше:

- комплексно досліджено вимоги до кандидатів на посаду судді, здійснено глибокий ретроспективний та перспективний аналіз стадій процедури добору та призначення кандидатів на посаду судді, які є важливим елементом правового статусу судді, адже передують безпосередньому виникненню правосуб'єктності судді;
- запропоновано адміністративно-правове забезпечення професійного добору суддів в Україні розуміти як цілісну систему

правових та організаційних заходів і процедур, що регулюють процес відбору та призначення суддів задля забезпечення незалежності, об'єктивності та високої кваліфікації і моральної чесності суддів;

- обґрунтовано авторське бачення щодо удосконалення порядку і процедур зайняття посади судді, серед яких пропозиція внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, спрямованих на скорочення строків розгляду спорів з Вищою кваліфікаційною комісією суддів України та Вищою радою правосуддя, які виникли в процесі проходження кандидатами конкурсних суддівських процедур, тощо;

- обґрунтовано висновок про те, що задля уникнення політизації процесу призначення членів Вищої ради правосуддя Верховною Радою України, доцільно було б перейняти досвід зарубіжних країн та на нормативному рівні зафіксувати правило, що не тільки коаліція, але і опозиція має отримати реальну можливість пропонувати кандидатури для призначення у Вищу раду правосуддя.

Удосконалено:

- визначення добору як процедури заповнення вакантних посад суддів такими кандидатами, котрі успішно пройшли всі етапи відбору, перевірки, навчання і призначення, відповідають визначеним у законодавстві вимогам. Виокремлено характерні ознаки стадій (етапів) добору як адміністративної процедури: по-перше, вони утворюють сукупність логічно пов'язаних дій певного органу; по-друге, вони завершуються досягненням певної поточної мети і є своєрідними «кроками» в досягненні кінцевої мети процедури в цілому; по-третє, вони не є однаковими і рівнозначними, відрізняються і за кількістю та переліком учасників адміністративної процедури;

- положення про доцільність збереження гендерного балансу для забезпечення рівної представленості чоловіків і жінок серед суддів, а також в комісіях, що займаються відбором суддів. Нормативна фіксація положення про забезпечення гендерного балансу для представлення у

Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України та при доборі і призначенні суддів додатково сприятиме забезпеченню справедливості та рівності перед законом для всіх громадян, незалежно від їхньої статі;

- наукові положення про доцільність поділу стандартів щодо добору та призначення суддів на дві групи: міжнародні стандарти та європейські стандарти. Міжнародні та європейські стандарти щодо добору та призначення суддів базуються на принципах як концептуального, так і рекомендаційного характеру та охоплюють наступні положення: взаємозв'язок між незалежністю судової влади та незалежністю суддів і їх компетентністю; забезпечення довіри суспільства до судової влади через відбір кваліфікованих суддів; забезпечення добору суддів незалежним від законодавчої та виконавчої влади ораном; прозорість та відкритість процедур добору на посаду судді із чіткими вимогами, яким повинен відповідати кандидат на посаду судді; обов'язок кожного судді професійно розвиватися та підвищувати рівень компетентності; покладення на державу обов'язку створювати організаційні та фінансові умови для постійного навчання суддів.

Набули подальшого розвитку:

- положення про те, що методологію дослідження порядку зайняття посади судді складає комплексне поєднання філософських (світоглядних), загальнонаукових та спеціально-юридичних методів та принципів наукового пізнання, що спрямовані на розкриття особливостей правового регулювання порядку і процедур зайняття посади судді. Це дало змогу проаналізувати проблемні аспекти даної теми та визначити основні напрямки удосконалення відповідних процедур щодо зайняття посади судді з врахуванням міжнародного досвіду;

- положення про те, що потреба в оптимізації та вдосконаленні процедур добору, проведення конкурсу та призначення нових суддів в умовах надмірного навантаження та тотальної кадрової кризи у судовій

системі не втрачає своєї актуальності. Важливо, щоб подальші зміни були виваженими, науково обґрунтованими, щоб їх запровадження не позначилося на професійних якостях майбутнього суддівського корпусу, але унеможливило затягування законодавчо визначених стадій і надто часту зміну правил;

- висновок про те, що вітчизняна система добору суддів повинна мати комплексний та системний характер і спрямовуватися на забезпечення не тільки необхідних передумов для призначення на посади суддів найбільш підготовлених та висококваліфікованих правників з відповідним професійним досвідом, але осіб з високими морально-етичними якостями, що є обов'язковими чинниками забезпечення здійснення правосуддя на засадах професіоналізму, незалежності, справедливості та неупередженості;

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що висновки та теоретичні положення, що у ній сформульовані, можуть сприяти подальшому розвитку юриспруденції. Проведена робота є важливою для вдосконалення чинного законодавства. Сформульовані висновки будуть корисні при виборі оптимальних шляхів завершення судової реформи в Україні, дадуть можливість уникнути різноманітних негативних явищ та тенденцій.

Положення дисертаційного дослідження корисні й у навчальному процесі (акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес юридичного факультету Західноукраїнського національного університету №126-29/1206 від 10 травня 2024 року; довідка про впровадження результатів дисертаційної праці у навчальний процес юридичного факультету Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького №281/04 від 06 травня 2024 року; акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес юридичного факультету Ужгородського національного університету №1650/01-14 від 07 травня 2024 року), можуть бути

використані при підготовці відповідних розділів підручників та навчальних посібників, навчально-методичних комплексів, лекцій з адміністративного права, конституційного права, юридичної деонтології, правових інституцій, судових та правоохоронних органів тощо. Результати дослідження є також корисними у практичній діяльності органів державної влади (довідка про використання результатів дисертаційного дослідження у Тернопільському апеляційному суді №01-17/95/2024 від 9 травня 2024 року).

Особистий внесок здобувача. Сформульовані у роботі положення, висновки, узагальнення, пропозиції та рекомендації обґрунтовано на основі власних досліджень в ході аналізу і опрацювання наукових, нормативних та статистичних джерел, навчальної та довідкової літератури.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й висновки, що сформульовані і відображені в кваліфікаційній науковій праці, дискутувалися на кафедрах теорії права та конституціоналізму, адміністративного права та судочинства, кримінального права і процесу та на міжкафедральних семінарах Західноукраїнського національного університету, оголошувались та обговорювалися на наукових конференціях (V Міжнародна науково-практична конференція «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід», ЗУНУ, 16-17 квітня 2021; VI Міжнародна науково-практична конференція «Російсько-українська війна: право, безпека, світ», ЗУНУ, 29-30 квітня 2022 року; VII Міжнародна науково-практична конференція «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід», ЗУНУ, 28 квітня 2023 року; VII Всеукраїнська науково-практична конференція «Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття», м.Харків, 09 червня 2023 року).

Публікації. Результати дослідження викладені у 9 публікаціях, 4 з них вміщено у фахових виданнях, затверджених наказами МОН України,

1 – в міжнародному періодичному фаховому науково-практичному правовому виданні, 4 – опубліковані тези доповідей на міжнародних та всеукраїнських, науково-практичних та наукових конференціях.

Структура та обсяг роботи. Виходячи з мети, завдання, враховуючи вимоги до характеру, обсягу та змісту подібних кваліфікаційних наукових робіт, а також логіку викладу проблеми, вона за структурою складається з: вступу, основної частини, що складається з 3 розділів, які містять 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 234 сторінки, у тому числі бібліографії – 27 сторінок (230 найменувань).

РОЗДІЛ 1.

МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ТЕМИ

1.1. Методологічні основи дослідження порядку зайняття посади судді

Дослідження правового статусу судді, особливостей порядку зайняття посади судді та вимог, які ставляться до кандидатів на посаду суді є надзвичайно актуальним у сучасних умовах демократичних перетворень. Це обумовлено, у першу чергу, тією особливою роллю судової системи в та функцією здійснення правосуддя. Конституційне закріплення концепції правової держави передбачає поділ державної влади на три гілки та їх взаємодію, забезпечення ефективного функціонування самостійної та незалежної судової влади, завданням якої є гарантувати реалізацію верховенства права в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Характеризуючи діяльність судів варто відмітити її владний характер та той факт, що така діяльність пов'язана із здійсненням функцій держави. У той же час діяльність системи правосуддя характеризується специфічними цілями, завданнями, принципами, змістом та формами здійснення. Суд своїм функціонуванням створює умови для реалізації публічних інтересів, але одночасно він стоїть на захисті прав та законних інтересів громадян та юридичних осіб, забезпечуючи гарантовану реалізацію їх приватних інтересів; діяльність суду і за змістом, і за формою суворо формалізована та чітко регламентована. Також необхідно наголосити, що суд посідає особливе місце в системі органів державної влади, відповідно йому властиві основні риси мають специфічні ознаки у порівнянні з іншими суб'єктами, які наділені владою та діють від імені держави. Цілком очевидним є висновок, що лише цілісна і всебічна характеристика особливостей правового регулювання порядку і процедур

зайняття посади судді та вимог, що ставляться до кандидатів на посаду судді, може органічно поєднати у собі ті аспекти, які значимі для розуміння значення системи правосуддя у правовому житті сучасного суспільства.

Авторитет судової гілки влади перш за все залежить від суддів як носіїв владних повноважень здійснювати правосуддя. Проблема якісного кадрового забезпечення судів особливо активізувалася в останні роки. Це обумовлено об'єктивними чинниками. Зокрема, мова йде про те, що протягом 2019-2022 років не було повноважного складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів (далі – ВККС), що вкрай негативно позначилося можливостях суддівського врядування та якісних показниках кадрового забезпечення професійними судьями. Після тривалої 11-місячної перерви у роботі Вищої Ради Правосуддя 19 січня 2023 року відбулося її перше засідання. І лише з вересня 2023 року ВККС відновила конкурсні процедури та кваліфікаційне оцінювання суддів на відповідність займаній посаді. Саме тому комплексне дослідження правового регулювання порядку і процедур зайняття посади судді, вимог до кандидатів на посаду судді має важливе значення.

Процес вирішення будь-якої наукової проблеми безумовно пов'язаний з визначенням методологічної основи дослідження. Методологія наукової розвідки полягає у визначеності та використанні такого методологічного інструментарію для дослідження соціальних явищ, який, по-перше, відповідатиме конкретному об'єкту дослідження, тобто буде адекватний природі досліджуваного явища, а, по-друге, зможе стати теоретичною основою системи методів дослідження конкретного явища. Такий підхід дає можливість використовувати систему теоретичних підходів у практичній площині наукового пізнання. Методологія наукового дослідження функціонує як цілісна система, насамперед, пізнавальних процесів, гносеологічних знань, що визначає шлях мислення, аналітичних процесів у процесі розуміння предмета дослідження. Предмет, в свою

чергу, визначає методологію пізнання [118, с. 33]. Особливо такий підхід є актуальним при дослідженні саме державно-правових явищ, що відображає їх структурну єдність та взаємовплив, взаємозв'язок теорії та практики. Такий методологічний підхід забезпечує не просто пізнання конкретних явищ, а забезпечує найбільш адекватне відображення дійсності та дає можливість спрямувати отримані результати дослідження на вдосконалення державно-правових явищ, визначити основні напрямки підвищення ефективності правового регулювання.

Варто відмітити позитивні зміни та тенденції методологічної ситуації у сучасному вітчизняному правознавстві, які зумовлені формуванням якісно нової системи правових цінностей та істотним розширенням впливу інтеграційних та глобалізаційних процесів на правову систему України в цілому. Методологію наукового дослідження складає комплекс взаємопов'язаних методів, засобів та принципів наукового пізнання. Це той першочерговий інструментарій пізнання правових явищ та процесів, який забезпечує не тільки всесторонність дослідження, але й гарантує об'єктивність та обґрунтованість отриманих наукових положень.

Імпонує твердження В. Тація, який підкреслюючи соціальну значимість та витребуваність у сучасних умовах наукових знань, наукових концепцій, наголошує що «наукове обґрунтування стає обов'язковою основою ефективності державних рішень, наука набуває рис соціального інституту, покликанням якого є забезпечення стійкого розвитку суспільства, добробуту та суспільного прогресу» [175, с. 10]. Автор акцентує увагу на «підвищенні вимог до методологічної оснащеності, забезпеченості наукових досліджень, пошуку оновлених, відповідних виклику сьогодення світоглядних орієнтирів, осмисленні сучасних наукових підходів і конкретних способів теоретичних досліджень» [175, с.10]. Адекватність методології конкретного наукового дослідження означає, що вона не просто дає можливість досліджувати предмет та співставляти отримані результати пізнавальної діяльності з основними

ідеями припущеннями, але й уможливує виявлення специфічних ознак самого предмета, своєрідність стратегії його пізнання і конструювання. Такий підхід зумовлює комплексність та результативність такого пізнання, спрямованість на практичну застосовність результатів наукової розвідки. Ефективне застосування методології в дослідженні порядку зайняття посади судді, процедури добору та призначення кандидатів на посаду судді, дозволить значно підвищити результативність дослідження даної теми, а як наслідок – спрямувати зусилля на вдосконалення відповідних процедур, що, у свою чергу, вплине на якісне функціонування вітчизняної системи правосуддя, її відповідності міжнародно-правовим стандартам.

За твердженням В. Шейко, методологія наукового дослідження має велике функціональне навантаження, яке систему теоретичних знань переводить у практичну площину. Зокрема, за допомогою методологічного інструментарію визначаються конкретні способи, методи отримання наукових знань, які відображають складні та одночасно динамічні явища і процеси суспільного життя. Методологія дає можливість спрямувати зусилля дослідника на особливий пошуковий шлях, на якому досягається конкретна науково-дослідницька мета та забезпечується всебічність і повнота отримання інформації, яка є необхідною для пізнання процесу чи явища, що досліджується. Ще одним практичним аспектом методології є те, що вона сприяє отриманню якісно нової інформації, а це, у свою чергу, допомагає уточнювати, збагачувати, систематизувати терміни і поняття, робити узагальнення, визначати нові характеристики, тобто розширювати горизонти сучасної науки. Таким чином, створюється система науково обґрунтованої інформації, основою якої є об'єктивні факти та логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання [193, с. 56]. Адже плідність, «результативність наукового пізнання, ступінь і глибина його проникнення в сутність досліджуваних явищ і процесів, а зрештою – приріст наукових знань значною, а часто й вирішальною мірою залежать від

методологічного інструментарію, який використовують дослідники» [70, с. 3].

Наукове дослідження адміністративно-правових аспектів порядку зайняття посади судді зумовлює передусім потребу вирішення низки проблем саме методологічного характеру щодо створення адекватної методології наукового пізнання. Як наголошує Т.Оксюта, «адекватність такої методології означає, що вона надасть змогу не лише досліджувати предмет і узгоджувати результати пізнання з вихідними ідеями, а й виявляти своєрідність самого предмета, стратегії його пізнання і конструювання» [117, с. 118].

З цієї причини при визначенні методології дослідження певної наукової проблеми важливим аспектом є визначення відповідної методологічної концепції, яка забезпечить використання тієї системи методів, яка буде сприяти досягненню цілей дослідження та усуне загрозу методологічного анархізму, що може призвести до неприйняттого поєднання наукових інструментів, які несумісні з досліджуваною реальністю [212, с.277]. Особливо це стосується багатоаспектних тем наукового дослідження. Складність предмета дослідження вимагає використання відповідних типів методів для досягнення основної мети наукового дослідження, яка полягає в поясненні досліджуваної дійсності.

На значимості методології наукових досліджень у пізнанні та осмисленні державно-правових явищ наголошують Ю. Шемшученко та В.Бабкін. Зокрема, науковці зазначають, що «до фундаментальних проблем юридичної науки під кутом зору демократичної трансформації українського суспільства належить розроблення методології юридичних досліджень, об'єктивне вивчення історичного досвіду в галузі державно-правового будівництва» [195, с. 6]. Науковці наголошують на нагальній потребі оновлення методології вітчизняного правознавства в напрямку наближення до найбільш значимих загальновизнаних досягнень європейської та світової наукової думки.

Варто відмітити, що сучасна методологія збагачується аксіологічними та антропологічними підходами у пізнанні правової сфери. Особливо це стосується досліджень в межах адміністративного права як однієї з галузей правової науки. У визначенні та встановленні меж адміністративного права ключове значення має поняття державного управління, яке розуміється як організаційна структура, так і діяльність суб'єктів, що входять до цієї структури, діяльність, яка, слід підкреслити, має важливе значення для багатьох сфер суспільного життя. Тому в рамках вивчення різних питань адміністративного права існує значна потреба у використанні методів дослідження інших суспільствознавчих дисциплін.

У межах окремих наукових розробок прийнято виділяти специфічні цілі наукового дослідження та методи їх досягнення – методи дослідження. Кожна наука прагне пізнати дійсність і систематизувати досліджувані факти і явища за допомогою характерних для неї систематизованих понять і виявити конкретні закономірності. Цілі наукового дослідження, методи їх досягнення та організації визначаються предметом дослідження – сферою інтересів, характерною для даної науки. Для того, щоб дослідницькі цілі, досягнуті в рамках наукового дослідження – результати дослідження – розглядалися як об'єктивні закономірності, встановлені відповідним, надійним і перевіреним способом, вони повинні бути встановлені за допомогою таких інструментів дослідження, які використовувалися в рамках таких методів дослідження, які допомагають пізнати та зрозуміти предмет дослідження, виокремити сутнісні ознаки, специфічні характеристики, осмислити глибинні процеси внутрішньої взаємодії структурних елементів досліджуваного явища.

Питання методів дослідження є предметом наукової методології. Ще в давні часи поняття методу було введено в науковий обіг, в розумінні його як шляху дослідження, певної теорії, вчення, способу досягнення якої-небудь мети, вирішення конкретних наукових завдань, сукупності конкретних прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння

дійсності [177, с.20]. З часу зародження людської цивілізації людина прагнула пізнати себе і пізнати світ навколо себе. Пізнавальна діяльність є сенсом життєдіяльності людини, що зумовлює використання такого інструментарію пізнавальної діяльності, який здатний дати найбільш об'єктивні знання, виявити та розкрити нові закономірності, визначити перспективи подальшого розвитку. Відомий англійський філософ XVII століття Ф. Бекон доволі влучно проводив порівняння методу з ліхтарем, який освітлює шлях ученому, вважаючи, що навіть кульгавий, який йде з ліхтарем по дорозі, випередить того, хто біжить у темряві по бездоріжжю [103, с. 134]. Цим твердженням автор підсилював значимість наукового інструментарію в отриманні достовірних знань при дослідженні реальності.

Сучасні науковці доволі часто визначають методологію в якості основи теоретичного характеру та способу організації пізнавальних процесів, що розглядають пізнання з позиції загальних форм та механізмів, які визначають логічність та послідовність наукового дослідження [188, с.26]. Методологію сучасної юридичної науки варто розглядати в якості сукупності конкретних принципів теоретичного пізнання, логічних прийомів і чітко визначених способів наукового дослідження сучасних державно-правових явищ. Як показує практичний досвід, у процесі здійснення дослідження конкретних державно-правових явищ формується власна, оригінальна, доволі часто специфічна методологія, яка допомагає сформувати об'єктивну картину цього явища, отримати найбільш об'єктивну інформацію, відтворити реальні характеристики досліджуваного предмета [136, с. 37]. Методологія – це наука про пізнавальну діяльність науковця та пізнавальні продукти, результати цієї діяльності. У рамках конкретних наук існують методологічні передумови, що служать для досягнення цілей наукового дослідження, поставлених перед конкретними науковими проєктами. Точна та надійна методологія є основою для надійних та об'єктивних наукових досліджень. Таким чином, методологія – це фактично набір правил гри, правил того, як діяти в науці,

щоб результати нашої роботи вважалися науковими, зокрема: оскільки вони були отримані за допомогою спеціальної, чіткої та відтворюваної процедури.

В. Кампо наголошує на тому, що методологію слід розглядати як невід'ємну складову будь-якої науки, яка включає, насамперед, способи дослідження її предмета: філософські, загально-наукові та спеціально-наукові методи. Саме системність та комплексність їх використання здатне забезпечити здійснення будь-якою сферою наукових знань пізнавальної функції, яка спрямована на розкриття конкретних закономірностей і тенденцій розвитку явищ і процесів духовного та матеріального світу, інших питань, дотичних до розкриття сутності досліджуваних явищ. Автор акцентує увагу на неодмінних методологічних тенденціях розвитку сучасної юридичної науки, що зумовлюють періодичну переоцінку та перегляд змісту і системи методів дослідження з урахуванням суспільних інтересів і наукових потреб [60, с. 158]. Методологія – явище інтегральне, об'єднуюче в собі ряд взаємопов'язаних компонентів: світогляд і фундаментальні теоретичні концепції, загально філософські закони і категорії, загальні та приватнонаукові методи [105, с. 90].

Важливим фактом є те, що «дослідження методологічних аспектів науки потребує структуризації не лише позитивного знання, але й самого процесу пізнання, що відбивається в певному методологічному алгоритмі. Цей алгоритм охоплює наступне: способи пізнавальної діяльності; сукупність правил і приписів пізнавальної діяльності; теоретичні положення і принципи, які характеризують певні риси, ознаки дослідження та процесу його пізнання» [105, с. 90]. Конкретизуючи дане положення, варто відмітити, що основні правила та принципи пізнавальної діяльності визначаються, перш за все, конкретним об'єктом дослідження, чітко визначеними цілями та завданнями наукового дослідження, конкретними умовами та можливостями здійснювати пізнавальну діяльність. У цьому аспекті слушним є твердження М. Костицького та Н. Кушакової-

Костицької, які визначають методологію пізнання в юриспруденції як «систематизовану сукупність філософських і наукових теорій, концептуальних ідей (моделей), методологічних принципів, парадигм і методів» [78, с. 14].

Таким чином, проблема методології сучасної правової науки залишається доволі актуальною. Це зумовлено у першу чергу, самою складністю досліджуваних правових явищ, їх системністю, взаємовпливом та тісним зв'язком із соціальною природою права.

Для розгляду методологічних основ нашого дослідження найперше слід визначитися з поняттям «методологія». Варто відмітити, що у сучасній науковій літературі відсутній усталений підхід щодо визначення поняття «методологія». Методологія маючи грецьке походження (від грецьк. *methodos* – шлях дослідження чи пізнання, *logos* – вчення, наука) як термін складається з двох слів, де метод розуміється як шлях до чогось, прослідковування, дослідження, спосіб, досягнення мети, сукупність прийомів та операцій теоретичного чи практичного освоєння дійсності, а логос – це поняття, вчення, наука [57, с. 374]. Тобто методологію слід розглядати як вчення про метод пізнання, сукупність наукових прийомів дослідження, теоретичний чи концептуальний підхід, які є підґрунтям певного методу пізнання з метою отримання достовірних знань, розуміння сутності конкретних явищ.

В. Шинкарук, характеризуючи дану категорію, визначає її як «комплекс підходів, способів, методів, прийомів та процедур, які застосовують у процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення наперед визначеної мети» [197, с. 371]. Дане визначення методології переважає у вітчизняній науковій літературі. У свою чергу, автори підручника «Методологія наукових досліджень» за редакцією О.Данильяна стверджують, що методологія є філософським вченням про методи пізнання і перетворення дійсності; про застосування принципів світогляду до процесів пізнання, до практики [38, с. 131]. Варто

наголосити, що будь-яку сучасну правову науку неможливо уявити без наявності основного її системного інструментарію – методів наукового пізнання. Того важливого інструментарію, за допомогою якого розкривається зміст та сутність державно-правових явищ.

Новий методологічний інструментарій дедалі більшою мірою застосовуються для оновлення положень вітчизняної адміністративно-правової доктрини, дослідження та застосування положень судової практики європейських судових інституцій, що дозволяє імплементувати в українську правову систему та систему законодавства ідеї справедливого балансу інтересів в публічно-правовій сфері, належного урядування, належної адміністрації, підвищення стандартів діяльності органів публічної адміністрації, розвитку локального рівня в умовах децентралізації державного управління [105, с. 532-533].

Вітчизняні науковці акцентують увагу на тому, сучасна вітчизняна правова наука характеризується значними досягненнями у формуванні якісно нових методологічних підходів до дослідження державно-правових явищ, які пов'язані з утвердженням таких світоглядних орієнтирів та принципів соціальної справедливості, гуманізму, поваги до людської гідності, прав і свобод людини та громадянина. Ці принципи виступають основою не тільки пізнавальної діяльності, але й юридичної практики. Методологія сучасних правових досліджень дає можливість охопити різні форми теоретичного пізнання державно-правової дійсності, оптимізувати використання пізнавального інструментарію, визначити основні напрямки впливу на рівень розвитку правової науки в цілому. Усі ці характеристики визначально зумовлені якісно новими «світоглядними, філософськими та наукознавчими підвалинами юридичної науки XXI століття, новітньою картиною правової реальності, сучасними тенденціями розвитку правової матерії» [105, с. 122].

Акцентуючи увагу на значимості результатів науково-практичної діяльності людей, О. Скакун, наголошує на тому, що вони залежать не

тільки від того, хто діє, здійснює цю діяльність (суб'єкта), або на що спрямована пізнавальна діяльність (об'єкта), або що конкретно вивчається (предмета), а й від того, «за допомогою якого методологічного інструментарію здійснюється сам пізнавальний процес» [166, с. 49]. Сучасна юридична наука демонструє доволі широкий спектр поглядів на методологію. П. Рабінович пропонує розглядати методологію як «систему підходів, методів і способів наукових досліджень, а також теоретичних засад їх використання при вивченні державно-правових явищ» [156, с.618]. О. Скакун визначає методологію в якості системи загальних підходів, принципів, методів, способів і засобів пізнання права і держави, що реалізуються на основі наявних знань про закономірності їхнього застосування за допомогою сукупності юридичних понять і категорій, а також вчення про теоретичні основи їхнього пізнавального використання [167, с. 8]. М. Кельман звертає увагу на те, що методологія є «вченням про структуру, логічну організацію, принципи, методи, засоби і форми діяльності дослідника в процесі пізнання ним досліджуваних явищ» [65, с. 14]. Н. Пархоменко наголошує, що методологія «це не лише сукупність методів наукового пізнання, а це єдина наука про методи, способи пізнання закономірностей права та його використання в практичній діяльності» [105, с. 90]. Цікавою є позиція авторів, які, заперечуючи самостійність методології як «локальної галузі наукового знання, що існує ізольовано від всієї системи наук» [105, с. 111], розглядають її як «складову теорії пізнання, яка може мати як загальний, так і галузевий рівень, використовує в процесі аналізу об'єкту пізнання відповідний інструментарій, а саме систему філософсько-світоглядних підходів, методів, принципів та засобів наукового пізнання, має змістовну та формальну сторони та виконує певні функції» [105, с. 113]. В. Сердюк стверджує, що методологія наукового пізнання – «це складна і структурована дисципліна, що вивчає прийоми, методи, засоби наукового дослідження, за допомогою яких здобуваються нові знання про дійсність. Вона тісні взаємозв'язки з іншими системами

знань, такими як філософія науки, теорія пізнання, філософія права та праксеологія» [105, с. 136]. На комплексному підході до методології наукового пізнання акцентує і Д. Голосніченко, зазначаючи, що «це не простий набір певних основоположних понять та категорій, не просто сукупність прийомів і методів. Це більш ємне поняття. Методологія є теоретичним обґрунтуванням доцільності застосування відповідних підходів і способів, які використовуються для проведення певного теоретико-юридичного дослідження, а також дібрана на науковій основі для означеної мети система прийомів і способів, тобто відповідних методів» [28, с. 10].

Вищенаведені теоретичні підходи дають можливість стверджувати, що методологія дослідження є складним, структурованим процесом теоретичного наукового пізнання, який здійснюється за допомогою певної сукупності методів, методологічних прийомів, способів та засобів та має на меті отримання об'єктивної інформації, об'єктивних знань. Дослідження проблемних аспектів методології наукового пізнання дає підстави стверджувати, що методологію наукового дослідження варто розглядати в якості всеосяжного теоретико-концептуального процесу пошуку об'єктивних знань, достовірної інформації наукового характеру щодо будь-яких актуальних питань із застосуванням методів та методологічних прийомів, способів [3, с. 66].

Імпонує твердження В. Кравчука, який при дослідженні конституційно-правового статусу судді визначає, що методологію дисертаційного дослідження варто розглядати як систему «філософсько-світоглядних методологічних принципів, а також загальнонаукових і спеціальних галузевих методів пізнання цього правового інституту та його структурних елементів» [85, с. 73]. Методологія є особливим концептуальним вченням про систему взаємопов'язаних підходів, яких необхідно дотримуватися у процесі проведення наукового дослідження для досягнення визначеної мети пізнавального процесу та вирішення

встановлених завдань, а також об'єктивно існуючу упорядковану систему наукових методів, які можна та варто використовувати у процесі пізнання елементів правової реальності. Це той інструментарій, який дасть нам можливість сформулювати цілісну об'єктивну картину досліджуваного явища, визначити структурні елементи та зв'язки між ними. Слушною є позиція М. Козюбри, який наголошує, що для того щоб будь-яке знання віднести до категорії наукових, воно повинно відповідати чітко визначеним критеріям. Серед таких критеріїв автор виокремлює раціональність, тобто таке знання, яке є логічно обґрунтованим, систематизованим і достовірним, та може пояснити сутність об'єкта дослідження [70, с. 4]. Тільки практичний досвід дає можливість не тільки перевірити достовірність отриманих результатів та їх значимість, а й перенести ці результати у практичну площину, впевнитись у раціональності та перспективності проведеного дослідження.

М. Кельман у своєму монографічному дослідженні «Юридична наука: проблеми методології», аналізуючи різні наукові підходи до визначення методології, проводить їх класифікацію: «1) учення про структуру, логічну організацію, методи й засоби діяльності; 2) систему принципів і способів організації; 3) систему підходів, методів і засобів; 4) сукупність підходів, способів, прийомів і процедур; 5) учення про структуру, логічну організацію, методи, засоби і форми діяльності дослідника в процесі пізнання ним досліджуваних явищ» [66, с. 39-42]. Таким чином, автор прагнув узагальнити існуючі наукові підходи до розуміння методології та того фактичного інструментарію, який використовується у процесі пізнавальної діяльності. У той же час, вважаємо таку класифікацію доволі умовною, оскільки складність будь-якої пізнавальної діяльності, наукового дослідження зумовлює потребу використання доволі різноманітних підходів, засобів, форм здійснення пізнання, які дають можливість не тільки розширити горизонти пізнання, заглибитися у сутнісні та змістовні

характеристики досліджуваного явища, а й зрозуміти процеси взаємодії та взаємовпливу з іншими явищами.

Підтвердженням важливості методологічного плюралізму є й позиція С. Бостана. Досліджуючи особливості використання та специфіку методологічного інструментарію при здійсненні конституційно-правових досліджень, науковець відмічає його доволі різноманітний характер та багаторівневість системи відповідних методологічних засобів. Окрім того, така система не є і не повинна бути статичною, а виступає в якості динамічної, органічної системи, структурні елементи якої вступають у зв'язки, відносини та взаємодію між собою та взаємодоповнюють один одного: «фундаментальні загальнотеоретичні концепції та пізнавальні принципи пронизують світогляд, загальні філософські закони й категорії складають базу для загальнонаукових та спеціальних методів, які у свою чергу слугують джерелом збагачення та вдосконалення змісту вищих рівнів методологічних знань» [12, с. 24]. Тільки за таких умов ми можемо отримати найбільш достовірні знання, пізнати усю сутність досліджуваного явища.

Варто відмітити, що для сучасних наукових досліджень у сфері права характерним є принцип методологічного плюралізму. Як зазначає К. Горобець, «цей принцип настільки міцно увійшов до наукового обігу, пов'язаного зі становленням посткласичної (постнекласичної) парадигми юриспруденції, що іноді складно виявити його первинний методологічний зміст» [30, с. 461]. Методологічний плюралізм як принцип наукового пізнання утворює такий підхід до досліджуваних явищ, відповідно до якого жоден метод чи підхід не може розглядатися як такий, що надає повну всеохоплюючу, всебічну картину досліджуваного об'єкта. Особливо це характерно для дослідження державно-правових явищ та процесів. Саме тому у сучасній юридичній науці, враховуючи її складну галузеву специфіку та особливості визначених наукових цілей та завдань, використовуються різні методи наукового пізнання, які дають унікальну

можливість досягти мети дослідження, визначених завдань та отримати якісно нові знання. Варто відмітити, що більшість сучасних науковців єдині щодо виокремлення у структурі методології юридичної науки таких основних рівнів: філософсько-світоглядного (світоглядного), загальнонаукового (міждисциплінарного), конкретно-наукового або спеціально-наукового [37, с. 68].

В основі будь-якого наукового пізнання лежать загальнофілософські підходи, які дають можливість відтворити, осмислити загальну картину світу права. У контексті нашого дослідження серед загально-філософських методів провідне місце належить діалектичному методу, який спрямовує суб'єкта пізнання на розгляд досліджуваних об'єктів у постійному взаємозв'язку між ними та з іншими різноманітними явищами людського життя, іншими явищами державно-правової реальності. Такий підхід створює реальні умови щоб простежити досліджувані явища у постійному розвитку, взаємовпливі та взаємодії, що особливо характерним є для сфери права.

Метод діалектики надає можливість розглядати державно-правові явища та процеси всебічно, простежити їх причинно-наслідкові зв'язки, виявити та простежити найбільш суттєві та стійкі закономірності, з'ясувати особливості їх походження, становлення, розвитку, занепаду, перетворення, сприяє розкриттю змісту та форми, а також специфіки взаємозв'язку правової сфери з навколишнім соціальним середовищем: політикою, економікою, соціальними процесами тощо [176, с. 30]. Метод діалектики передбачає необхідність врахування усіх об'єктивних умов для подальших перетворень, розширення досліджуваної проблематики щодо основних напрямків удосконалення порядку та процедур зайняття посади судді з врахуванням міжнародно-правових стандартів професійної підготовки суддів, потребу зміцнення авторитету судової влади.

У сучасних умовах зростає роль та значимість антропологічного підходу у правових дослідженнях, а відповідно зростає значимість

морально-етичних стандартів у професійній діяльності юристів, зокрема суддів. Цей підхід дає можливість здійснювати наукове дослідження через принцип людиноцентризму і розглядати усі державно-правові явища через людину, її правовий світогляд і правову культуру. Правові явища мають «людський вимір», а отже, у процесах правотворення, правозастосування, правоохоронній діяльності істотну роль відіграють особистісні характеристики відповідних посадових осіб, їхні психологічні установки, емоції, характер, темперамент, комплекси тощо.

У будь-яких наукових дослідженнях особливе функціональне навантаження покладається на такі логічні методи, як аналіз і синтез, індукція та дедукція. Слід зазначити, що аналіз трактується як розчленування об'єкта на складові елементи з метою їх самостійного дослідження. Основні види аналізу полягають у : механічному розчленуванні, визначенні динамічного складу, виявленні основних форм взаємодії частин цілого, знаходженні причин явищ, виявленні конкретних рівнів знання та його структурних елементів [38, с. 161]. Особливим видом аналізу є логічний аналіз, який дає можливість підійти до отриманих результатів пізнавальної діяльності, які виражені та зафіксовані за допомогою засобів природної та штучної мов, на підставі законів логіки. Логічний аналіз означає, що у процесі дослідження виявляються структурні елементи (види, типи, рівні) знання, яке оформлене у вигляді певного тексту, та визначаються особливості їх співвідношення. Логічний аналіз дає можливість з'ясувати логічне значення істинності або хибності наявних висловлювань у досліджуваному тексті, зробити логічне уточнення понятійного апарату, вивести нові термінологічні поняття, а також логічно обґрунтувати несуперечність та обґрунтованість знання [38, с. 161].

Синтез є протилежним попередньому способу наукового пізнання, що в перекладі означає єднання, поєднання, сполучення, об'єднання раніше виділених частин об'єкта в єдине ціле. У результаті синтезу ми отримуємо

утворення, яке є абсолютно новим, основними характеристиками якого є не тільки зовнішнє поєднання певних властивостей його структурних компонентів, а також є результатом їх особливого внутрішнього взаємозв'язку і взаємозалежності. Застосування даного методу у нашому дослідженні дало можливість чітко конкретизувати та систематизувати вимоги до кандидатів на посаду судді, проаналізувати стадії та особливості процедури добору кандидатів на посаду судді.

Наступними логічними методами наукового пізнання є методи дедукції та індукції, які виправдали своє застосування при дослідженні державно-правових явищ. «Дедукція є логічним методом, за яким відповідно до загального істинного твердження виводять нове істинне твердження, що стосується окремих предметів та їх сукупностей» [172, с. 7]. «Індукція є одним із методів наукового дослідження, який через індуктивний висновок демонструє рух знання від одиничних стверджень до загальних положень. Індукція та дедукція пов'язані між собою та доповнюють одна одну» [172, с. 10]. Використання вказаних методів наукового пізнання дає змогу виокремлювати ознаки, встановлювати особливості, формулювати дефініції, отримувати більш чіткі висновки щодо конкретного предмета дослідження.

Слід наголосити, що для дослідження державно-правових явищ, осмислення правової реальності принципову методологічну значимість має також і системний (комплексний) підхід наукового пізнання. Адже методологічні підходи та методи не є ізольованими один від одного і можуть бути взаємозумовленими, відображати інтегративні зв'язки, що зумовлюють виникнення похідних, синтезованих методів і підходів. Сучасні науковці відмічають загальну сприйнятність системного методу більшістю науками та його досить універсальний характер. Для даного принципу притаманні такі аксіоматичні положення, які розкривають його практичну витребуваність та ефективність результатів, отриманих у результаті його застосування. По-перше, розгляд досліджуваного явища як системи дає

можливість поглянути на нього як на цілісний комплекс пов'язаних елементів. По-друге, система утворює певну єдність із зовнішнім середовищем, в якому функціонує. По-третє, будь-яку систему варто розглядати як елемент системи більш високого порядку. По-четверте, елементи будь-якої системи виступають як системи, підсистеми більш низького порядку [1, с. 41]. Варто наголосити, що наведені вище аксіоматичні положення щодо системного підходу зберігають свою універсальність та мають практичну витребуваність при дослідженні правового регулювання порядку і процедур зайняття посади судді, особливостей проведення конкурсу та призначення на посаду судді. Зокрема, В. Пашинський підкреслює, що враховуючи специфіку досліджуваного предмета, в межах системного підходу застосовується системно-структурний, системно-функціональний методи [120, с. 100]. Це є важливим, оскільки досліджуючи процедури добору та призначення кандидатів на посаду судді, важливо враховувати законодавчі вимоги до кандидатів на посаду судді, особливості проведення конкурсу та призначення на посаду судді, оскільки ці процедури чітко регламентовані.

На значимості системного методу наголошує М. Кельман, зокрема, «використання цього методу при плануванні пізнавального процесу, спрямованого на виявлення внутрішньо організаційних та функціональних властивостей правового явища, передбачає врахування таких аксіоматичних постулатів: об'єкти і предмети пізнання мають цілісний характер; ціле має властивості, що зводяться до суми властивостей його частин: елементи будь-якого об'єкта правового дослідження взаємопов'язані між собою так само, як і кожний правовий об'єкт пов'язаний з множиною інших об'єктів: функціонування та розвиток правового виучуваного об'єкта здійснюється у результаті взаємодії із зовнішнім середовищем при домінуванні внутрішніх закономірностей над зовнішніми» [64, с. 40]. Автор підкреслює необхідність врахування

системних зв'язків, певних визначальних якостей досліджуваного явища, що виявляються лише в процесі взаємодії.

При дослідженні адміністративно-правових аспектів порядку зайняття посади судді застосовувався також історичний метод, який дав можливість проаналізувати ретроспективний та перспективний погляди на процедури добору та призначення кандидатів на посаду судді, простежити еволюцію змін щодо вказаної процедури та визначити чинники, що впливали на відповідні стадії та процедури. Історичний метод виступає загальнометодологічним принципом наукового пізнання. Даний метод дає можливість досліджувати конкретні державно-правові явища у контексті їх еволюційних змін та розвитку, вивчати у хронологічній послідовності з врахуванням чинників, які зумовлювали ці зміни. Історичний метод маючи широкі пізнавальні можливості, оскільки, дає змогу, по-перше, розкривати внутрішній зміст досліджуваних явищ у тих випадках, коли він не є очевидним, поверхневим, на підставі наявних фактів, виявляти загальне і таке, що повторюється, необхідне й закономірне, з одного боку, і якісно відмінне – з іншого, по-друге, дає можливість вийти за межі явищ, що вивчаються, і на основі аналогій та співставлень отримувати широкі історичні узагальнення, по-третє, допускає застосування всіх інших методів, які застосовуються в історичних дослідженнях [3, с. 69]. Історико-порівняльний метод дає можливість визначити різні напрямки порівняння державно-правових явищ, співставити та проаналізувати закономірності та тенденції подальшого розвитку судової системи.

Виходячи з наведеного вище, зазначимо, що слід акцентувати увагу на тому, що для повноцінного аналізу питання щодо порядку зайняття посади судді, особливостей процедури добору та призначення кандидатів на посаду судді варто враховувати конкретні історичні етапи та об'єктивні чинники, які зумовлювали зміни у відповідних процедурах, пізнавати стан таких організаційних процесів на сучасному етапі їх еволюції через ретроспективу багатьох подій, які стосуються даної сфери, проводити

детальний аналіз у контексті тенденцій майбутніх змін, пов'язаних з впливом міжнародно-правових стандартів формування та функціонування судової системи і здійснення правосуддя.

У науковому дослідженні застосовувалася група спеціально-наукових методів, до яких варто віднести порівняльно-правовий, формально-догматичний, метод системного правового аналізу, правової герменевтики.

Важливим методом дослідження особливостей правового статусу суддів та особливостей порядку зайняття посади судді виступає формально-юридичний. Варто відмітити, що науковцями використовуються різні підходи до визначення назви цього наукового підходу: юридико-технічний, формально-догматичний, нормативно-догматичний. Як зазначають автори навчального підручника «Загальна теорія держави і права» за редакцією М. Цвіка, «формально-юридичний метод використовується для пізнання внутрішньої форми правових явищ і процесів, дозволяє на основі узагальнення та виявлення ознак формулювати поняття, дефініції, визначення» [188, с. 33-34]. Вказаний метод дає можливість з'ясувати волю законодавця, що закріплена у тексті нормативно-правового акту. Особливістю та визначальною ознакою цього специфічного для правової науки методу є можливість зосередження основної уваги на логічному опрацюванні норм права. Різні логічні операції дають можливість трансформувати окремі правові положення в загальні поняття, правові категорії, з яких визначаються певні логічні наслідки, здійснюється їх тлумачення, роз'яснення їх змісту [188, с. 34]. На значимості формально-догматичного методу акцентують увагу також Н. Крестовська та Л. Матвеева стверджуючи, що «формально-догматичний метод є обов'язковим, необхідним ступенем у науковому пізнанні права, оскільки допомагає описати, узагальнити, класифікувати, систематизувати, передати одержане знання ясним, цілком визначеним способом» [87, с. 13]. Основою формально-догматичного методу є дослідження державно-правових явищ у «чистому вигляді», прагнення показати їх існування поза

іншими сферами, зокрема економіки, політики тощо, незалежно від інших видів суспільної та державної діяльності. Зокрема, догматичний метод у правових дослідженнях дає можливість проаналізувати та описати окремі повноваження або порядок утворення певного органу державної влади, враховуючи такі ознаки державної влади як цілісність, тривалість і стабільність, положення про те, що Конституція є основою національного законодавства, а її положення є нормами прямої дії та мають найвищу юридичну силу, принцип верховенства права та відповідності права вищим ідеалам справедливості тощо [108, с. 56-57]. Чіткість і ясність правових положень, логічність їх викладу, несуперечність, системність та взаємозв'язок правових норм визначають в цілому якість законодавства.

Метод юридичної догматики дав змогу визначити ті правові аксіоми, які мають фундаментальний та непорушний характер в діяльності органів правосуддя: основоположні принципи права та положення Конституції України, міжнародно-правові стандарти професійної підготовки суддів та положення міжнародних договорів, які ратифіковані Верховною Радою України.

О. Данильян наголошує на важливості логіко-юридичного методу, який дає можливість поєднати конкретні засоби і способи логічного вивчення і пояснення права та ґрунтується на формах мислення і законах формальної логіки. На думку автора, «право в силу своїх особливостей є найбільш сприятливим ґрунтом для логіки. Кожен із законів логіки (тотожності, суперечності, виключеного третього, достатньої підстави) повною мірою проявляє себе в праві, відображаючи його особливості. Усі основні правові процедури і процеси будуються у суворій відповідності з правилами оперування поняттями, судженнями, думками. Будь-яка юридична норма – це судження і вона повинна відповідати вимогам судження. Застосування норми права до конкретної ситуації, конкретної людини – це дедуктивний умовивід (силізм), де норма права – велика посилка, правова ситуація, що розглядається – менша посилка, а рішення

по справі – висновок» [38, с.181]. А це, у свою чергу, стає основою основою логічного викладу правових приписів та забезпечує системність права.

Подібну позицію поділяє і Р. Мазурик, який відмічає, що логіко-юридичний метод забезпечує вивчення, аналіз змісту правових норм, з'ясування закономірностей дії права шляхом застосування правил юридичної логіки [97, с. 58]. Вказаний метод було використано під час дослідження чинних вітчизняних нормативно-правових актів, міжнародних документів, що забезпечують організацію та діяльність судової системи України.

Важливим спеціально-науковим методом у нашому дослідженні став порівняльно-правовий (метод правової компаративістики). Порівняльно-правовий метод дозволяє виокремити спільні та відмінні риси досліджуваних явищ. Порівняння дозволяє класифікувати державно-правові явища за певними критеріями, з'ясувати їх історичну послідовність, простежити існуючі генетичні зв'язки між ними [168, с. 15]. Як зазначають науковці, порівняльний метод діє більш ефективно і якісно, якщо у процесі дослідження: по-перше, опрацьовуються найбільш істотні матеріали, які стосуються особливостей національного права у кожній державі; по-друге, ці матеріали є основою для поглибленого критичного аналізу; по-третє, формуються висновки, які мають істотне значення для тлумачення норм національного права.

Аналіз особливостей порядку зайняття посади судді у країнах Європейського Союзу, дав можливість визначити основні напрями вдосконалення адміністративно-правового забезпечення професійного добору суддів в Україні з врахуванням європейського досвіду. При цьому порівняльно-правовий підхід дозволив виявити загальні закономірності та сучасні тенденції міжнародно-правових стандартів професійної підготовки суддів, зосередитися на спільних рисах, визначити певні відмінності на прикладі окремих країн Європейського Союзу, перейти до якісно нового

рівня узагальнень. Інтенсивний розвиток міжнародних економічних, політичних і соціально-культурних зв'язків, конвергенція правових систем держав, процеси глобалізації та євроінтеграції визначають закономірну потребу порівняльно-правових досліджень.

Значимість методу компаративістики підкреслює і В. Кравчук, зазначаючи, що цей метод «вбачається ефективним і доречним не лише при дослідженні системи конституційно-правового статусу суддів, а й при пізнанні юридичних властивостей її структурних частин – вимог, які пред'являються до суддів; порядку обрання (призначення) на посаду судді; правосуб'єктності суддів; гарантій незалежності суддів; підстав та порядку притягнення суддів до юридичної відповідальності тощо. Тобто, цей метод залишається дієвим і для синхронного вивчення основних елементів конституційно-правового статусу суддів» [85, с. 85]. Автор також наголошує, на особливій значимості порівняльно-правового методу в умовах реалізації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Т. Оксюта підкреслює, що саме методологія юридичної компаративістики та наукових підходів до розуміння проблемних питань світового, регіонального, національного розвитку дозволяє враховувати та досліджувати потенційні можливості плюралізму та діалогу усіх аспектів судової діяльності. Юридична компаративістика як наука ґрунтується не лише на порівняльно-правовому методі, а й доповнюється іншими методами: зіставлення, протиставлення, а також контрастуючим, системним, функціональним, аксіологічним, синергетичним, історичним тощо, які об'єднуються в компаративний підхід. Порівняльно-правовий метод передбачає дотримання науково обґрунтованих вимог, а саме: критичного підходу до чужого досвіду, врахування історичних, національних, релігійних особливостей [118, с. 34].

Для сучасних правових досліджень важливе значення має права (юридична) герменевтика. Це науковий підхід філологічного характеру,

який займається вивченням, поясненням та тлумаченням письмових джерел з метою визначення їх правильного тексту та правильного значення і у сфері правових досліджень дає позитивний результат. Як зазначає О. Скакун, цей метод «дає можливість досягти чіткості та ясності в прочитанні текстів правових документів і роз'ясненні їх внутрішнього змісту, застосуванні термінів і узгодженості сфер їх використання, тлумаченні вчинків учасників правовідносин» [167, с. 17]. Будь-яке читання тексту (закону та інших правових документів), продовжує О. Скакун, зумовлене потребою дати логічну відповідь щодо мети написання цього документу. Герменевтичний метод допомагає подолати дистанцію між читачем (тлумачем) та правовим текстом [167, с. 17]. Така практика тлумачення правових текстів була взята юристами з гуманітарних наук. Право для юристів значною мірою передбачає читання та розуміння юридичних текстів, які часто розуміються та тлумачаться по-різному. Правова герменевтика дозволяє досліджувати правовий текст на різних рівнях: 1) граматичному (припускає, що юридичний текст складено певною мовою), 2) логічному (дозволяє зрозуміти правовий текст через причинно-наслідкові зв'язки), 3) історичному (текст завжди створюється в конкретних історичних умовах), 4) системному (з одного боку, текст є єдиним цілим, а з іншого – юридичний текст існує поруч з іншими юридичними текстами). Юридичну герменевтику розглядають в якості сучасного методологічного напрямку у сфері юриспруденції, який реалізується через плюралізм праворозуміння різноманітних соціально-правових явищ і процесів, які визначально є складними за своєю внутрішньою природою та зовнішніми проявами. Зважаючи на те, що рішення суду прирівнюються за юридичною силою до закону, особливо важливого значення процес праворозуміння набуває в сфері судочинства [7, с. 11].

При дослідженні феномену доброчесності суддів С. Жуков методологію такої пізнавальної діяльності визначає як «комплекс

об'єднаних системним підходом способів та прийомів наукового пізнання, що дають змогу виявити основні закономірності поведінки суддів, які характеризують їх здатність незалежно та неупереджено здійснювати правосуддя та підтримувати авторитет судової влади, та можуть бути вербалізовані та закріплені у писаних етичних та правових нормах» [51, с. 41]. У цьому аспекті, до прикладу, структурно-функціональний підхід дає можливість розкривати статику (структурний аспект) та динаміку (функціональний аспект) функціонування судової системи при формуванні суддівського корпусу.

Сучасні тенденції здійснення наукових досліджень зумовлюють виокремлення нормативно-аксіологічного підходу. Зокрема, у сучасних умовах система морально-етичних цінностей складає правову основу добору професійних суддів, визначає спрямованість сучасної реформи системи правосуддя. Особистість, засвоюючи цінності добра, справедливості, гуманізму, робить їх безумовними мотивами своєї правової поведінки та втілює їх у правову реальність.

Перспективною тенденцією у сфері права є антропологізація законодавства, яка відображає якісні зміни у правовому регулюванні різних сфер суспільного життя. Особливо це стосується системи правосуддя. Антропологічний підхід як методологічна основа у наукових дослідженнях дає можливість зосередитись на формуванні якісно нової вітчизняної правової доктрини, подолати крайнощі догматизму та позитивізму в праві.

Таким чином, ефективність та ґрунтовність будь-якого наукового теоретичного дослідження проблем сфери права визначається багатьма чинниками, серед яких основоположним є з'ясування істинних напрямків та шляхів дослідження. Мова йде про чітку систему наукових підходів, конкретних засобів, принципів та методів, використання якої спрямоване на отримання об'єктивних знань про предмет дослідження.

Саме тому методологія нашого наукового дослідження ґрунтується на використанні принципу плюралістичного підходу у виборі конкретних методологічних підходів, засобів, прийомів та принципів наукового пізнання. Наукові знання, наукові теорії у практичній дослідницькій площині несуть широке методологічне навантаження та дають можливість пояснити сутність правових явищ, виявити та дослідити нові якості, характеристики, властивості, прогнозувати подальший розвиток, визначати перспективи та основні напрямки вдосконалення. Відповідно, сформовані поняття та категорії юриспруденції, які знаходять своє нормативне закріплення у відповідних визначеннях і термінах, варто розглядати як узагальнені результати процесу пізнання властивостей, зв'язків і відносин конкретних правових явищ. Ці категорії одночасно є одним з головних «інструментів» подальших наукових правових досліджень [59, с. 48-49].

На основі проведеного наукового аналізу, варто резюмувати, що методологію дослідження порядку зайняття посади судді, складає комплексне поєднання філософських (світоглядних), загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, що спрямовані на розкриття особливостей правового регулювання порядку і процедур зайняття посади судді. Основою наукового дослідження стали історико-правовий, системно-структурний, порівняльно-правовий, формально-догматичний методи, метод правової герменевтики, використання яких дозволило розкрити особливості процедури добору та призначення кандидатів на посаду судді та визначити основні напрямки вдосконалення порядку і процедур зайняття посади судді, якісного правового забезпечення професійного добору суддів в Україні.

Важливим аспектом, на який варто звернути увагу, є те, що попри поширення у наукових дослідженнях методологічного плюралізму, істотного методологічного значення набуває визнання та сприйняття загальних методологічних орієнтирів та світоглядних принципів, які спрямовують дослідника на адекватне розуміння реального світу. Для

України в умовах демократичних перетворень такими орієнтирами є відстоювання загально-цивілізаційних цінностей, морально-етичних стандартів професійної діяльності, принципів гуманізму, поваги до людської гідності, свободи, справедливості. Ці принципи мають бути основоположними засадами правового статусу судді, вимогами до кандидатів на посаду судді, основою системи правосуддя.

Активізація дослідження методології правової науки є позитивним явищем, що зумовлено необхідністю відходу від надмірного догматизму та консерватизму дослідницької парадигми у пізнанні державно-правових явищ та закономірностей правової реальності. Такий підхід сприяє розширенню пізнавального інструментарію правових явищ значною кількістю новітніх підходів, наприклад синергетичним, кібернетичним, аксіологічним тощо. Обґрунтована нами методологія дослідження актуальних проблем правового регулювання порядку і процедур зайняття посади судді має комплексний та системний характер, що дало можливість концептуально підійти до досліджуваної проблематики. Висновки та пропозиції, отримані в процесі дисертаційного дослідження, підтверджують застосовність та дієвість обраної методології наукового пізнання.

1.2. Правове регулювання порядку і процедур зайняття посади судді

З моменту проголошення незалежності Україна розпочала процес модернізації судової влади шляхом реформування судової системи. Основною метою зазначених політико-правових перетворень є створення незалежної судової системи, що відповідає сучасним міжнародним стандартам справедливого правосуддя, де суди стали б справжніми захисниками прав громадян, для яких інтерес суспільства є головною цінністю [106, с. 61]. Ефективний захист прав і свобод людини є однією з

найважливіших проблем сучасного державотворення, який є своєрідним індикатором рівня розвитку громадянського суспільства, його зрілості та дієвості, тенденцій формування правової держави як вищого рівня розвитку суспільства. Серед широкого спектру нагальних реформ, яких потребує українське суспільство, є необхідність реформування судової системи та забезпечення її ефективності, що визначено у Стратегії розвитку судоустрою, судочинства та конституційної юстиції на 2021-2023 роки: «незалежна та неупереджена судова влада є запорукою сталого розвитку суспільства і держави, забезпечення прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, дотримання інтересів держави, зростання добробуту та якості життя громадян, створення привабливого інвестиційного клімату та гарантування своєчасного, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права» [144].

В останні роки порядок та умови призначення суддів є предметом численних наукових досліджень, активних дискусій, що свідчить про надзвичайну актуальність та проблемність деяких аспектів процедур добору та призначення кандидатів на посаду судді. Кадрове забезпечення судової влади перебуває під постійним контролем органів державної влади, громадськості, законодавців, науковців, європейської та міжнародної спільноти. Безумовно, суддівські кадрові процеси мають ґрунтуватися на конституційних принципах прозорості, демократичності, рівності можливостей, верховенства права та законності, неупередженості та об'єктивності [95].

В. Гудима, досліджуючи проблему забезпечення ефективного формування професійного суддівського корпусу, виокремлює два аспекти, що мають особливу актуальність для сучасного процесу судової реформи. По-перше, практичні аспекти формування, функціонування та розвитку ефективної системної моделі добору і призначення суддів та спеціальної (професійної) підготовки суддів (на засадах демократії) посідають

особливе місце у правовій політиці та розвитку кожної держави як демократичної, правової та соціальної. По-друге, автор стверджує, що особливості формування та застосування критеріїв добору кандидатів на посаду судді, системи оцінювання якості роботи судів (суддів), громадського контролю за якістю правосуддя, а також конституційно-правові вимоги безпосередньо впливають на ефективне формування професійного суддівського корпусу, якість судових рішень тощо, а у більш масштабному практичному аспекті та якісному рівні – визначають дієвість механізму та системи стримувань і противаг [33].

Таким чином, вдосконалення судової влади – це складні процеси модернізації та підвищення ефективності людських ресурсів судової влади, який включає в себе набуття повноважень і статусу професійними суддями, відповідне вдосконалення організаційно-правових механізмів припинення повноважень, а також підвищення вимог і професійних стандартів суддівського корпусу з метою створення та утвердження справедливих і незалежних судів [36, с. 41].

Перш за все, варто звернути увагу на особливості регулювання процедури призначення суддів у міжнародно-правових актах, оскільки саме вони встановлюють базові міжнародні стандарти правового статусу суддів та визначають основні засади суддівської діяльності. Варто погодитися з думкою О. Карпушової, що «міжнародно-правові стандарти у сфері праці суддів у концентрованому вигляді відображають особливості міжнародно-правового регулювання праці суддів та являють собою основні принципи та засади, на яких базуються норми щодо організації та здійснення правосуддя, гарантій охорони та захисту трудових і професійних прав суддів, забезпечення належного рівня їхнього соціального та правового статусу, які закріплюються у нормах міжнародного права як загального, так і спеціального характеру» [61, с.81-82].

Важливе значення у регламентуванні призначення судді на посаду має Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя, яка прийнята Першою світовою конференцією по незалежності правосуддя у 1983 році [109]. У контексті кваліфікації, добору та підготовки суддів Декларація конкретно визначає, що: «процес і критерії добору суддів повинні забезпечувати, щоб судова влада справедливо відображала всі аспекти життя суспільства. Єдина вимога до відбору суддів полягає в тому, що спосіб обрання повинен гарантувати, що призначення суддів не здійснюється за нечесними мотивами» [109]. Зокрема, Декларація передбачає, що: – кандидати на посаду судді повинні бути чесними та компетентними особами, які мають належну підготовку в галузі права; – кандидати на посаду судді мають рівне право на посаду і не повинно бути жодної дискримінації в процесі відбору суддів, за винятком вимог щодо громадянства; – судді повинні мати достатню кваліфікацію для того, щоб бути призначеними на посаду судді; – процес і критерії відбору мають забезпечувати справедливе відображення в судовій системі всіх аспектів життя суспільства [109].

Європейська хартія про статус суддів від 10 липня 1998 року передбачає, що її положення спрямовані на забезпечення компетентності, незалежності та неупередженості, яких кожна людина справедливо очікує від судів і кожного судді, якому доручено захищати її права. Підкреслюється, що закон не повинен містити положень або процедур, які підривають довіру до такої компетентності, незалежності та неупередженості. Зокрема, у розділі 1.3. Хартії зазначено, що «Для прийняття всіх рішень, що стосуються підбору, відбору, призначення, просування по службі або припинення повноважень судді, закон повинен передбачати втручання незалежного від виконавчої та законодавчої гілок влади органу, який у спосіб, що гарантує максимально широке представництво суддів, забезпечує, щоб серед його членів було щонайменше половину з них становили судді, обрані тими самими

суддями» [49]. Лише за умови дотримання таких умов можливе формування суддівського корпусу на демократичних засадах, що здатне забезпечити незалежність судової влади та ефективність здійснення правосуддя.

Ще одним важливим міжнародним правовим актом є Загальна (Універсальна) хартія суддів ухвалена 17 листопада 1999 року Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів в Тайпеї (Тайвань). Відповідно до статті 9 Хартії суддів, обрання суддів має відповідати об'єктивним і прозорим критеріям та ґрунтуватися виключно на їхній професійній кваліфікації. Якщо інше не передбачено усталеними і глибоко вкоріненими традиціями, вибори повинні проводитися незалежним органом, до складу якого входить достатня кількість посадових осіб судової влади [53]. Положення Хартії деталізовано у Пояснювальній записці до Європейської хартії про статус суддів (Модельному кодексі) [132]. Зокрема, в ньому деталізовано вимоги щодо оцінки професійної кваліфікації кандидатів та їхньої здатності здійснювати незалежну оцінку справ, що розглядаються суддею, тобто висловлювати незалежну думку. Компетентність у застосуванні права стосується як знання законодавства, так і здатності застосовувати його на практиці. Відбіркові органи також повинні базувати свій відбір на стандартах поведінки кандидата. Це повинно ґрунтуватися на повазі до людської гідності та має вирішальне значення для спілкування між учасниками судового процесу, які часто перебувають у складних життєвих ситуаціях, та особами, наділеними високими повноваженнями [132].

Наступним міжнародно-правовим актом, що регулює порядок призначення суддів, є Пекінські тези. Відповідно до п. 11 документа, для того, щоб судді могли досягати своїх цілей і виконувати свої функції, вони повинні бути відібрані на основі компетентності, неупередженості та незалежності. Спосіб обрання суддів повинен гарантувати обрання найбільш кваліфікованого кандидата на посаду. Вказаний спосіб повинен

бути захищений від будь-якого впливу і забезпечувати призначення компетентних, незалежних і неупереджених осіб (п. 12) [121].

Ще одним документом, що встановлює процедури призначення суддів, є Рекомендації Латімер Хаус щодо парламентаризму та незалежності суддівства в країнах загального права, які прийняті на зустрічі представників парламентської асоціації, асоціації магістратів та суддів, асоціації адвокатів та освітньої юридичної асоціації країн загального права 19 липня 1998 року. У цьому документі наголошується, що: 1) процедура призначення суддів має бути незалежною; 2) процедура призначення має здійснюватися таким чином, щоб гарантувати незалежність та належний інтелектуальний рівень кандидатів, відібраних для призначення суддів на посади всіх рівнів; 3) призначення суддів на посади всіх рівнів має ґрунтуватися на прогресивному принципі рівності за ознакою статі або іншими ознаками, які можуть бути підставою для дискримінації; 4) судді повинні призначатися на постійній основі [157]. Ця рекомендація безпосередньо пов'язує принцип незалежності суддів з професійним доббором суддів, оскільки оскільки із пункту призначення суддів розпочинається в документі відповідна глава щодо суддівської незалежності. Рекомендація підкреслює, що незалежно від суб'єкта, який призначає суддів, процес призначення повинен здійснюватися таким чином, щоб гарантувати незалежність та належний інтелектуальний рівень кандидатів, відібраних для призначення на посади суддів усіх рівнів [157].

Рекомендації CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, що ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року на 1098 засіданні заступників міністрів [158]. У пункті 44 зазначено, що «рішення про добір суддів повинні ґрунтуватися на об'єктивних критеріях, визначених законом або компетентними органами влади. Такі рішення повинні ґрунтуватися на заслугах, враховуючи кваліфікацію, вміння, навички та потенціал для вирішення справ при застосуванні закону,

зберігаючи при цьому повагу до людської гідності» [158]. Також підкреслюється, що органи, які приймають рішення про відбір та просування суддів по службі, повинні бути незалежними від виконавчої та законодавчої гілок влади. Це також одна з важливих засад сучасного демократичного суспільства.

У Висновку № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів для Комітету міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів 1 січня 2001 року зазначено, що забезпечення незалежності суддів впливає практично на всі аспекти кар'єри судді – від освіти (підготовки) до призначення, просування по службі та притягнення до дисциплінарної відповідальності [18]. Висновок № 10 (2007) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи про судову раду на службі суспільству у пункті 48 рекомендує, щоб у призначенні суддів брала участь судова рада, а не парламент чи виконавча влада [19].

Аналіз міжнародно-правових актів щодо стандартів правосуддя свідчить про те, що ці норми є основою правового регулювання процедури призначення суддів в Україні. С. Прилуцький характеризує процес формування корпусу професійних суддів України як динамічне явище та визначає його, як упорядкований процес кадрового забезпечення судової влади, що включає правові механізми набуття та припинення суддями повноважень [134, с. 18].

Серед нормативно-правових актів, які тією чи іншою мірою регулюють порядок оголошення та проведення конкурсу на посаду судді в межах процедури добору на посаду судді в Україні, варто виокремити Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року з наступними змінами і доповненнями (останні з них набули чинності 30.12.2023). Положення цього Закону спрямовані на впорядкування процедур добору та призначення кандидатів на посади суддів. Громадянин України, який виявив бажання зайняти посаду судді, повинен відповідати

вимогам чинного законодавства, що висуваються до кандидатів на посаду професійного судді.

Варто також згадати ще один акт, а саме Положення про порядок розгляду питань та підготовки матеріалів щодо проведення добору кандидатів на посаду судді вперше, який був затверджений Рішенням ВККС України №214/пп-12 від 18 жовтня 2012 року [124]. Положення встановлювало певні процедури добору кандидатів на посаду судді вперше, які були актуальними на момент оголошення останнього, ще незавершеного остаточно, добору кандидатів на посаду судді місцевого суду. А саме: оприлюднення оголошення про проведення добору кандидатів на посаду судді; подання документів та участь у доборі кандидатів на посаду судді особами, які виявили бажання стати суддею; організація та порядок проведення перевірок і збору інформації про кандидатів на посаду судді; анонімне опитування (тестування) та направлення кандидатів на спеціальну підготовку; проведення кваліфікаційного оцінювання; визначення рейтингу кандидатів на посаду судді; заповнення вакансій на посаду судді формування та ведення резерву на заміщення вакантних посад суддів; проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді [124].

Водночас із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16 жовтня 2019 року № 193-IX повноваження ВККС були припинені, а окремі з них передані Вищій раді правосуддя [149]. Положення цього Закону визначали ВККС як державний колегіальний орган суддівського врядування, що діє на постійній основі в системі судоустрою України, а до повноважень ВККС належали: розробка та подання на затвердження Вищій раді правосуддя проектів порядку складення відбіркового іспиту та методики оцінювання його результатів, порядку складення кваліфікаційного іспиту та методики оцінювання кандидатів, положення про проведення конкурсу

на зайняття вакантної посади судді, порядку та методології кваліфікаційного оцінювання, порядку формування і ведення суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) [149]. Однак конкурс до нової Комісії було заблоковано Вищою радою правосуддя, а у березні 2020 року частину положень закону скасував Конституційний Суд.

13 липня 2021 року Верховною Радою України було ухвалено новий закон щодо відновлення роботи ВККС України [149]. У вересні 2021 року було розпочато конкурс до ВККС України, однак цей процес переривався на пів року у 2022 році через початок повномасштабного вторгнення Росії, і завершився лише 15 березня 2023 року. Варто зазначити, що утворення нової ВККС України стало однією з вимог для України щодо відкриття переговорів про членство у Європейському Союзі після отримання нею кандидатського статусу, яку визначила Європейська Комісія у червні 2022 року.

На сьогодні порядок зайняття посади судді детально врегульований розділом 4 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», положення якого визначають порядок добору та призначення кандидатів на посади суддів. На думку Л. Мосійчук, цим Законом «зроблено істотний крок у напрямку упорядкування добору та призначення на посади суддів» [110, с.160].

Відповідно до ст. 70 Закону добір та призначення на посаду судді здійснюється у встановленому порядку та складається з низки стадій, які більш детально розглянуті та проаналізовані в розділі другому цієї наукової праці. Кваліфікаційні стадії складають системну послідовність і полягають у відповідній перевірці кандидатів на посаду судді та реалізації ними різних навиків, необхідних для здійснення функцій правосуддя.

Як бачимо, після внесення відповідних змін до законодавства про судоустрій та статус суддів було передбачено чітку процедуру призначення на посади суддів. Як справедливо зазначає Л. Скомороха, від того, наскільки законодавчий орган чітко і юридично грамотно викладе

правову позицію призначення суддів, буде залежати як доля самої судової влади, так і доля всієї держави [171, с. 18]. Авторка визначає механізм реалізації формування суддівського корпусу в якості «організаційно-правової діяльності відповідних органів щодо забезпечення створення професійного суддівського корпусу України, який включає законодавчо встановлені форми, засоби, умови добору, підготовки кандидатів у судді, призначення та перепідготовки і підвищення кваліфікації суддів» [171, с.43].

Варто погодитися з твердженням Н. Гука, що національним законодавством визначена нормативно-правова модель формування суддівського корпусу шляхом призначення на посаду судді на позаполітичній, прозорій, конкурсній основі за поданням Вищої ради правосуддя із залученням громадськості. Варто зазначити, що така модель відповідає міжнародним, передусім, європейським стандартам [36, с. 43].

У цьому процесі важливе функціональне навантаження покладається Вищу раду правосуддя та Вищу кваліфікаційну комісію суддів України. Також важливою новелою національного законодавства стало створення Громадської ради доброчесності щодо сприяння Вищій кваліфікаційній комісії суддів України у встановленні відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності для цілей кваліфікаційного оцінювання.

Варто звернути увагу на відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України» від 13 липня 2021 року. Вища кваліфікаційна комісія суддів України є державним колегіальним органом суддівського врядування, який на постійній основі діє у системі правосуддя України [141]. ВККС України є особливим органом у системі судоустрою України, який функціонально відповідальний за відбір і кваліфікаційне оцінювання суддів. Цей орган

складається з 16 осіб, які призначаються Вищою радою правосуддя з числа суддів та правників за результатами відкритого конкурсу.

Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» розроблено Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді, яке затверджено рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України 2 листопада 2016 року у редакції Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 13.02.2018 № 20/зп-18. Цим Положенням визначено порядок проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді місцевого, апеляційного, вищого спеціалізованого судів та Верховного Суду, внесення до Вищої ради правосуддя рекомендації про призначення (переведення) кандидатів на посаду судді [128].

Ще одним важливим документом є Положення про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення, яке затверджене Вищою кваліфікаційною комісією суддів України 3.11.2016 за №143/зп-16 у редакції Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 13.02.2018 № 20/зп-18. Це Положення визначає порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді), показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення [126]. Важливим етапом набуття статусу судді є кваліфікаційне оцінювання, яке передбачає встановлену законом та Положенням процедуру визначення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді або оцінювання відповідності судді займаній посаді за визначеними законом критеріями. Проведення кваліфікаційного оцінювання передбачає прозорість та публічність даної процедури. До основних критеріїв кваліфікаційного оцінювання віднесено: 1) компетентність (професійну, особистісну, соціальну); 2) професійну етику; 3) добросовісність. Кваліфікаційне оцінювання за критерієм

професійної компетентності проводиться з урахуванням принципів інстанційності та спеціалізації [126].

Таким чином, порядок призначення на посаду судді варто розглядати як комплексний правовий інститут. Після врахування міжнародно-правових стандартів у сфері правосуддя і внесення відповідних змін до Конституції України та законодавства про судоустрій та статус суддів в Україні чітко визначено процедуру призначення на посади суддів.

1.3. Вимоги до кандидатів на посаду судді

Вирішення основних проблемних аспектів процесу реформування судової системи, спрямованого на становлення та зміцнення судової влади, забезпечення незалежного та компетентного правосуддя, здатного захистити права та законні інтереси учасників судочинства, незмінно пов'язане з особистістю судді, його професіоналізмом. Очевидним є той факт, що прийняття судових рішень від імені держави покладає на суддю підвищені вимоги, які встановлюються не лише положеннями Конституції України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» а й міжнародними актами, які визначають правовий статус судді та закріплюють основні стандарти здійснення правосуддя.

В. Кравчук, досліджуючи конституційно-правовий статус судді та аналізуючи конституційні положення, що стосуються такого елемента правового статусу суддів як вимоги, що до них пред'являються, наголошує, що «чинна редакція ч. 3 ст. 127 Конституції України враховує позитивний зарубіжний досвід та загалом відповідає європейським демократичним стандартам» [85, с.199]. Зокрема, стаття 127 Основного закону визначає, що «на посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше

п'ять років, є компетентним, доброчесним та володіє державною мовою» [76].

Ці ж вимоги містяться у статті 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а саме: «на посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, доброчесним та володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови» [149]. Вищезазначене дає підстави щодо логічного висновку, що конституційні положення, якими закріплено вимоги, що пред'являються до кандидатів на посади суддів, конкретизуються у відповідному спеціальному законі. Однак, слід зауважити, що цей перелік вимог не є вичерпним, оскільки Законом можуть бути передбачені додаткові вимоги до кандидатів щодо призначення їх на посаду судді. Зважаючи на таке застереження, вітчизняні науковці звертають увагу на те, що однією з ключових проблем є невизначеність понять, що є основоположними під час відбору кандидатів на посаду судді.

Варто відмітити, що змінами до Основного Закону держави істотно підвищено вимоги до суддів, їх вікового і професійного цензів та кваліфікації. Зокрема, віковий ценз зріс із 25 до 30 років, а стаж професійної діяльності у сфері права з трьох до щонайменше п'яти років. Вважаємо, що такі зміни є виправданими, оскільки збільшення вікового цензу та стажу роботи відображає необхідний час для набуття практичного досвіду у сфері права. На посаду судді може бути призначений лише громадянин України, який має вищу юридичну освіту, є компетентним, доброчесним та володіє державною мовою (ч. 3 ст. 127). Такі вимоги заслуговують безумовного схвалення. Водночас, як зазначає П. Рудик, «опущено положення попередньої редакції Конституції, що майбутній суддя має прожити в Україні не менше як 10 років». На думку автора,

«така дія законодавця щодо судді-початківця є дискусійною: суддя повинен знати, в яких умовах живе український громадянин і враховувати конкретні життєві обставини під час здійснення судочинства» [162, с. 78].

З метою забезпечення високої якості суддівського корпусу, положеннями частина 2 статті 128 Конституції України передбачає, що призначення на посаду судді здійснюється на конкурсній основі [76]. Це законодавче положення було позитивно відзначено Венеціанською комісією у пункті 29 Проміжного висновку щодо запропонованих змін до Конституції України в частині правосуддя [153]. Стаття 79 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" визначає, що переможцем конкурсу на зайняття вакантної посади судді стає учасник, який має вищі показники рейтингу. Конкурс проводиться окремо для суддів районних судів, апеляційних судів, вищих спеціалізованих судів та Верховного Суду (частини 8, 9 та 11 статті 79).

Варто відмітити, що положення чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачають також додаткові вимоги для кандидатів на посаду судді в залежності від суду, зокрема:

– суддею апеляційного суду може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидата на посаду судді, за результатами кваліфікаційного іспиту підтвердила здатність здійснювати правосуддя в апеляційному суді, а також відповідає одній з наступних вимог: 1) наявність стажу роботи на посаді судді не менше п'яти років; 2) наявність наукового ступеня у сфері права та стажу наукової роботи у сфері права щонайменше сім років; 3) наявність досвіду професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше сім років; 4) наявність сукупного стажу (досвіду) роботи (професійної діяльності) відповідно до вищенаведених вимог щонайменше сім років (ч. 1 ст. 28);

– суддею Вищого суду з питань інтелектуальної власності (далі – ВСПВ) може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду

судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у ВСПВ, а також відповідає одній з наступних вимог: 1) наявність стажу роботи на посаді судді не менше трьох років; 2) наявність досвіду професійної діяльності представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного) щонайменше п'ять років; 3) наявність досвіду професійної діяльності адвоката щодо здійснення представництва в суді у справах щодо захисту прав інтелектуальної власності щонайменше п'ять років; 4) наявність сукупного стажу (досвіду) роботи (професійної діяльності) відповідно до вищезазначених вимог щонайменше п'ять років (ч. 1 ст. 33);

– суддею Вищого антикорупційного суду (далі – ВАКС) може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Вищому антикорупційному суді, а також відповідає іншим вимогам, встановленим законом (ч. 2 ст. 33);

– суддею Верховного Суду може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Верховному Суді, а також відповідає одній із наступних вимог: 1) наявність стажу роботи на посаді судді не менше десяти років; 2) наявність наукового ступеня у сфері права та стажу наукової роботи у сфері права щонайменше десять років; 3) наявність досвіду професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше десять років; 4) наявність сукупного стажу (досвіду) роботи (професійної діяльності) відповідно до вищевказаних вимог щонайменше десять років (ч. 1 ст. 38) [149].

Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» від 07 червня 2018 року встановлює спеціальні вимоги до суддів Вищого антикорупційного суду. Відповідно до ч. 1, 2 ст. 7 Закону «на посаду судді Вищого антикорупційного суду може бути призначений громадянин України, якщо

він відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, передбаченим Законом України «Про судоустрій і статус суддів», а також має необхідні знання та практичні навички для здійснення судочинства у справах, пов'язаних з корупцією, та відповідає одній із наступних вимог:

- 1) наявність стажу роботи на посаді судді не менше п'яти років;
- 2) наявність наукового ступеня у сфері права та стажу наукової роботи у сфері права щонайменше сім років;
- 3) наявність досвіду професійної діяльності адвоката, у тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше сім років;
- 4) наявність сукупного стажу (досвіду) зазначеної у пунктах 1-3 цієї частини роботи (професійної діяльності) щонайменше сім років [137].

Аналізуючи вимоги до кандидатів на посаду судді, О. Лагнюк підкреслює, що законодавче визначення основних вимог до кандидатів на посаду судді є важливим елементом становлення України як правової держави. Це пояснюється тим, що формування високопрофесійного суддівського корпусу є запорукою підвищення якості правосуддя та зростання довіри суспільства до судової влади [92, с. 156].

На проблемі забезпечення якісного добору кандидатів на суддівські посади наголошує А. Марцинкевич, зазначаючи, що «державна система добору на суддівські посади повинна не лише забезпечувати необхідні передумови для призначення на посади суддів найбільш кваліфікованих юристів з певним життєвим досвідом і віком, а й таких, що мають високі моральні якості» [102, с. 350]. Автор звертає увагу на певні проблемні аспекти, що пов'язані з цією процедурою. Вони полягають у тому, що в Україні досі ніхто спеціально не вивчав ділові якості, психічні особливості, поведінку, комунікативні навички, організаторські здібності та вміння слухати кандидатів на посаду судді. Також ніхто не перевіряв, чи є вони спокійними, об'єктивними, неупередженими та чесними. Ці вимоги щодо моральних якостей кандидатів необхідно врахувати при законодавчому закріпленні єдиних процедур та вимог до добору кандидатів на посаду

судді. Природно, що для цього може знадобитися не лише характеристика, а й письмові рекомендації з місця навчання, роботи чи проживання кандидата, а також публікації інформації про кандидата в пресі. Після повернення зі стажування кандидат повинен подати, серед іншого, висновки компетентної комісії про результати стажування. Крім того, судді повинні здобути спеціальні знання в результаті спеціальної підготовки, яка відбувається як одразу після призначення, так і під час перебування на посаді. Необхідність у спеціальному навчанні кандидатів в судді зумовлено тим, що навіть якщо кандидат успішно пройде таку підготовку, немає жодних гарантій, що його буде призначено на посаду судді [102, с. 350].

При проведенні конкурсного відбору на посаду судді враховуються також додаткові вимоги для призначення на посаду судді щодо освіти та стажу професійної діяльності, передбачені Конституцією України та законами України. Варто детальніше проаналізувати конкретні вимоги до кандидатів на посади суддів. Однією з вимог є наявність вищої юридичної освіти ступеня магістра (або прирівняної до неї вищої освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста), яка здобута в Україні, або вищої юридичної освіти відповідного ступеня, яка здобута в іноземних державах та визнана в Україні в установленому законом порядку. Ми переконані, що ґрунтовні професійні знання, навички та компетенції будь-яка людина, в тому числі і кандидат на посаду судді, може здобути завдяки рокам наполегливої та цілеспрямованої праці. Більше того, набуття знань та їх вдосконалення має бути безперервним процесом. Слід зазначити, що при здійсненні спеціальної (професійної) підготовки кандидатів на посаду судді слід керуватися положеннями Рекомендації Рес (2004) 4 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про роль Європейської конвенції з прав людини в університетській освіті та професійній підготовці, ухваленої на 114-й сесії КМ РЄ від 12.05.2004 року. [160]. Зокрема, державам-членам рекомендується забезпечити належне вивчення

Європейської конвенції з прав людини та практики Європейського суду з прав людини в рамках університетських курсів з права, під час складання іспитів на отримання статусу адвоката та підвищення кваліфікації суддів, прокурорів та адвокатів. Мова йде також про спеціальну підготовку з вивчення Конвенції та її стандартів, яка має бути включена до програм правничих шкіл та закладів з підготовки суддів і прокурорів, а також організації семінарів, тренінгів та стажувань як складових професійної підготовки суддів.

У вітчизняному законодавстві міститься вимога щодо наявності у кандидата на посаду судді певного стажу роботи у галузі права. Ця вимога спрямована на забезпечення укомплектування суддівського корпусу досвідченими юристами. Закон закріплює вимогу щодо п'ятирічного стажу професійної діяльності у сфері права після здобуття нею вищої юридичної освіти. Визначаючи стаж, законодавець обґрунтовує наявність конкретного часу для набуття професійних знань, вмінь та навичок, які є необхідними для належного здійснення правосуддя.

Закон визначає стаж роботи в галузі права як «період часу, протягом якого особа після здобуття вищої юридичної освіти працювала за фахом» [149]. У Положенні про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді визначено, що «стаж професійної діяльності особи за спеціальністю після здобуття нею вищої юридичної освіти полягає у здійсненні протягом певного строку діяльності за спеціальністю у судах та органах судової влади, органах прокуратури, у адвокатурі, нотаріаті, органах державної влади та місцевого самоврядування, підприємствах, установах, організаціях за спеціальністю, зокрема на керівних та адміністративних посадах, у разі якщо така робота чи повноваження або види діяльності органу, підприємства, установи, організації передбачала, зокрема, нормотворчість, правозастосування, правову допомогу, юридичне забезпечення діяльності, претензійну роботу, виконання судових рішень, юридичне представництво інтересів осіб, захист від кримінального

обвинувачення» [128]. Таким чином, законодавець досить широко визначив коло професійної діяльності громадян, які можуть претендувати на посаду судді, зокрема адвокатів, прокурорів, секретарів судових засідань, слідчих, юрисконсультів, нотаріусів, юрисконсультів, судових виконавців та державних службовців.

Варто відмітити, що залежно від професійної діяльності у відповідних нормативних актах конкретизовано розуміння стажу роботи. Зокрема, положеннями Порядку допуску до складання кваліфікаційного іспиту, порядку складання кваліфікаційного іспиту та методики оцінювання результатів складання кваліфікаційного іспиту для набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 17 грудня 2013 року, до стажу роботи в галузі права слід зараховувати роботу на посадах: 1) судді, прокурора, слідчого, нотаріуса; 2) помічника адвоката, помічника судді або нотаріуса; 3) помічника-консультанта народного депутата України, який має вищу юридичну освіту за спеціальністю правознавство / правоохоронна діяльність / міжнародне право та працює на постійній основі за строковим трудовим договором; 4) юриста, юрисконсульта, головного юрисконсульта, начальника юридичного відділу; 5) в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах, організаціях всіх форм власності, якщо такі посади за кваліфікаційними вимогами потребують наявності виключно повної вищої юридичної освіти, не нижче ступеня магістра (спеціаліста) – другий (магістерський) рівень, спеціальність – «право» («правознавство», «правоохоронна діяльність», «міжнародне право»); 6) науково-педагогічних або наукових працівників, що здійснюють навчання, виховання та професійну підготовку в професійно-технічних, вищих або післядипломних навчальних закладах, якщо такі посади за кваліфікаційними вимогами потребують наявності виключно повної вищої юридичної освіти, не нижче ступеня магістра (спеціаліста) – другий (магістерський) рівень, спеціальність – «право»

(«правознавство», «правоохоронна діяльність», «міжнародне право»); 7) працівників науково-дослідних установ, якщо такі посади за кваліфікаційними вимогами потребують наявності виключно повної вищої юридичної освіти, не нижче ступеня магістра (спеціаліста) – другий (магістерський) рівень, спеціальність – «право» («правознавство», «правоохоронна діяльність», «міжнародне право»); 8) на інших посадах, які відповідно до закону вимагають наявності виключно повної вищої юридичної освіти, не нижче ступеня магістра (спеціаліста) – другий (магістерський) рівень, спеціальність – «право» («правознавство», «правоохоронна діяльність», «міжнародне право»); 9) період здобуття особою ступеня доктора філософії у галузі права під час навчання в аспірантурі (ад'юнктурі); 10) народного депутата України після здобуття повної вищої юридичної освіти, не нижче ступеня магістра (спеціаліста) – другий (магістерський) рівень, спеціальність – «право» («правознавство», «правоохоронна діяльність», «міжнародне право»); 11) секретаря судового засідання, після здобуття повної вищої юридичної освіти, не нижче ступеня магістра (спеціаліста) – другий (магістерський) рівень, спеціальність – «право» («правознавство», «правоохоронна діяльність», «міжнародне право») [129].

Ще один документ, на який варто звернути увагу в аспекті визначення стажу роботи у сфері права, це є лист Міністерства юстиції України від 30 вересня 2009 року щодо виконання вимог Закону України «Про нотаріат», в якому зазначено, що стаж роботи в галузі права передбачає здійснення повноважень, пов'язаних із правозастосовчими, правоохоронними та правотворчими функціями. Окрім того, деталізовано, що за своїм змістом робота у сфері права має передбачати розробку або застосування норм права повинна мати систематичний характер. Вважаємо, що це період роботи в органах державної влади (включаючи суди, органи юстиції та прокуратури), нотаріаті, адвокатурі, органах місцевого самоврядування,

профспілкових та інших громадських організаціях, на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності [94].

Тому цілком обґрунтованими є сумніви професора І. Марочкіна відносно того, чи будь-яка діяльність у сфері права робить правника професіоналом, здатним повноцінно виконувати функції судової влади. Вузькість правової спеціалізації та відсутність належного практичного досвіду у кримінальному, цивільному та адміністративному судочинстві аж ніяк не є критерієм професіоналізму юриста, а також показником якості суддівського корпусу [98, с. 18]. На нашу думку, ці питання мають бути врегульовані Законом «Про судоустрій і статус суддів», а не у підзаконних нормативно-правових актах. Законодавче врегулювання цього питання надасть чіткості та зрозумілості стосовно стажу та професійної підготовки кандидатів на посаду судді та їх готовності здійснювати правосуддя на професійній основі.

Відповідно до статей 66, 70 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» одним із етапів призначення на посаду судді вперше є перевірка належного рівня теоретичних знань та професійної підготовки кандидата на посаду судді, ступеня його готовності здійснювати правосуддя за юрисдикцією відповідного суду, а також особистих і ділових якостей кандидата. Цей етап полягає у складанні кваліфікаційного іспиту перед Вищою кваліфікаційною комісією суддів. Порядок складання кваліфікаційного іспиту та методика оцінювання визначаються Положенням, затвердженим Вищою кваліфікаційною комісією суддів України.

Положеннями Конституції України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» закріплено ще одну вимогу призначення громадянина України на посаду судді. Мова йде про володіння державною мовою. У положенні ч. 1 ст. 10 Конституції України закріплено, що державною мовою в Україні є українська мова [76]. Окрім того, відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як

державної» судді відносяться до категорії осіб, які зобов'язані володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків [145]. Відповідно до частини 1 статті 73 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», рівень загальних теоретичних знань щодо вільного володіння державною мовою кандидатів на посаду судді перевіряється під час іспиту, який проводиться ВКС у формі анонімного тестування. З метою добору кандидатів на посаду судді Вища кваліфікаційна комісія суддів України рішенням № 1762/пп-11 від 2 червня 2011 року затвердила Положення про порядок складення кандидатами на посаду судді кваліфікаційного іспиту та методику його оцінювання [125]. Вважаємо, що іспит з української мови для майбутніх суддів є виправданим і сприяє підвищенню рівня грамотності в українських судах.

I. Марочкін звертає увагу на певні проблемні аспекти при визначенні рівня володіння українською мовою. Зокрема, автор зазначає, що «кандидатський мовний ценз має свої проблемні питання, оскільки кваліфікаційній комісії суддів необхідно визначити, чи є рівень володіння кандидатом українською мовою достатнім для виконання ним обов'язків судді» [98, с. 19]. Подібну позицію поділяє і В. Кравчук, який наголошує, що перевірка загальних теоретичних знань кандидата на посаду судді щодо володіння державною мовою у формі анонімного іспиту не може об'єктивно визначити рівень володіння кандидатом на посаду судді державною мовою. Автор пропонує для більш повного визначення рівня володіння кандидатами на посади суддів державною мовою використовувати таку форму іспиту, як написання диктанту з української мови з обов'язковим використанням спеціальної правничої термінології [85, с. 209]. У цьому аспекті слушною є пропозиція Б. Прокопенка про те, що володіння державною мовою має перевірятися протягом усієї процедури добору, починаючи з подання документів, заповнених українською мовою, з подальшим проходженням відбіркового іспиту, спеціальної підготовки, кваліфікаційного іспиту та співбесіди [152, с. 47].

Таким чином, основними вимогами, що пред'являються до кандидатів на посади суддів є наступні: 1) вимога громадянства; 2) досягнення відповідного віку (віковий ценз); 3) наявність відповідної освіти (освітній ценз); 4) стаж роботи в галузі права; 5) проживання на території відповідної держави (ценз осілості); 6) належні особисті та моральні якості; 7) володіння державною мовою. Систему цих вимог А. Марцинкевич визначає в якості кандидатського цензу і розуміє його, як систему вимог та умов допуску до судових посад, яка покликана забезпечити дієвість та ефективність судової влади саме через високий професійний та моральний рівень її носіїв [102, с. 353]. Варто зазначити, що змінами до законодавства виключено вимогу проживання на території відповідної держави (ценз осілості). На нашу думку, це не зовсім є доречним. Оскільки тривалий час проживання на території держави дає можливість краще володіти інформацією щодо особливостей правового регулювання суспільних відносин, загальної правової ситуації в державі. Варто приділяти належну увагу підготовці програм для постійного підвищення кваліфікації професійних суддів, а також установити періодичність їх обов'язкового навчання з метою їх професійного зростання.

Досліджуючи вимоги до кандидата на посаду судді у зарубіжних країнах, дослідник визначені вимоги поділяє на загальні та спеціальні кандидатські вимоги. Зокрема, до загальних вимог відноситься громадянство, вища юридична освіта, допустимий вік, практичний досвід роботи у сфері права, високі ділові та моральні якості. Водночас, до спеціальних вимог відноситься спеціальна судова освіта, а також (чи) проходження необхідного стажування [102, с. 353-354].

Варто зазначити, що у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» закріплено також певні обмеження щодо призначення громадянина суддею. Відповідно до положень частини другої статті 69 Закону, на посаду судді не можуть бути призначені громадяни, які: 1) обмежені у дієздатності або визнані судом недієздатними; 2) мають хронічну психічну

хворобу чи інший розлад здоров'я, що перешкоджає виконанню функцій щодо здійснення правосуддя; 3) мають не зняту чи не погашену судимість [149]. Крім того, відповідно до частини 3 статті 69 цього ж Закону, особа не може обіймати посаду судді, якщо їй заборонено законом обіймати таку посаду. Частина 4 цієї ж статті передбачає, що не може бути призначена на посаду судді особа, яка вчинила в минулому істотний дисциплінарний проступок, грубо чи систематично нехтувала обов'язками, несумісними зі статусом судді, або виявила невідповідність займаній посаді, порушила вимоги щодо несумісності, порушила обов'язок щодо забезпечення законності джерел походження майна, або стосовно такої особи Законом передбачено, що особа, яка була звільнена з посади судді у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком суду, не може обіймати посаду судді, крім випадків, коли її визнано судом винною у вчиненні злочину за обвинувальним вироком суду. Частина 5 статті 69 цього ж Закону також передбачає, що не може обіймати посаду судді особа, яка раніше була звільнена з посади судді за результатами кваліфікаційного іспиту.

Судова реформа 2016 року в частині формування суддівського корпусу була пов'язана зі змінами до Конституції України щодо порядку призначення (обрання) суддів. Процедура призначення суддів була наближена до європейських стандартів. Відповідно до положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», кандидати на посаду судді повинні не лише відповідати формальним вимогам закону (вік, стаж роботи в галузі права, володіння державною мовою та надання формальних персональних даних), але й д недавнього часу мали пройти річну спеціальну підготовку в Національній школі суддів України, після чого складали кваліфікаційний іспит (тепер передбачено первинну підготовку після нього). Перед проходженням спеціальної підготовки кандидати на посаду судді складали відбірковий іспит, який проводився Вищою кваліфікаційною комісією суддів у формі анонімного іспиту, під

час якого перевіряли рівень загальних теоретичних знань у галузі права, вільне володіння державною мовою та особисті морально-психологічні якості (статті 69-72) [149].

Отже, Конституція України та Закон України «Про судоустрій і статус суддів» визначили новий механізм призначення суддів, що унеможливив ситуації внесення подання Вищій раді правосуддя про призначення суддею особи, яка не відповідає установленим вимогам до кандидата на посаду судді.

Важливу роль у цьому процесі добору та призначення суддів відіграють Вища рада правосуддя та Вища кваліфікаційна комісія суддів України. Важливою новелою національного законодавства стало залучення громадськості до цього процесу та створення для цього відповідних органів: Громадської ради доброчесності (стаття 87 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), Громадської ради міжнародних експертів (стаття 9 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд»).

Вимогою до кандидатів на посаду судді стала наявність високих особистих морально-етичних якостей кандидата на посаду судді. Як зазначає Л. Скомороха, особи, відібрані для судових посад, повинні мати високі моральні якості і здібності, а також належну підготовку та кваліфікацію у сфері права. Незалежно від методу відбору суддів, необхідно забезпечити, щоб судді не призначалися на несправедливих підставах чи за неправомірними мотивами. При доборі суддів не повинно бути дискримінації щодо певних осіб за ознаками раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження або майнового стану. Однак вимога, щоб кандидат на посаду судді був громадянином відповідної країни, не вважається дискримінаційною [169]. Таке обґрунтування закріплене на міжнародно-правовому рівні і є основною гарантією рівності можливостей для всіх осіб бути обраними або призначеними на посаду судді.

Ще однією з вимог, що пред'являється до кандидатів на посаду судді є вимога щодо несумісності. Запровадження в законодавстві України вимоги про несумісність посади судді з іншою діяльністю пов'язане з вирішенням проблеми незалежності органів правосуддя, яка зобов'язує їх приймати рішення неупереджено, на основі фактів і у відповідності із законом, без будь-яких прямих чи опосередкованих обмежень, неправомірних впливів, тиску, погроз і перешкод, від кого б вони не йшли і чим би не мотивувалися. Така вимога міститься і у п. 2 Основних принципів незалежності судових органів, що прийняті на VII Конгресі ООН з профілактики злочинності і поведження з правопорушниками та схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 р. [119].

Так, відповідно до ч. 2 ст. 127 Конституції України суддя не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої [76]. Вважаємо, що можливість судді поєднувати свою посаду зі здійсненням викладацької, наукової та творчої діяльності зумовлена тим, що ці сфери суспільного життя не пов'язані зі здійсненням державно-управлінських функцій. Навпаки, ці сфери сприяють подальшому розвитку особистісних та професійних якостей, розвитку комунікативних навичок, сприяють підвищенню кваліфікації. Це також чудова можливість поділитися практичним досвідом та професійними знаннями з іншим працівникам судової системи, здобувачами вищої юридичної освіти. Така діяльність підвищує ефективність правосуддя в державі, сприяє зміцненню довіри до системи правосуддя.

Положення частини 1 ст. 54 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначають, що виконання повноважень судді несумісне із перебуванням на посаді в будь-яких інших органах державної влади,

органах місцевого самоврядування, а також з наявністю представницького мандата. Питання несумісності пов'язане також з заборонаю обіймати посади, щодо яких здійснюється очищення влади в порядку, який передбачений нормами Закону «Про очищення влади» [149]. У частині другій цієї ж статті закріплена заборона судді щодо поєднання своєї професійної діяльності із підприємницькою, адвокатською діяльністю, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу (крім викладацької, наукової чи творчої), а також входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку [149].

Важливо також зазначити, що судді не можуть належати до політичних партій чи професійних спілок, виявляти прихильність до них, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках. Під час перебування на посаді судді не можуть бути кандидатами на виборні посади в органах державної влади (крім судової) та органах місцевого самоврядування, а також брати участь у передвиборчій агітації [149].

О. Константий, характеризуючи вимоги несумісності посади судді з іншими видами діяльності, наголошує, що ці вимоги зумовлені: по-перше, публічно-правовими інтересами забезпечення розподілу державно-владних повноважень між посадовими особами органів законодавчої, виконавчої та судової влади, досягнення незалежності суддів; по-друге, об'єктивними потребами забезпечення гарантій для громадян та юридичних осіб неупередженого, об'єктивного та своєчасного правосуддя [75, с. 34-35].

Узагальнюючи, варто підкреслити, що вимоги до кандидатів на посаду судді, які закріплені у національному законодавстві, відповідають міжнародно-правовим стандартам. Вимоги до кандидатів на посаду судді мають комплексний характер і спрямовані на забезпечення якісного формування суддівського корпусу та підвищення довіри суспільства до системи правосуддя.

1.4. Добросесність та компетентність як основні критерії відбору кандидатів на посаду судді

В умовах правового демократичного розвитку сучасних держав набуває актуальності дискурс щодо співвідношення влади з морально-етичними цінностями, який має доволі тривалу традицію і належить до однієї з «вічних» проблем людського буття. Визнання необхідності кардинальних змін в усіх структурах державної влади відповідно до світових стандартів добросесності, які персоніфікуються в позитивних моральних якостях осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, утвердилося і в національній свідомості українців. Наразі етичні принципи в діяльності держави визначаються суспільством як неодмінний чинник європейської інтеграції України і як превентивний засіб корупції та інших службових зловживань у державному секторі [181, с. 35]. Забезпечення належного дотримання прав і свобод людини і громадянина є завданням усіх органів державної влади, проте судова влада характеризується підвищеним рівнем відповідальності щодо забезпечення принципу справедливості, утвердження законності та ефективного запобігання корупції [11, с. 81]. Це підтверджується положеннями ч.1, 2 ст. 55 Конституції України, відповідно до яких «права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб» [76]. Саме ці конституційні положення висувають високі вимоги до морально-етичних якостей кожного судді.

Основна мета судово-правової реформи, здійснюваної в Україні, полягає у становленні цілісної, незалежної та самостійної судової системи, яка на засадах принципу верховенства права й відповідно до загальновизнаних міжнародних та європейських стандартів здійснення судочинства здатна забезпечити високу якість правосуддя, ефективний

розгляд всіх правових справ, що мають юридично важливі наслідки, й постановити справедливе судове рішення [111, с. 299-300]. У той же час, судову реформу, яка має доволі затяжний характер, не можна визнати повністю успішною, оскільки рівень довіри до судової влади в українському суспільстві і надалі залишається вкрай низьким. Окрім того, процес реформування судової влади був істотно ускладнений наслідками світової пандемії Covid-19, а у сучасних умовах – воєнним станом на території України внаслідок збройної агресії росії.

Варто погодитися з думкою сучасних науковців, які акцентують увагу на тому, що авторитет суду та його рішень, довіра до системи правосуддя визначаються авторитетом самого судді, оцінкою його поведінки як у сфері судочинства, так і поза межами його професійної (службової) діяльності [71, с.12; 208]. Слушним є твердження Т. Шепель, що «судова реформа відбудеться, коли добросовісність стане цінністю для самих суддів» [196]. Проблема щодо зміцнення довіри суспільства до судової влади останнім часом набуває особливої актуальності та відображається в активній роботі над якісними змінами законодавчої регламентації системи судоустрою та правового статусу суддів в Україні [173; 196, с. 19]. Основою повноважень, які надаються суддям, повинні бути такі цінності правосуддя, як незалежність, неупередженість, чесність, честь, гідність, професіоналізм. Вказані цінності є визначальними для сучасного демократичного суспільства. Стандарти суддівської діяльності в цілому і поведінки суддів, зокрема, впливають із конституційних принципів, міжнародних договорів, до яких приєдналась Україна, а також із законів України. Визначені ціннісні аспекти і є передумовами довіри сучасного суспільства до здійснення правосуддя [71, с. 12].

Соціальна сутність суду полягає в особливій правовій природі судової влади. Правова держава формує єдині стандарти судової системи, найважливішими з яких є: абсолютна незалежність і самостійність на основі відокремлення від влади законодавчої та виконавчої; реалізація

владних повноважень має здійснюватися виключно на основі права, правового закону; структура побудови судової системи влади має забезпечувати її самостійність, свободу і «підлеглість лише закону на основі внутрішньої, суворо регламентованої системи судового нагляду і контролю вищих суб'єктів влади за нижчими; функціонування не як влади, що виникла стихійно, а як влади, яка діє на основі повноважень, наданих від імені суспільства, народу; форми реалізації владних повноважень мають бути погоджені із змістом судової влади» [174, с. 9]. Варто погодитися з твердженням О. Карпушової, яка зазначає, що судова влада, її незалежність у здійсненні правосуддя є однією з найважливіших ознак правової держави. Саме судова влада повинна бути незалежним та безстороннім посередником між громадянським суспільством і державою, орієнтуватись на утвердження принципу верховенства права, здійснюючи правосуддя [62, с. 249]. У даному аспекті слушною є думка М. Копняка, який стверджує, що «при подальшій демократизації українського суспільства та належного розвитку його правових основ судова гілка влади відіграє особливу функціональну роль, виступаючи однією із ключових гарантій забезпечення панування правової справедливості та законності» [77, с. 71]. Саме тому, виходячи з функціональної ролі та значення судової влади, одним з важливих аспектів судової реформи є питання щодо відповідності кандидатів на посаду судді, а також самих суддів, критеріям доброчесності. Як зазначає І. Білоус, «високий рівень довіри суспільства до судових органів досягається створенням таких механізмів, які забезпечують прозорість та доброчесність у діяльності суддів» [11, с. 81]. Методи, що використовуються для вирішення спорів, повинні завжди викликати довіру суспільства. Повноваження, які надаються суддям при здійсненні судочинства, мають бути тісно пов'язані з цінностями правосуддя, відображати ідеали справедливості та свободи. Вказані цінності мають бути основою стандартів поведінки суддів і одночасно

виступати передумовами довіри суспільства до здійснення правосуддя [50, с. 126].

С. Глущенко пояснює, що у вітчизняному кодексі етичні стандарти, які пов'язані зі статусом судді, поділяють на три групи: загальні, вимоги до поведінки під час здійснення правосуддя та засади позасудового поводження. Авторка наголошує, що професійну етику варто розглядати в якості комплексу моральних обов'язків, які відображають ставлення судді безпосередньо до своєї професійної діяльності, знаходять свій прояв у інших похідних відносинах (зі сторонами, колегами, представниками своєї родини та членами суспільства), а також є свідченням нести моральну відповідальність та готовність належним чином виконувати свої службові обов'язки. Саме на системності, взаємопроникненні та взаємовизначальності етичних категорій у професійній та позапрофесійній діяльності суддів акцентується увага практично в усіх документах, які стосуються здійснення судочинства. Професійна етика поєднує такі поняття як: обов'язок, відповідальність, честь, совість, гідність, справедливість, такт ... а ефективність правосуддя залежить насамперед від особистих чеснот судді [26]. Аналіз змін, які відбуваються сьогодні у системі судочинства, прийняття низки нових нормативно-правових актів у контексті реформування системи судочинства актуалізує проблему доброчесності, питання щодо співвідношення національного законодавства із міжнародними (перш за все, європейськими) стандартами щодо етичної складової правового статусу сучасного судді та ін. [36, с. 44]. Саме тому, розкриття змісту доброчесності та професійної етики як обов'язкових морально-етичних складових правового статусу судді, набуває особливого значення у сучасних умовах та має виступати основою реформаційних процесів, оновлення національного законодавства та його відповідності міжнародно-правовим стандартам.

За останні роки поняття доброчесності стало широко застосованим терміном, який використовується у різних сферах життєдіяльності

суспільства як для оцінки діяльності представників державної влади, так і академічної доброчесності. У той же час, аналіз чинних нормативно-правових актів свідчить, що законодавець використовує поняття «доброчесність» у різних значеннях в різних нормативно-правових актах, не надаючи загального визначення цій категорії. Вчені-правники акцентують увагу на проблемних аспектах щодо певної законодавчої невизначеності терміну «доброчесність» та визначають необхідність виокремлення та уніфікації визначення як термінопоняття «доброчесність» так і його протилежного термінопоняття – «недоброчесність» [189, с.150]. У більшості випадків доброчесність згадується як принцип діяльності певних державних органів, як керівна засада при прийнятті ними державно-владних рішень.

Слово доброчесність «*integritas*» має латинське походження і пояснює стан розсудливості, цілісності та завершеності. Переносне значення цього слова відтворює – «чистоту, правильність та невинність». Англійське «*integrity*» пов'язане з прагненням позначити, охарактеризувати стан цілісності, об'єднання, а також якість чесної людини, для якої в пріоритеті сильні моральні принципи. Доброчесність визначається як певна узгодженість між переконаннями, рішеннями та діями і як постійне дотримання цінностей та принципів. Коли ту чи іншу особу описують як доброчесну, то мають на увазі, що вона непідкупна внаслідок «цілісності» та «зв'язності» цінностей і принципів, яких така людина дотримується [46, с. 3]. Це своєрідний внутрішній стержень людини, її переконання та готовність відстоювати ці ідеали [82]. Поняття доброчесності має характер ціннісної оцінки, його доволі часто застосовують при характеристиці поведінки особи у поєднанні з поняттям етики, моральних чеснот, порядності, відповідальності, при цьому наголошується, що вказані цінності та принципи, мають бути у формі деонтологічних засад професійної діяльності.

Так, у Сучасному словнику з етики доброчесність ототожнюється з поняттям чеснота і трактується як «позитивна моральна якість, зумовлена свідомістю і волею людини, яка є узагальненою стійкою характеристикою людини, її способу життя, вчинків» [183, с. 387-388]. Під доброчесністю розуміється також як певна якість, стан, що характеризує «готовність і здатність особистості свідомо і неухильно орієнтуватись у своїй діяльності та поведінці на принципи добра і справедливості» [183, с. 388].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови доброчесність пояснюється як певна властивість за визначенням «доброчесний», висока моральна чистота, чесність, вища людська чеснота. А «доброчесним» є той, хто живе чесно, дотримується всіх правил моралі [15, с. 308]. Як бачимо доброчесність тісно пов'язана з морально-етичними категоріями добра, справедливості, чесності, порядності, моральних цінностей. Саме ці категорії дають можливість сформуванню у суспільстві чітко визначені та сталі принципи справедливості, особистої відповідальності за прийняті рішення та конкретні вчинки. У той же час варто погодитися з І. Білоус, яка наголошує, що доброчесність є мінливою категорією, на неї впливають різні чинники, зокрема рівень правової культури, економічного розвитку, історичні особливості розвитку державності, ідеологічна багатоманітність, саме тому, в залежності від умов та обставин формування джерела правового регулювання доброчесності, у вказане поняття закладався різний зміст [11, с.81- 82].

Доброчесність є таким морально-етичним поняттям, яке тісно пов'язане з поняттями обов'язку та відповідальності та вказує на практичні форми індивідуального освоєння моральних цінностей. Наука адміністративного права досліджує принцип доброчесності у площині цілісної системи морально-етичних правил поведінки державних службовців [189, с.145]. К. Чеченко акцентує увагу на комплексному характері доброчесності, оскільки вона пов'язана з рівнем засвоєння

особою морально-етичних цінностей та індивідуальним сприйняттям їх в якості внутрішнього імперативу.

О. Токар-Остапенко пропонує визначати доброчесність як одну з важливих передумов запобігання конфлікту інтересів на публічній службі та обґрунтовує її змістовне наповнення як невід'ємної категорії антикорупційного законодавства, «наявність якої як морально-етичного показника моральних та морально-психологічних якостей психологічної особистості особи, що виконує функції держави або місцевого самоврядування, слугує дієвою запорукою запобіганню конфлікту інтересів при виконанні таких функцій» [180, с. 39-45]. Подібну позицію поділяє і А. Прудіус, наголошуючи, що «доброчесність є базовим принципом здійснення державної служби та основою етичної поведінки державних службовців з метою забезпечення публічної, професійної, політично неупередженої, ефективної, орієнтованої на громадян державної служби, яка функціонує в інтересах держави і суспільства» [155, с. 67].

О. Томкіна також вважає доброчесність одним з основоположних принципів функціонування державної влади та відносить категорію «доброчесність» до фундаментальних категорій науки етики. Цей принцип є відображенням суб'єктивної форми моралі та означає певний результат поведінки особи через прояв певних стійких позитивних моральних та морально-психологічних якостей і є підтвердженням високоморальних характеристик її представників, діяльність яких спрямована на досягнення добра (блага) як для кожної окремої людини, так і суспільства в цілому [182, с. 70]. Авторка пропонує закріпити принцип доброчесності в якості одного з принципів організації та здійснення діяльності державної влади, а також визначити перелік характеристик моральних якостей осіб, які прагнуть займатися державною діяльністю на нормативно-правовому рівні до кожної політичної чи іншої державної посади, при цьому, вона підкреслила, що перелік професійно важливих здібностей та моральних якостей осіб, які прагнуть займатися державною діяльністю, ще потребує

грунтового теоретичного та емпіричного дослідження [182, с. 72-73]. У цьому аспекті визначаються два основних критерії категорії доброчесності, які повинні бути б набути правового закріплення. По-перше, важливо чітко визначити та законодавчо закріпити поняття доброчесності як одного з важливих принципів організації та здійснення діяльності державної влади. По-друге, сформулювати індикатори (показники) моральних якостей осіб, які мають бажання займати посади в органах державної влади. Такі показники дадуть можливість оцінити та охарактеризувати діяльність цих осіб, з позиції їх високоморальних якостей, бажання та прагнення працювати в інтересах кожної людини та суспільства в цілому.

У сучасних наукових дослідженнях багато уваги приділено значимості принципу доброчесності для представників державної служби. Більшість науковців акцентують на тому, що цей принцип охоплює різноманітні моральні чесноти, має доволі глибоке змістовне навантаження та складається з ціннісних морально-етичних оцінок поведінки особи та визначається як багаторівневе явище. Зокрема, автори підручника «Державна служба» за редакцією Ю. Ковбасюка визначають доброчесність у державному управлінні як «моральну якість і чесноту людини», яка має глибоке внутрішнє наповнення, що відображає стійкі характеристики людини, її своєрідний внутрішній стержень. Мова йде про почуття патріотизму, що передбачає віддане служіння народу України, загальному суспільному благу, відданість виконуваним справам, готовність відмовитись від певних особистих симпатій. Важливим також є порядність особи, що також відображає цілісну систему таких властивостей як чесність, справедливість, стриманість, дисциплінованість, сумлінність, старанність. Морально-етичні категорії у практичній площині визначаються здатністю людини нести відповідальність на основі почуття обов'язку та кореспондується з почуттям власної гідності та повагою до гідності інших (честь, шанобливість) [45, с. 32-33]. Л. Біла-Тіунова пов'язує доброчесність з такими якостями як патріотизм, шанобливість, сумлінність,

працьовитість, дисциплінованість, гідність, вдячність, милосердя, щирість, відповідальність [10, с.66]. Як бачимо, наукові підходи сучасних науковців демонструють комплексний підхід до категорії доброчесності, прагнення наповнити її доволі широким спектром характеристик.

Варто зазначити, що правовий та доктринальний підходи розуміння категорії «доброчесність» досить різняться. Це зумовлює певні складнощі в механізмі адміністративно-правового втілення елементів доброчесності в конкретну сферу суспільних відносин. Фактично єдиним визначенням категорії, яка міститься в Законі України «Про державну службу» в принцип доброчесності закладено дві ознаки: одна з них визначає «спрямованість дій державного службовця на захист публічних інтересів; інша ознака визначає відмову державного службовця від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих йому повноважень» [143].

При характеристиці сучасного періоду дослідження феномену доброчесності, С.Жуков визначає його як «перехід від допарадигмального до парадигмального етапу, що знаходить свій прояв у формуванні поняття, принципів, закономірностей розвитку, критеріїв оцінювання доброчесності, а також існуванням суперечностей в її розумінні у різних суб'єктів суспільних відносин» [51, с. 401]. Автор наголошує, що при визначенні подальших перспектив дослідження цього феномену, варто враховувати існуючі складнощі у розмежуванні правових та моральних вимог, які здатні визначати рівень доброчесності. Основою сучасних правових досліджень мають бути виключно об'єктивні критерії доброчесної поведінки, високих моральних стандартів поведінки суб'єктів права [51, с. 401].

У сучасній правовій літературі подається значно ширше розуміння доброчесності, ніж у конкретних положеннях закону. Зокрема, А. Кулібаба у доброчесність включає: етично-правову складову професійно-соціальної діяльності суддів, межу і спосіб поведінки судді, що базується на дотриманні етичних принципів і правил поведінки, шанобливому ставленні

до громадян та чесності у способі власного життя, виконанні своїх професійних обов'язків та розпорядженні ресурсами держави [90, с. 216]. Заслуговує на увагу позиція С. Глущенко щодо визначення доброчесності як морально-етичного фундаменту діяльності, який спрямований на визначення меж і конкретного способу поведінки, що ґрунтується на принципах добровідносин із громадянами, суспільством та державою, а також чесності у власному способі життя, належному виконанні професійних обов'язків та розпорядженні матеріальними ресурсами [25, с.78]. Така поведінка особи, її професійні якості мають ґрунтуватися на внутрішньому переконанні, стійкості у відстоюванні та дотриманні моральних принципів. А. Кладченко вважає, що під поняттям доброчесності слід розуміти «поєднання високих етичних норм з певною корпоративною поведінкою та правилами державного службовця, що в умовах боротьби із запобігання корупційним проявам стане запорукою ефективної державної політики і норм поведінки у суспільстві» [67, с. 10]. Фактично кожен з науковців прагне розкрити поняття доброчесності через систему взаємопов'язаних, взаємовизначальних компонентів, продемонструвати цілісність реалізації доброчесності у суспільних відносинах.

В. Федорович обґрунтувала необхідність застосування категорії «доброчесність» не лише в органах виконавчої, але і в органах судової влади, і, дослідивши концептуальні підходи до визначення доброчесності в діяльності судді, охарактеризувала її як морально-етичну складову його діяльності, яка визначає межу і спосіб його поведінки, що базується на принципах доброго відношення до громадян та чесності у способі власного життя, виконанні своїх службових обов'язків та розпорядженні державними ресурсами [185, с. 179]. Авторка визначає доброчесність як фундаментальну категорію науки етики, яка є відображенням суб'єктивної форми моралі. Вона обов'язково має відтворюватися у конкретній поведінці особистості через певні стійкі позитивні моральні якості.

Доброчесність державної влади може в найбільш загальному вигляді означати високоморальну характеристику її представників, діяльність яких спрямовується на досягнення добра (блага) як для кожної окремої людини, так і для суспільства в цілому [184, с. 16]. Такі характеристики не можливо проголосити, створити штучно. Це свідомі внутрішні переконання, які тісно пов'язані не тільки з моральними якостями особи, а й з високим рівнем правової свідомості та правової культури.

Позицію щодо доцільності застосування категорії доброчесності для оцінки діяльності суддів підтримав і С. Жуков, який сформулював її як «модель бажаного результату, функціональний стан системи судової влади та наслідок реалізації уповноваженими державою органами своєї компетенції у вигляді високого ступеня відповідності закріплених в етичних стандартах та адміністративно-правових актах вимог реальній поведінці суддів» [52, с. 76-77].

М. Савчин визначив «доброчесність як моральну цілісність особи, яка полягає у здатності розважливо і розсудливо з'ясовувати всі істотні обставини справи, належним чином поєднувати фактичний і юридичний склад, давати належну аргументацію рішень, які мають бути засновані на повазі до гідності та прав людини» [218, с. 14]. Таким твердженням автор відображає тісний взаємозв'язок моральних та правових стандартів у професійній діяльності судді.

Закріплення доброчесності як терміна в нормативно-правових актах, встановлення її як етичного принципу, важливої вимоги до поведінки піднімає питання щодо запровадження позитивного юридичного обов'язку доброчесності – юридизації етики, коли фактично законом закріплюється моральний обов'язок як юридичний [9, с. 27]. Саме доброчесність визначається як ключова категорія у формуванні морально-етичного образу суддів, яка одночасно виступає основою формування довіри суспільства до суддів та судової влади в цілому. На даному етапі законодавцями зроблено вагомий крок щодо визнання доброчесності в

якості одного з важливих критеріїв, якому мають відповідати представники судової влади. Включення до критеріїв добору суддів такого поняття, як «добročесність», підтверджує той факт, що на суддів покладається вимога не тільки професійно виконувати свої обов'язки, але й бути добročесними. Ця правова зміна є ключовою також в аспекті відходу від ідеї ефективності судової влади, яка залежить виключно від якості законів, і встановлення паритету з морально-етичним складником [90, с. 213].

Аналіз наукових підходів до принципу добročесності показує комплексність цієї категорії та її функціональне навантаження. Оскільки дотримання цього принципу пов'язане з внутрішнім усвідомленням, сприйняттям цієї морально-етичної чесноти як безумовної та належним виконанням професійного обов'язку. Дійсно, принципом добročесності державної служби охоплюється багато і моральних і професійних якостей особи, що породжує серед наукової спільноти вчених-адміністративістів безліч дискусій, тим самим актуалізуючи необхідність формування єдиної чіткої правової позиції щодо тлумачення принципу добročесності.

Питання щодо суддівської добročесності є предметом регулювання як норм міжнародного права, так і національного законодавства, що свідчить про його надзвичайну актуальність. Основні принципи та стандарти здійснення правосуддя, що акумулюють прогресивний міжнародний досвід здійснення правосуддя, є відображенням визнаних світовою спільнотою загальнолюдських прав та свобод. Ці стандарти знайшли своє закріплення у наступних міжнародно-правових документах: Загальна Декларація прав людини 1948 року; Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року; Монреальська універсальна декларація щодо незалежності правосуддя 1983 року; Основні принципи незалежності судових органів, прийняті на VII Конгресі з попередження злочинів і поводження з правопорушниками 26 серпня – 6 вересня 1985 року;

Європейська хартія «Про статус суддів» від 1998 року; Хартія Європейського Союзу про основні права від 2000 року; Резолюція 2004/32 Комісії ООН з прав людини «Цілісність судової системи» від 2004 року; Резолюція 60/159 Генеральної Асамблеї ООН «Права людини при здійсненні правосуддя» від 2005 року; Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені резолюцією Економічної та Соціальної ради ООН 2006 року. Такий перелік міжнародних актів є підтвердженням значимості основних стандартів у сфері судочинства, що визнані міжнародною спільнотою. Ці стандарти містяться в різноманітних за своєю правовою природою та рівнем документах, відображають загальносвітовий та європейський рівні. Частину з цих міжнародних актів Україна ратифікувала і вони стали частиною національного законодавства, що підтверджує їх обов'язковий характер, натомість деякі акти мають рекомендаційний характер. Однак, ті принципи, критерії, стандарти, правила, які закріплюються у цих документах, визначають подальший вектор реформування системи правосуддя. Варто зупинитися на аналізі основних положень деяких міжнародних актів, які закріплюють положення щодо належного функціонування судової влади та здійснення правосуддя.

Зокрема, стаття 11 Конвенції Організації Об'єднаних Націй Проти корупції визначає, що «враховуючи незалежність судової влади та її вирішальну роль в боротьбі з корупцією кожна Держава - учасниця, відповідно до основоположних принципів своєї правової системи й без шкоди для незалежності судових органів, вживає заходів стосовно зміцнення чесності й непідкупності представників судової влади та запобігання будь-якій можливості для корупції серед них» [154].

У міжнародно-правових актах приділено значну увагу стандартизації загальновизнаних принципів і постулатів для чіткої координації зусиль законодавців і судового менеджменту з питань забезпечення належного рівня культури судочинства та усіх її складових у структурних ланках судової влади. Зокрема, мова йде про Бангалорські принципи поведінки

суддів, які схвалені Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27 липня 2006 року. У документі, зокрема, зазначається, що «підтримання високих стандартів поведінки суддів є безпосереднім обов'язком судових органів кожної держави». І далі: «Зазначені принципи мають використовуватись суддями як скерування, а судовою системою – як основа для регламентації поведінки суддів» [5]. Бангалорські принципи поведінки суддів, на думку експертів, стали своєрідним наріжним каменем, на якому вибудовуються ідеї справедливості судової влади у сучасних демократичних суспільствах [114, с. 92].

Враховуючи особливості статусу судді, функціональне навантаження, яке несе судова влада, Бангалорські принципи визначають шість основних критеріїв етичних принципів поведінки судді, а саме: незалежність; об'єктивність; чесність та непідкупність; дотримання етичних норм; рівне ставлення; компетентність та старанність. Варто відмітити, що документ містить не просто перелік цих принципів, а досить змістовно розкриває їх та дає роз'яснення щодо застосування цих принципів. Зазначені принципи знайшли своє закріплення у Кодексі суддівської етики, затвердженому Рішенням XI чергового з'їзду суддів України 22 лютого 2013 року [68].

Професійна діяльність суддів знаходиться під постійною увагою з боку суспільства, що, у свою чергу, покладає на суддю обов'язок приймати на себе ряд певних обмежень. Як зазначено у «Бангалорських принципах поведінки суддів», «...обмеження, які б могли здатися обтяжливими для пересічного громадянина, суддя приймає на себе добровільно» [5]. Функціональне навантаження суддів, високий рівень відповідальності перед суспільством зумовлює практичну потребу встановлення певних обмежень для приватного й публічного життя судді.

У Бангалорських принципах деталізовано етичні принципи та визначено обов'язок судді дотримуватися етичних норм, не допускати прояву некоректної поведінки при здійсненні будь-якої діяльності, що пов'язана з його посадою. Поведінка судді, його професійна діяльність має

відповідати високому статусу його посади. Ці вимоги стосуються і особистих стосунків судді з адвокатами, що мають постійну практику в суді, де розглядає справи даний суддя, що зумовлює потребу уникати ситуацій, що могли б викликати обґрунтовану підозру або створювати видимість наявності у судді певних схильностей чи упередженого ставлення. Суддя не повинен брати участь в розгляді справи, якщо будь-хто з членів його родини виступає в якості представника будь-якої сторони чи в будь-якій іншій формі має відношення до справи. Попри гарантування судді, як і будь-якому громадянину, права на вільне вираження думок, свободи віросповідання, участі в зібраннях та асоціаціях, однак при реалізації зазначених прав суддя завжди повинен турбуватися про підтримання високого статусу посади судді і не допускати дій, що не сумісні з неупередженістю і незалежністю судових органів. Важливим аспектом є те, що суддя не повинен дозволяти членам своєї родини, соціальним чи іншим стосункам певним чином впливати на його професійну діяльність, що пов'язана зі здійсненням функції судді, а також на прийняття ним конкретних судових рішень [5]. Виокремлюючи такі принципи як чесність та непідкупність, у документі наголошується, що їх зміст полягає в тому, що суддя повинен демонструвати таку поведінку, яка має бути бездоганною навіть з точки зору стороннього спостерігача. Спосіб дій та поведінка судді мають підтримувати впевненість суспільства в чесності та непідкупності судових органів. Недостатньо просто чинити правосуддя, потрібно робити це відкрито для суспільства [5]. Відмічаючи значення Бангалорських принципів варто підкреслити, що у цьому документі вперше на міжнародному рівні зроблено акцент на активній ролі суддів у розробці та дотриманні стандартів поведінки і виконанні професійних функцій, а не на інституційних гарантіях незалежності судової влади. К.Вірамантрі, Голова Суддівської групи з питань дотримання принципів чесного судочинства, наголошує, що Бангалорські принципи є «документом, який потенційно має величезну цінність не

тільки для судових органів всіх країн, але й для широкої громадськості та всіх, хто прагне до забезпечення надійної основи для беззастережної доброчесності судочинства у всьому світі. Найвищі стандарти моральності і доброчесності суддів проголошуються як обов'язкові норми абсолютно у всіх традиційних правових системах, так само як у всіх великих світових релігіях» [72, с. 5].

Таким чином, аналіз міжнародно-правових стандартів підтверджує той факт, що дотримання етичних норм, демонстрація дотримання етичних норм є невід'ємною складовою професійної діяльності суддів. Окрім цього, це демонструє рівень розвитку самого суспільства, рівень його демократичних засад у системі правосуддя.

У Висновках першої експертної групи міжнародної асоціації суддів (Вале де Браво, 31 жовтня – 4 листопада 2004р.) «Правила етичної поведінки суддів, їх застосування та додержання» зазначено: «Головна відповідальність за додержання стандартів гідної поведінки та етичних норм покладена на самого суддю, тож його поведінка як публічна, так і приватна, завжди повинна бути сумісною з суддівською незалежністю, неупередженістю та чесністю» [114, с. 97]. Це твердження ще раз підкреслює значимість етичних норм та важливість їх дотримання як у професійній діяльності судді, так і у повсякденному житті.

У сучасному законодавстві широко використовуються різні терміни й похідні від поняття доброчесності. Мова йде, зокрема, про такі як: «критерій доброчесності», «академічна доброчесність», «перевірка доброчесності», «декларація доброчесності», «розбудова доброчесності» та інші. У Законі України «Про державну службу» доброчесність є одним із принципів державної служби і визначається як «спрямованість дій державного службовця на захист публічних інтересів та відмова державного службовця від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих йому повноважень» [143].

У Законі України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 № 1401-VIII, яким було внесено зміни до ст. 127 Конституції України, доброчесність визначається як вимога (критерій) до кандидатів на посаду судді поряд з громадянством, віковим цензом, освітою, стажем роботи, володінням державною мовою тощо [142; 76]. Такі зміни є свідченням значимості принципу доброчесності, важливості дотримання визначених законом вимог до кандидатів на посаду судді.

Положеннями ч. 2 ст. 5 Закону України «Про запобігання корупції» доброчесність визначається в якості одного з критеріїв кандидатів на посаду Голови Національного агентства з питань запобігання корупції поряд вимогами відповідного рівня освіти, компетентністю, здатністю за своїми діловими та моральними якостями, освітнім і професійним рівнем, станом здоров'я виконувати відповідні службові обов'язки [147].

У Законі України «Про судоустрій та статус суддів» категорію «доброчесність» віднесено: до вимог до кандидатів на посаду судді (ч. 1 ст. 69); до критеріїв кваліфікаційного оцінювання судді (ч. 2 ст. 83). Важливим кроком стало створення нового органу – Громадської ради доброчесності, на яку покладається функція у сприянні Вищій кваліфікаційній комісії суддів України у встановленні відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності з метою кваліфікаційного оцінювання (ст. 87) [149].

Законом України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 року допущення суддею недоброчесної поведінки віднесено до підстав дисциплінарної відповідальності судді, у тому числі здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї; встановлення невідповідності рівня життя судді задекларованим доходам (п. 12. ст. 92) [144]. Закон передбачає, що за умови встановлення факту недоброчесної поведінки судді, у тому числі здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що

перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї може бути прийнято висновок про направлення рекомендації до Вищої ради юстиції для вирішення питання щодо внесення подання про звільнення судді з посади з підстав порушення присяги. До таких умов законодавець відносить також встановлення невідповідності рівня життя судді задекларованим ним та членами його сім'ї майну і доходам; використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами матеріальних благ або іншої вигоди (п. 3 ч. 2 ст. 97) тощо [144]. Тож Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» фактично підвищив національні стандарти судоустрою і судочинства.

Закон України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» також передбачив правові та організаційні принципи проведення спеціальної перевірки суддів як тимчасового посиленого заходу за допомогою використання наявних процедур притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності і звільнення з посади у зв'язку з порушенням присяги. Цими Законами ознаменувався, як зазначає В. Кравчук, специфічний перезапуск судової системи, черговий етап судової реформи, у результаті якої змінився судоустрій та статус суддів. А головною її метою, вказує дослідниця, стало «очищення судової влади від суддів, які непропорційно застосовували заходи відповідальності до учасників Революції Гідності» [208, с.28].

У сучасних умовах демократичних перетворень першочергове значення для підтримання незалежності судової гілки влади має дотримання високих стандартів поведінки, відстоювання їх з метою підвищення довіри суспільства до судових органів [90, с. 216]. Варто погодитися з твердженням А. Кулібаби, що «добročесність як поняття дає визначення необхідної етично-правової складової професійно-соціальної діяльності суддів, що спрямована на визначення меж і способу поведінки судді та базується на дотриманні етичних принципів і правил поведінки, шанобливому ставленні до громадян та чесності у способі власного життя,

виконанні своїх професійних обов'язків та розпорядженні ресурсами держави» [90, с. 216].

Важливість додержання етичних стандартів встановлена законодавчо і відображена у присязі судді. Відповідно до положень ст.57 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» мова йде про зобов'язання «дотримуватися етичних принципів і правил поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя» [149].

С. Жуков, аналізуючи поняття доброчесності судді, наголошує, що доброчесність суддів як предмет правового регулювання може розглядатися у трьох аспектах. По-перше, доброчесність виступає в якості мети адміністративно-правового регулювання. Мова йде про те, що це певна бажана модель, на досягнення якої спрямовується нормотворча та правозастосовна діяльність. По-друге, доброчесність варто розглядати у формі функціонального стану системи правосуддя, відносини якого впорядковуються за допомогою засобів адміністративного права. По-третє, доброчесність слід розглядати в якості окремого наслідку функціонування системи органів суддівського самоврядування та громадськості, які наділені повноваженнями щодо кваліфікаційної оцінки суддів та кандидатів на посади суддів [52, с. 76]. Важливо, що ці аспекти доброчесності взаємопов'язані, вони мають відтворювальний характер практичної реалізації. Жодним з цих аспектів не можна нехтувати, оскільки це знайде своє відображення як на якості правосуддя, так і на довірі до судової влади.

Положення статті 62 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачають, обов'язок судді до 1 лютого кожного року подавати декларацію доброчесності, яка заповнюється на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України за відповідною формою, що визначається Комісією [149]. Декларація доброчесності судді містить перелік тверджень і суддя повинен задекларувати їх правдивість шляхом підтвердження або непідтвердження. Зокрема у декларації доброчесності

суддя, зазначаючи особисті дані та займану посаду має подати достовірні дані про:

- 1) відповідність рівня життя судді наявному в нього та членів його сім'ї майну і одержаним ними доходам;
- 2) своєчасне та повне подання декларацій особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та достовірність задекларованих у них відомостей;
- 3) невчинення корупційних правопорушень;
- 4) відсутність підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності;
- 5) сумлінне виконання обов'язків судді та дотримання ним присяги;
- 6) невторчання у правосуддя, яке здійснюється іншими суддями;
- 7) проходження перевірки суддів відповідно до Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» та її результати;
- 8) відсутність заборон, визначених Законом України «Про очищення влади» [149].

Декларація доброчесності судді може містити також і інші твердження, які спрямовані на перевірку доброчесності судді. Законодавець передбачив відкритість декларацій доброчесності судді і вони є загальнодоступними для ознайомлення на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (обмеження на даний час пов'язані лише з умовами воєнного стану). Такий порядок висвітлення інформації має бути гарантом правдивості поданих відомостей. На Вищу кваліфікаційну комісію суддів України покладається обов'язок проведення відповідної перевірки у випадку отримання інформації, яка може свідчити про недостовірність (в тому числі неповноту) тверджень судді. Також передбачена дисциплінарна відповідальність, якщо особа не подала, несвоєчасно подала декларацію доброчесності судді або задекларувала в ній завідомо недостовірні (у тому числі неповні) твердження.

Варто звернути увагу, що законодавцем на суддів покладається обов'язок декларувати доброчесність шляхом оприлюднення певних даних. За відсутності визначення доброчесності можна констатувати, що ці дані і складають зміст доброчесності.

31 жовтня 2016 року Вищою кваліфікаційною комісією суддів України було ухвалено рішення про затвердження форм декларацій родинних зв'язків судді та кандидата на посаду судді, форми декларації доброчесності судді. Вперше за часи незалежності України всі діючі професійні судді України та особи, які подали документи на конкурс до Верховного Суду подали декларації доброчесності.

Важливим кроком щодо утвердження морально-етичних стандартів в професійній діяльності суддів стало створення при Вищій раді правосуддя Громадської ради доброчесності як постійно діючого незалежного органу в системі судоустрою України. Основне завдання Громадської ради доброчесності полягає у сприянні Вищій кваліфікаційній комісії суддів України щодо встановлення відповідності судді (кандидата на посаду судді) визначеним критеріям професійної етики та доброчесності з метою належного кваліфікаційного оцінювання.

Положення ст. 87 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначають повноваження Громадської ради доброчесності, які полягають у: зібранні, перевірці та аналізі інформації щодо судді (кандидата на посаду судді); наданні Вищій кваліфікаційній комісії суддів України інформації щодо судді (кандидата на посаду судді); наданні, за наявності відповідних підстав, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України висновку про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності, який додається до досьє кандидата на посаду судді або до суддівського досьє; делегуванні уповноваженого представника для участі у засіданні Вищої кваліфікаційної комісії суддів України щодо кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді) [149]. Також Закон передбачає право Громадської ради

добросовісності створювати інформаційний портал для збору відповідної інформації щодо професійної етики та добросовісності суддів, кандидатів на посаду судді. Для належного виконання визначених повноважень члени Громадської ради добросовісності мають право безоплатного та повного доступу до відкритих державних реєстрів.

Факт, який підтверджує функціональну роль та значимість Громадської ради добросовісності, полягає у значенні висновку в якому встановлюється, що суддя (кандидат на посаду судді) не відповідає критеріям професійної етики та добросовісності. За таких умов Вища кваліфікаційна комісія суддів України має право ухвалити рішення про підтвердження здатності такого судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді лише у разі, якщо таке рішення підтримане не менше ніж одинадцятьма її членами [149]. Щодо складу Громадської ради добросовісності, то її членами можуть бути представники правозахисних громадських об'єднань, науковці-правники, адвокати, журналісти, які є визнаними фахівцями у сфері своєї професійної діяльності, мають високу професійну репутацію та відповідають критерію політичної нейтральності та добросовісності [149]. Такий підбір висококваліфікованих кадрів повинен забезпечити якісну та об'єктивну перевірку суддів.

Варто відмітити, що 13 листопада 2023 року Вища кваліфікаційна комісія суддів України відновила кваліфікаційне оцінювання суддів на відповідність займаній посаді. Громадську раду добросовісності було долучено до проведення співбесід з метою сприяння Комісії у встановленні відповідності судді чи кандидата на посаду судді критеріям професійної етики та добросовісності. Голова ВККС Роман Ігнатов, відмічаючи ефективність такої процедури, підкреслив, що «якісне та прозоре проведення кваліфікаційного оцінювання суддів сприятиме підвищенню довіри до правосуддя в Україні» [73]. Окрім того, Вищою кваліфікаційною комісією суддів України спільно з Громадською радою

доброчесності було погоджено перелік індикаторів, які є підтвердженням невідповідності судді чи кандидата на посаду судді критеріям доброчесності та професійної етики, а також принципів їх застосування. Це стало надзвичайно важливим та необхідним кроком, адже «перелік індикаторів, які вказують на недоброчесність, та принципи їх оцінювання забезпечать єдиний підхід до даної процедури і підвищать її транспарентність» [73].

Заслужує на увагу ще один важливий документ, а саме Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки, яка затверджена Законом України від 20 червня 2022 року № 2322-IX (далі – Стратегія). Доброчесність також визначається в якості вимоги до існування справедливого суду, прокуратури та органів правопорядку. Основними принципами антикорупційної політики є утвердження культури доброчесності, формуванням суспільної нетерпимості до корупції та повага до верховенства права [4]. Окрім того, в Стратегії окреслюється надзвичайно важлива проблема застосування вимоги доброчесності в законодавстві. Мова йде про відсутність чітких критеріїв деталізації, конкретизації змісту зазначеного терміну. Доброчесність, як і всі морально-етичні категорії, має оціночний характер, тобто є терміном із відкритим змістом, конкретне значення якого встановлює відповідний суб'єкт в момент застосування правової норми. З іншого боку, важливо не допустити зловживань, свавілля у процесі застосування таких норм. Саме тому, на законодавця покладається необхідність встановлення певних меж, за які суб'єкт не має права виходити. Однак, як в міжнародних нормативних актах, так і в нормах національного законодавства відсутні зазначені межі. Така ситуація підтверджує необхідність їх деталізації, встановлення чітких критеріїв.

Це проблему піднімає також і Консультативна рада європейських суддів (далі – Рада) у Висновку № 21 (2018) «Про запобігання корупції серед суддів». Зокрема зазначається, що «одним із важливих елементів

суддівської доброчесності є вже згадана формально-законодавча чи інша нормативно-правова база, що регулює позицію судової системи як такої та окремих суддів у даній системі» [146]. Окрім того, у висновку зазначено, що розробка та формування справжньої культури суддівської доброчесності є найважливішим заходом для запобігання корупції серед суддів. Існує така ситуація, що не існує єдиного визначення доброчесності, але є глибоке усвідомлення та загальне розуміння того, що є основними складовими елементами суддівської доброчесності [146].

В. Бігун наголошує, що «на даному етапі доброчесність упроваджується у суспільну практику не тільки і не стільки через механізми моралі, етичні норми та їхнє здійснення, як через юридизацію етики шляхом законодавчого впровадження категорії доброчесності» [8, с.20]. Ю. Меліхова стверджує, що не можна вести мову про високий рівень професійної культури судді без належного морального наповнення його особистості, і навпаки, будь-які найщиріші прагнення захисту прав і свобод, поліпшення правозастосовчої практики, належного здійснення правосуддя можуть руйнуватися через низький рівень особистісного професійного потенціалу судді [104, с. 138].

Варто погодитися з твердженням науковців, щодо трансформації доброчесності у професійну чесність публічної особи, яка відбувається в результаті комплексного втілення: неупередженості, забезпечення превалювання професійних (посадових, публічних) цінностей над приватними інтересами; захисту публічних інтересів та підтримки авторитету органів публічної влади; запобігання корупції; формування толерантності, ввічливості як при виконанні службових обов'язків так і поза ними. Тим самим підкреслюється комплексний, структурно-системний характер доброчесності як системи морально-етичних якостей особи, які обов'язково мають трансформуватися у поведінкову модель через свідому, розумово-психологічну діяльність та відображати суб'єктивне відношення до суспільних цінностей [122, с. 126]. В аспекті

розуміння доброчесності ще раз варто підкреслити комплексність вказаних вимог, їх взаємовизначальність та взаємообумовленість.

Заслуговує на увагу твердження С. Глущенко, яка наголошує на тому, що «доброчесність є категорією, яка містить всі сторони моральності та, по суті, є трансформацією добра в професійну етичну сферу. Поєднання моральності та добра дає можливість окреслити площину доброчесності особи, яка здійснює функції держави, зокрема: компетентність, вимогливість до себе, безкорисливість, чесність, твердість, добросовісність» [25, с. 76]. Такий підхід до трактування доброчесності відображає не лише розуміння морально-етичних вимог, а переводить їх у практичну площину професійної діяльності, категоричну вимогу їх дотримання не лише при здійсненні правосуддя, а й у повсякденному житті. Варто погодитися з позицією С. Глущенко, що доброчесність є «морально-етичним фундаментом діяльності судді, який визначає межу і спосіб його поведінки, яка має ґрунтуватися на принципах добровідносин із громадянами, суспільством та державою, а також чесності у способі життя, виконанні професійних обов'язків та розпорядженні матеріальними ресурсами» [25, с. 78]. Доброчесність, яку синонімізують із моральною цілісністю судді, «виражається у здатності ухвалювати справедливі, правильні рішення, навіть незважаючи на будь-який зовнішній тиск. Моральна цілісність судді полягає у здатності розважливо і розсудливо з'ясовувати всі істотні обставини справи, належним чином поєднувати фактичний і юридичний склад, давати належну аргументацію рішень, які мають бути засновані на повазі до гідності та прав людини» [164, с. 19]. Високоморальна стійкість, визнання та дотримання загальновизнаних сучасним суспільством ідеалів добра та принципів гуманізму мають відображатись через усвідомлення цих стандартів у повсякденному житті.

Критерії професійної етики та доброчесності тісно взаємопов'язані і є фактично взаємовизначальними та істотно впливають на професійну діяльність. Не можливо нехтуючи морально-етичними засадами, стати

висококваліфікованим спеціалістом будь-якої сфери державного життя. Варто відмітити, що однією з головних сучасних тенденцій реформування системи судоустрою є формування високопрофесійного суддівського корпусу. Це завдання зумовлено необхідністю утвердження та підтримання високого авторитету судової влади, забезпечення справедливості правосуддя та відновлення довіри суспільства. Компетентність суддів є ще одним важливим чинником, що визначально впливає на ефективність та якість здійснення правосуддя. Компетентність при виконанні суддею своїх обов'язків вимагає відповідних знань у сфері права, відповідних практичних навичок, скрупульозності та належної професійної підготовки. На особливому взаємозв'язку компетентності суддів та якості правосуддя наголошує Р.Луцький зазначаючи, що «важливою складовою забезпечення «якості правосуддя» є компетентність та незалежність суддів, які реалізують судочинство у конкретних справах». Науковець акцентує увагу на тому, що «позитивне право кожного на справедливий суд, яке закріплене не лише на національному, а й на міжнародному рівнях, об'єктивно передбачає наявність особливих вимог до кандидатів на суддівські посади та порядку формування суддівського корпусу» [96, с. 329].

У будь-якій сфері людської діяльності важливу роль відіграє рівень професіоналізму виконуваної роботи, що є основним показником якості та ефективності виконання людиною своїх службових обов'язків. Особливо актуальним є цей показник для представників органів державної влади, зокрема суддів. М. Москвич визначає професіоналізм суддів як «якісно-ціннісний комплекс поєднання глибоких різносторонніх знань, умінь, професійних суддівських навичок, практичного досвіду, загальнолюдської культури, що відбиває ступінь самоорганізації особи, рівень її професійної діяльності, забезпечує ефективність судової системи і сприяє зростанню її авторитету [111, с. 195]. У той же час варто відмітити, що на рівень професіоналізму представників судової влади впливають як внутрішні, так

і зовнішні чинники. Вказані чинники обумовлюються особливостями та специфікою суддівської діяльності, вимогами щодо певного рівня знань, вмінь, практичних навичок. З іншої сторони рівень професіоналізму зазнає впливу політичних, економічних, соціальних та культурних умов розвитку суспільства. Варто відмітити, що вимоги, що ставляться до професіоналізму, рівня компетентності та морально-етичних якостей суддів, сьогодні є більш високими, ніж раніше. Це обумовлюється впливом сучасних демократичних змін в усіх сферах життя суспільства, євроінтеграційними процесами.

У сучасних наукових джерелах доволі часто можна зустріти категорію «компетентність», яке вживається як альтернативне поняття, синонім терміну «професіоналізм». Підсистема професіоналізму діяльності фахівця нового типу характеризується злагодженим поєднанням умінь і навичок на рівні фахової майстерності та високої фахової компетентності, а також акмеологічних інваріантів професіоналізму як фахових базисних вмінь [13, с. 123]. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови компетентність визначається як «властивість особи, яка має достатні знання в якій-небудь галузі; яка з чим-небудь добре обізнана, яка має певні повноваження; повноправна, повновладна» [15, с. 560].

Відмічаючи наявність проблеми щодо недостатнього рівня кваліфікації та компетентності суддів, Д. Шпенюв звертає увагу на потребу підвищення цього рівня за такими напрямками, які полягають в: 1) удосконаленні, розширенні та тлумаченні змісту кваліфікаційних вимог до кандидата на посаду судді, в тому числі, вимог щодо морально-етичних якостей; 2) трансформації фахової вищої юридичної освіти для майбутніх суддів; 3) підвищенні рівня професійної культури та правосвідомості суддів; 4) удосконаленні програми та визначення періодичності проходження підвищення кваліфікації професійними суддями; 5) розвитку, накопиченні та удосконаленні застосування практичного суддівського досвіду; 6) запровадженні обов'язкової атестації суддів [198, с. 205].

Загальнотеоретичний підхід до розуміння професійної компетентності дає можливість визначити її як інтегральну характеристику готовності людини до успішного розв'язання професійних завдань і належного виконання професійних обов'язків. Психологічна природа цього феномену є особистісним утворенням, що відображає досягнення певного рівня, ступеня, якісного та кількісного показників сформованості професійних знань і навичок та практичну готовність їх ефективно реалізовувати у професійній діяльності [69, с. 55]. Варто відмітити, що будь-який аспект професійної компетентності відтворюється у практичній професійній діяльності, визначає її якісні показники, що, у свою чергу, формує ставлення та оцінку суспільством конкретної професійної діяльності.

Б. Леко також звертає увагу на компетентність судової влади. В авторському розумінні компетентність трактується в якості високого професіоналізму суддів, глибокого знання ними законодавства, вимог професійної етики, неухильного їх дотримання, уміння правильно розібратися в тій або іншій, іноді складній і заплутаній ситуації. Компетентність ґрунтується на великому життєвому досвіді, практичному досвіді застосування законів, юридичної діяльності ще до взяття на себе обов'язків судді. Компетентність вимагає постійного напруження сил, розвитку інтелектуального ресурсу, роботи над собою як в плані формування професійних якостей, так і особистісного розвитку та зростання. Це передбачає задіяння власного потенціалу постійного вдосконалення своїх знань, вмінь, навичок, підвищення рівня загальної та правової культури з метою підтвердження своєї компетентності та професіоналізму. Тільки таке відношення судді до своїх професійних обов'язків гарантуватиме «високу якість» правосуддя. Кожен суддя повинен бути професіоналом високого класу [93, с. 159].

І. Козьяков характеризує професійну компетентність в якості складної динамічної структури, визначає сукупність взаємопов'язаних компонентів. Зокрема, автор виокремлює ціннісно-мотиваційний

компонент, що включає конкретні мотиви, потреби, настанови, інтереси, цінності, ідеали, правові та морально-етичні норми тощо. Важливе значення має когнітивний компонент, що передбачає певний рівень знань про особливості діяльності та її вимоги до особистості. Операційно-діяльнісний компонент визначає володіння конкретними методами, способами, прийомами, культурою професійної діяльності, юридичної техніки, діловодства. Поведінковий аспект реалізується через конкретні дії, поведінкові прояви чи потенційні поведінкові реакції у сфері професійної діяльності. У професійній діяльності важливу роль відіграє комунікативна складова, що передбачає володіння державною (та іноземною) мовами, комунікативними техніками, ораторським мистецтвом та високою культурою міжособистісного спілкування. Ще одним компонентом є рефлексивно-творчий, що полягає у можливостях самоконтролю, саморегуляції, самооцінювання, самовдосконалення [69, с. 57-58].

У міжнародних стандартах компетентність судді відноситься до структурних елементів статусу суддів. Зокрема, у Європейській Хартії про статус суддів встановлено, що під час виконання своїх обов'язків «суддя повинен пильно стежити за підтриманням високого рівня компетентності, якого вимагає винесення рішень у справах, адже від цього залежить гарантія захисту прав людини» [50, с. 28].

У Висновку № 3 (2003) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо належної підготовки та підвищення кваліфікації суддів на національному та європейському рівнях наголошується, що «конституційні принципи мають гарантувати незалежність та безсторонність, від яких залежить легітимність суддів, а судді, зі свого боку, повинні забезпечувати підтримання високого рівня професійної компетентності» [50, с. 134].

На значимості компетентності суддів наголошується і у Бангалорських принципах. Шостий показник Бангалорських принципів поведінки суддів «Компетентність та старанність» визначає

компетентність та старанність в якості необхідних умов для належного виконання суддею своїх професійних обов'язків. Конкретизація цього принципу ґрунтується на встановленні обов'язку судді вживати «розумні заходи для збереження та розширення своїх знань, удосконалення практичного досвіду та особистих якостей, необхідних для належного виконання ним своїх обов'язків, використовуючи для цих цілей засоби навчання та інші можливості, що в умовах судового контролю мають бути доступні для суддів» [5]. Професійна компетентність судді має бути очевидною під час виконання ним чи нею своїх обов'язків. У документі, зокрема, звертається увага на певні проблемні аспекти, які можуть виникнути в силу певного браку компетентності зумовленого недостатністю практичного досвіду, наявністю деяких проблем, пов'язаних із особливостями особистості, властивостей її темпераменту. У деяких випадках некомпетентність може бути зумовлена наслідками непрацездатності чи інвалідності, і тоді єдиним виходом, хоч і виключним, є звільнення в порядку, передбаченому Конституцією [72, с. 150]. Варто враховувати усі об'єктивні та суб'єктивні чинники, що впливають та визначають рівень компетентності судді.

Варто відмітити, що вимога компетентності кандидата на посаду судді, що встановлена ст. 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» не конкретизована. У Положенні «Про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення» критеріями кваліфікаційного оцінювання поряд з професійною етикою та доброчесністю є «компетентність (професійна, особиста, соціальна)» [126]. Зазначене положення не містить конкретного визначення терміну «компетентність», однак визначає методичні аспекти оцінки (встановлення рівня) професійної компетентності суддів. Зокрема, відповідність судді критерію професійної компетентності оцінюється за рівнем знань у сфері права; рівнем практичних навичок та умінь у правозастосуванні;

ефективністю здійснення правосуддя; діяльністю щодо підвищення фахового рівня.

Оцінка особистої компетентності передбачає аналіз особистих морально-психологічних якостей та загальних здібностей, а саме: когнітивних якостей особистості, емотивних якостей особистості, мотиваційно-вольових якостей особистості, які оцінюються на підставі висновку про підсумки таких тестувань (у разі їх проведення), за результатами дослідження інформації, яка міститься у суддівському досьє, і співбесіди.

Соціальна компетентність є також важливою складовою компетентності судді. Це передбачає тестування особистих морально-психологічних якостей та загальних здібностей щодо комунікативних навичок, організаторських здібностей, управлінських властивостей особистості, моральних рис особистості, чесності, порядності, розуміння і дотримання правил та норм, відсутності схильності до контрпродуктивних дій, дисциплінованості. Відповідно рівень соціальної компетентності оцінюються на підставі висновку за підсумками таких тестувань (у разі їх проведення), за результатами дослідження інформації, яка міститься у суддівському досьє, і співбесіди [126].

Компетентність варто вважати особливим інтегративним показником професіоналізму, який, по-перше, дає змогу здійснювати службові повноваження фахово, сумлінно, вчасно та відповідально; по-друге, зумовлює необхідність постійно підвищувати професійний рівень; по-третє, робить його досягнення головним завданням якісної професійної підготовки [69, с. 55]. Зважаючи на особливості професійної діяльності судді, варто визначити, що компетентність є цілісною системою спеціальних знань, вмінь, практичних навичок та можливостей, що дозволяють фахівцю визначати, тобто ідентифікувати і розв'язувати виявлені проблеми, що є характерним для конкретної професійної діяльності.

Е. Катаєва визначає професійну компетентність судді в якості інтегрованої характеристики особистості фахівця, що передбачає «наявність необхідного для успішного виконання професійної діяльності комплексу ставлень, цінностей, знань, умінь й навичок, що проявляються у спроможності сприймати індивідуальні, професійні та соціальні потреби; у забезпеченні соціальної і професійної самореалізації у сфері судочинства, а також дають можливість професійного та особистісного самовдосконалення протягом всього життя» [63]. Окрім того авторка виокремлює три рівні сформованості професійної компетентності судді: функціональний; оптимальний та гармонійний.

Також науковці у структурі професійної кваліфікації або компетентності судді вирізняють декілька взаємопов'язаних компонентів, які також повинні враховуватися у методиці оцінювання кандидатів на посаду судді. Ці компоненти передбачають обізнаність судді у питаннях чинного законодавства та практики його застосування, що має забезпечуватися відповідною системою та рівнем освіти, у тому числі спеціальної, і перевірятися ще до призначення його на посаду. Важливим є практичний досвід судді, що передбачає наявність високого рівня практичної підготовки щодо розгляду конкретної справи, який забезпечується його діями, спрямованими на вивчення справи, нормативного матеріалу й положень судової практики. Для якісної професійної суддівської діяльності потрібно постійно підвищувати рівень своїх знань, вивчати нову інформацію про зміни і доповнення до чинного законодавства, а також про виникнення нових підходів у правозастосовчій діяльності. Це передбачає самопідготовку судді, періодичне підвищення кваліфікації, проходження відповідного навчання. Для судді важливо мати високий рівень морально-психологічної придатності до суддівської роботи, що включає в себе такі людські якості, як чесність, порядність, принциповість, розвинене почуття відповідальності, комунікабельність тощо [116, с. 249].

Варто звернути увагу на позицію О. Лагнюк, адже при розгляді компетентності, як вимоги до кандидата на посаду судді, звернуто увагу на певні проблемні аспекти. По-перше, стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років не означатиме автоматично, що особа є компетентною; по-друге, стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років та компетентність особи є двома рівнозначними вимогами до кандидатів [92, с. 158]. Тому потрібно комплексно підходити до визначення рівня компетентності особи.

Таким чином, компетентність судді є інтегрованою характеристикою фахівця, спеціаліста у конкретній сфері, яка розкриває його професійні знання, вміння та практичні навички у сфері права, а також відображає цілісну систему цінностей, ціннісних орієнтацій, здатність користуватися ними не тільки у професійній діяльності, а й у повсякденному житті, визначає внутрішньо особистісні характеристики особи, її прагнення професійного самовдосконалення протягом всього життя.

Вважаємо, що держава має докладати зусиль для належного організаційного та фінансового забезпечення належних умов для безперервного навчання суддів, підвищення рівня їх кваліфікації з метою підтримання на належному рівні та постійного розвитку компетентності судді до його етичних обов'язків. Розвиток та постійне підвищення компетентності судді є основним чинником підвищення якості та ефективності здійснення правосуддя та відновлення довіри суспільства до судової влади.

Загалом, варто погодитися з В. Кравчук та Н. Сташків, які акцентували, що репутація судді є дійсно відображенням наслідків його поведінки в усіх сферах життя, на якій будується суддівська кар'єра, і водночас міцним фундаментом судової влади загалом [86, с.36].

Висновки до першого розділу

1. На основі проведеного наукового аналізу, варто резюмувати, що методологію дослідження порядку зайняття посади судді складає комплексне поєднання філософських (світоглядних), загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, що спрямовані на розкриття особливостей правового регулювання порядку і процедур зайняття посади судді.

Сформульовано авторське визначення методології дослідження правового регулювання порядку і процедур зайняття посади судді як цілісної системи взаємодоповнюючих методів та засобів наукового пізнання, а саме: філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціально-правових методів та принципів наукового пізнання, що дало можливість проаналізувати проблемні аспекти даної теми та визначити основні напрямки удосконалення відповідних процедур щодо зайняття посади судді з врахуванням міжнародного досвіду.

У процесі наукового дослідження особливостей адміністративно-правових аспектів порядку зайняття посади судді обґрунтовано використання наступних методів пізнання: системного, структурно-функціонального, історико-правового, порівняльно-правового (метод компаративістики), формально-догматичного, методу правової герменевтики. Використання вказаних методів дозволило розкрити особливості процедури добору та призначення кандидатів на посаду судді та визначити основні напрямки вдосконалення порядку і процедур зайняття посади судді, якісного правового забезпечення професійного добору суддів в Україні.

Обґрунтована нами методологія дослідження актуальних проблем правового регулювання порядку і процедур зайняття посади судді має комплексний та системний характер, що дало можливість концептуально підійти до досліджуваної проблематики. Висновки та пропозиції, отримані в процесі дисертаційного дослідження, підтверджують застосовність та дієвість обраної методології наукового пізнання.

2. Обґрунтовано значимість високих морально-етичних вимог до кандидатів на посаду судді як обов'язкових чинників забезпечення здійснення правосуддя на засадах професіоналізму, незалежності, справедливості та неупередженості, необхідно, щоб носії судової влади самі мали дані якості та характеристики. Забезпечення права кожного на судовий захист на основі принципу верховенства права та загально визнаних принципів здійснення правосуддя, висувають високі вимоги до морально-етичних якостей кожного представника суддівського корпусу, що пов'язані з дотриманням етичних норм під час здійснення правосуддя, так і в позасудовій поведінці. Дотримання доброчесності та високий рівень компетентності суддів є важливими чинниками забезпечення справедливого та об'єктивного здійснення правосуддя.

3. Визначено, що головною передумовою становлення ефективної системи правосуддя є насамперед компетентні та доброчесні судді. Доброчесність судді є свідченням його професійної компетентності та незалежності. Суддя, будучи представником державної влади та маючи владні повноваження щодо здійснення правосуддя повинен бути прикладом неухильного додержання принципу верховенства права та вимог закону, присяги судді, а також втілювати високі морально-етичні стандарти поведінки з метою зміцнення довіри суспільства до системи правосуддя через втілення та відстоювання принципів чесності, незалежності, неупередженості та справедливості суду. При чому ці вимоги стосуються не лише професійної діяльності, а й переносяться в площину повсякденного життя.

4. Аргументовано, що оцінка компетентності суддів вимагає структурованого уніфікованого підходу та чіткої об'єктивності, що виступає гарантією забезпечення дотримання принципу єдиності статусу суддів.

5. Визначено, що компетентність судді є інтегрованою характеристикою фахівця, спеціаліста у конкретній сфері, яка розкриває

його професійні знання, вміння та навички у сфері права, а також відображає цілісну систему цінностей, ціннісних орієнтацій, здатність користуватися ними не тільки у професійній діяльності, а й у повсякденному житті, визначає внутрішньо особистісні характеристики особи, її здатність професійного самовдосконалення протягом всього життя. Вважаємо, що держава має організаційно та фінансово сприяти створенню належних умов для безперервного навчання суддів з метою підтримання на належному рівні та постійного розвитку компетентності судді до його етичних обов'язків. Розвиток та постійне підвищення компетентності судді є основним чинником підвищення якості та ефективності здійснення правосуддя.

6. Обґрунтовано, що критерії професійної етики та доброчесності тісно взаємопов'язані і є фактично взаємовизначальними та істотно впливають на професійну діяльність. Не можливо нехтуючи морально-етичними засадами, стати висококваліфікованим спеціалістом будь-якої сфери державного життя.

7. Визначено, що однією з головних сучасних тенденцій реформування системи судоустрою є формування високопрофесійного суддівського корпусу. Це завдання зумовлено необхідністю утвердження та підтримання високого авторитету судової влади, забезпечення справедливості правосуддя та відновлення довіри суспільства.

На наш погляд, вітчизняна система добору суддів повинна мати комплексний та системний характер і спрямовуватися на забезпечення не тільки необхідних передумов для призначення на посади суддів найбільш підготовлених та висококваліфікованих правників з відповідним професійним досвідом, але осіб з високими морально-етичними якостями. |

РОЗДІЛ 2.

ПРОЦЕДУРА ДОБОРУ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ КАНДИДАТІВ НА ПОСАДУ СУДДІ: СУЧАСНИЙ СТАН, РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ТА ПЕРСПЕКТИВНИЙ ПОГЛЯДИ

2.1. Стадії процедури добору кандидатів на посаду судді

Передбачений законодавством України порядок добору та призначення судді на посаду є, як цілком обґрунтовано вказує Л. Мосійчук, важливим елементом правового статусу судді, адже передує безпосередньому виникненню правосуб'єктності судді [110, с.162].

Дослідження стадій процедури добору та призначення на посаду судді доцільно розпочати, на наш погляд, з визначення поняття «стадія». Так, зазвичай стадіями називають послідовно взаємозмінні операції, які логічно між собою пов'язані та спрямовані на забезпечення здійснення певної процедури. Такою процедурою і є добір та призначення на посаду судді, що має місце лише щодо посад суддів місцевих судів. Як цілком слушно визначив Б. О. Прокопенко, добір є законною, прозорою і доступною, справедливою, незалежною процедурою заповнення вакантних посад суддів такими кандидатами, котрі успішно пройшли всі етапи відбору, навчання і призначення, відповідають визначеним у законодавстві вимогам відповідно до норм законодавства і міжнародних стандартів [152, с. 11-12].

Стадіям будь-якої адміністративної процедури, як і процедури добору, характерні такі ознаки:

по-перше, вони утворюють сукупність логічно пов'язаних дій певного органу;

по-друге, вони завершуються досягненням певної поточної мети і є своєрідними «кроками» в досягненні кінцевої мети процедури в цілому;

по-третє, вони не є однаковими і рівнозначними, відрізняються і за кількістю та переліком учасників адміністративної процедури.

Порядок добору та призначення на посаду судді визначається ст. 70 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [149]. З 02 червня 2016 року до 30 грудня 2023 року ця стаття містила 15 стадій. У попередній редакції вказаного Закону від 2010 року (до 2 червня 2016 року) було передбачено 12 стадій. Зміни, які були внесені до законодавства у 2016 році, докорінно не змінювали порядок формування корпусу професійних суддів, але усунули ті недоліки, з якими на практиці стикнулася ВККС України під час проведення процедури добору кандидатів на посаду судді [151, с. 85].

Деякі з цих 15 стадій були досить формальними і полягали в прийнятті певних рішень ВККС України чи вчиненні нею дій організаційно-технічного характеру. Такими, наприклад, вважаємо, як ми раніше вказували в авторській публікації:

«1) рішення ВККС України про оголошення добору кандидатів на посаду судді з урахуванням прогнозованої кількості вакантних посад суддів;

2) розміщення ВККС України на своєму офіційному веб-сайті оголошення про проведення добору кандидатів на посаду судді;

5) допуск ВККС України осіб, які за результатами перевірки на час звернення відповідають установленим Законом вимогам до кандидата на посаду судді, до участі у доборі та складенні відбіркового іспиту;

7) встановлення ВККС України результатів відбіркового іспиту та їх оприлюднення на офіційному веб-сайті ВККС України;

11) зарахування ВККС України кандидатів на посаду судді за результатами кваліфікаційного іспиту до резерву на заміщення вакантних посад судді, визначення їх рейтингу, оприлюднення списку кандидатів на посаду судді, включених до резерву та рейтингового списку, на офіційному веб-сайті ВККС України;

12) оголошення ВККС України відповідно до кількості вакантних посад судді у місцевих судах конкурсу на заміщення таких посад;

13) проведення ВККС України конкурсу на заміщення вакантної посади судді на основі рейтингу кандидатів, які взяли участь у такому конкурсі, та внесення рекомендації Вищій раді правосуддя щодо призначення кандидата на посаду судді» [43].

Натомість, як ми аналізували у вказаній науковій праці, складними і досить тривалими у часі, а відтак і проблемними стадіями добору на практиці стали:

«3) подання особами, які виявили намір стати суддею, до ВККС України відповідної заяви та документів, визначених ст. 71 цього Закону;

4) здійснення ВККС України перевірки відповідності осіб, які звернулися із заявою для участі в доборі, установленим Законом вимогам до кандидата на посаду судді на основі поданих документів;

б) складення особою, допущеною до участі у доборі, відбіркового іспиту;

8) проведення стосовно осіб, які успішно склали відбіркового іспит, спеціальної перевірки в порядку, визначеному законодавством про запобігання корупції, з урахуванням особливостей, визначених статтею 74 цього Закону;

9) проходження кандидатами, які успішно склали відбіркового іспит та пройшли спеціальну перевірку, спеціальної підготовки; отримання свідоцтва про проходження спеціальної підготовки;

10) складення кандидатами, які пройшли спеціальну підготовку, кваліфікаційного іспиту та встановлення його результатів» [43].

Дві завершальні стадії були такі:

«14) розгляд Вищою радою правосуддя рекомендації ВККС України та ухвалення рішення щодо кандидата на посаду судді;

15) видання указу Президента України про призначення на посаду судді - у разі внесення Вищою радою правосуддя подання про призначення судді на посаду».

Для повноти дослідження проаналізуємо процедуру останнього (який триває і досі) добору на посаду судді, який був оголошений у квітні 2017 року минулим складом ВККС України (так званий «четвертий добір») і відбувається вже понад сім років. Його після тривалої перерви (з жовтня 2019 до червня 2023 року цей орган суддівського врядування не функціював) продовжила проводити ВККС України у новому складі. Втім, треба відзначити, що частина з кандидатів, які мали стаж помічників суддів, вже призначені у 2020-2021 роках на посади і здійснюють правосуддя. Інша частина з кандидатів цього добору все ще проходить останні стадії добору, хоч хтось з них 08.05.2024 вже був призначений на посади суддів місцевих судів, але ще очікує складення присяги і набуття повноважень судді.

Отож, першим і очевидним проблемним моментом цього добору, з точки зору його безпосередніх учасників, як і сторонніх спостерігачів, стали строки його проведення, поскільки законодавчо строки проведення окремих стадій процедури добору не визначені, як і не встановлено строку (тривалості) добору на посаду судді загалом. Зокрема, Н. Алексашина, учасниця цього добору, наводить з власного досвіду факти значних періодів очікування між стадіями добору, й зокрема:

- ✓ з 03 квітня 2017 по 31 жовтня 2017 — близько 7 місяців очікування від стадії оголошення добору до проведення відбіркового іспиту;
- ✓ з листопада 2017 року по 26 березня 2018 року — 4 місяці очікування кандидатів з числа помічників суддів від стадії перевірки морально-психологічних якостей до стадії спеціальної підготовки в Національній школі суддів України;
- ✓ з 23 червня 2018 року по 29-31 жовтня 2018 року - 4 місяці очікування від завершення навчання до проведення кваліфікаційного іспиту;
- ✓ з 29-31 жовтня 2018 року по 19 квітня, 14 та 15 травня 2019 року - 6 місяців тривало очікування результатів кваліфікаційного іспиту;

- ✓ ще 2 місяці опісля знадобилося для оголошення 02.07.2019 конкурсу на заміщення 505 вакантних посад суддів місцевих загальних судів;
- ✓ ще 1 місяць очікування рекомендацій про призначення 467 кандидатів на посади судді (07.08.2019);
- ✓ через судові оскарження проведення конкурсу додалося ще несподіваних 9 місяців очікування до початку розгляду ВРП рекомендацій (27.04.2020);
- ✓ різної тривалості було очікування указу Президента України про призначення на посаду судді (деякі кандидати, які брали участь у цьому конкурсі досі чекають своїх указів) [2].

Для учасників цього ж добору, які не мали стажу помічників суддів, з припиненням повноважень членів ВККС України минулого складу у листопаді 2019 року подальше проведення добору зупинилося на стадії складення кваліфікаційного іспиту майже на 3,5 роки. Лише у 2023 році, як було згадано вище, сформовано новий склад ВККС, який розпочав свою діяльність у червні і вже до серпня 2023 року перевірів і оприлюднив результати кваліфікаційного іспиту, внаслідок чого було сформовано новий резерв кандидатів на посади суддів місцевих судів з 565 кандидатів.

Як бачимо, те, що строки проведення стадій добору кандидатів на посаду судді у законодавстві не визначаються, на практиці призвело до зволікання, затягування усіх процедур, що мало і має негативні наслідки, й зокрема прогресуюче зростання надмірного навантаження на суддів, а відтак порушення права громадян на доступ до правосуддя.

Однією з проблемних стадій для кандидатів на посаду судді, передбачених у попередній редакції Закону, також була спеціальна підготовка в Національній школі суддів, хоча це і була реальна новація в системі професійного навчання. За ч.4 ст.77 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в редакції до 30.12.2023, на період проходження кандидатом підготовки за ним зберігалось основне місце роботи. Однак, ця норма не кореспондувалася з нормами трудового

законодавства, яке не передбачає такої можливості. Ця колізія уможливила зловживання окремих недобросовісних роботодавців, які звільняли кандидатів на посаду судді, що були зараховані для спецпідготовки до Національної школи суддів України.

Крім того, дискусії викликав строк спеціальної підготовки, як і саме формулювання ч.3 ст.77 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» цієї редакції, яка встановлювала, що «спеціальна підготовка проводиться протягом дванадцяти місяців (якщо інший строк не визначений рішенням ВККС України) за рахунок коштів Державного бюджету України» [149]. На практиці ця норма дозволила ВККС України встановити тримісячний строк спеціальної підготовки для кандидатів, які мали не менше трьох років стажу роботи на посаді помічника судді. Для інших кандидатів спецпідготовка тривала дев'ять місяців. Втім, варто наголосити, що усі кандидати на посаду судді (було відібрано найкращих 700 з-поміж 4529 учасників) вже на 2017 рік мали вищу юридичну освіту, достатній стаж та досвід професійної юридичної діяльності, що дещо резонувало із позицією законодавця щодо тривалої (строком в календарний рік) теоретичної та практичної частин спецпідготовки у НШС України.

Окрім надмірної тривалості спецпідготовки, законодавець заклав ще й можливість за рішенням ВККС України дискримінувати учасників одного і того ж добору за ознакою наявності специфічного стажу, хоч його наявність, на наш погляд, не є свідченням того, що ця частина кандидатів має кращі знання, уміння, навички чи компетентності, ніж інша. На практиці це призвело до порушення принципу правової визначеності, що є невід'ємним елементом принципу верховенства права. Також це ще більше у часі затягнуло добір для частини учасників, що посилює, в свою чергу, «кадровий голод». Як зазначав В. Гаркуша ще у 2020 році: «у країні не вистачає більше ніж 2 тисячі суддів, що складає понад 30 % від загальної їх кількості. Існують суди, роботу яких призупинено, тому що в них не має жодного судді, у деяких судах працює один чи два судді, навантаження на

яких у 3–5 разів більше за нормативне» [24, с.79]. Ситуація на цей час погіршилася, адже судді продовжують звільнятися і йти у відставку.

Венеціанська комісія у Висновку № 969/2019 від 09.12.2019 вже акцентувала на терміновій необхідності заповнення вакансій у судах як гарантії забезпечення доступу громадян до правосуддя. У п. 14 цього Висновку вона наголосила, що «принцип стабільності та узгодженості законів має важливе значення для передбачуваності законів для окремих осіб, включаючи суддів та інших осіб, які працюють в уражених інституціях. Часті зміни правил, що стосуються судових установ та призначення, можуть призвести до різних тлумачень, включаючи навіть твердження про недобросовісні наміри цих змін» [228].

Ще одне питання, пов'язане із стадією спецпідготовки, яке активно обговорювалося: коли доцільніше проводити спецпідготовку - до складання кваліфікаційного іспиту, як це було встановлено в попередній редакції, чи після? З одного боку, на стадії проходження спецпідготовки, яка була досить тривалою, нема жодної впевненості, що в майбутньому кандидат успішно складе кваліфікаційний іспит та стане переможцем у конкурсі (в такому випадку і сам кандидат даремно витратить свій час, і держава марно витратить кошти на організацію його спецпідготовки). З іншого боку, кандидати на посаду судді цього добору мали унікальний шанс здобути та/або покращити необхідні знання, вміння та навички, спробувати бути суддею ще до початку діяльності на посаді.

З огляду на це, більш обґрунтованими виглядали аргументи на користь позиції про доцільність проведення спецпідготовки вже після внесення Президентом України подання про призначення на посаду судді, або навіть і після ухвалення Президентом України указу про призначення на посаду (як це вже нещодавно закріплено у ст.89 чинної редакції Закону). Однак, на наш погляд, варто було все ж таки залишити стадію спецпідготовки на тому місці, де вона знаходилася раніше. Спецпідготовка була унікальною, адже включала не лише комплекс тренінгових програм за

всіма спеціалізаціями, які викладали викладачі НШС України (переважно досвідчені судді), але і програми практичного стажування за спеціалізаціями в судах України.

Наступною проблемною стадією, як виявилось в ході реалізації чинних на той час законодавчих приписів, став конкурс на зайняття вакантної посади судді, умови проведення якого, за ст. 79 Закону визначаються відповідним Положенням, затвердженим ВККС України. Таке Положення було затверджене рішенням ВККС України № 141/зп-16 від 02 листопада 2016 року, зміни до нього були внесені рішеннями ВККС України № 97/зп-17 від 30 вересня 2017 року, № 215/зп-18 від 05 жовтня 2018 року, № 94/зп-19 від 07 червня 2019 року, № 139/зп-19 від 01 серпня 2019 року. З досвіду проведення попередніх доборів в конкурсі на зайняття вакантної посади судді кандидат міг взяти участь лише в одному суді. Ця регулятивна норма в умовах «кадрового голоду» показала свою неефективність, тож ВККС України в 2019 році передбачила, що кандидат може звернутись із заявою про участь у конкурсі з наміром претендувати на зайняття вакантних посад в щонайбільше 5 місцевих судах із вказанням їх в порядку пріоритетності для кандидата. Цей порядок був апробований під час проведення конкурсу на заміщення вакантних посад суддів у місцевих загальних судах, оголошеного 02.07.2019, та конкурсу на зайняття вакантних посад суддів місцевих адміністративних та місцевих господарських судів, оголошеного 09.08.2019. В цілому він мав позитивні відгуки (стосовно своєї результативності, справедливості, прозорості та чесності).

Втім, вважаємо більш доцільним і набагато ефективнішим порядок формування рейтингу учасників конкурсу на посади суддів місцевих судів, який був передбачений оголошенням про проведення конкурсу на зайняття 560 вакантних посад суддів місцевих судів від 14.09.2023, а саме: коли конкурс відбувався не шляхом відправлення до ВККС України письмової заяви з зазначенням кількох пріоритетних судів, а шляхом особистого

обрання (в послідовності за місцем кандидатів у рейтингу) однієї серед ще наявних вакантних посад за залишковим принципом. Це максимально забезпечило справедливість і прозорість конкурсу, коли свій вибір вакантної посади першочергово робив кандидат, який мав найвище у рейтингу місце, а кандидати, що мали нижчий рейтинг, на цю посаду вже не претендували. Доцільно такі умови конкурсу закріпити в Законі «Про судоустрій і статус суддів», щоб запобігти можливості ВККС України своїми рішеннями змінювати «правила гри» в процесі самої гри.

У подальшому, 29 лютого 2024 року, рішенням ВККС України № 72/зп-24 Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді було викладене в новій редакції, з огляду на необхідність узгодження його змісту з положеннями ухваленого 09 грудня 2023 року Закону України № 3511-ІХ «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедур суддівської кар'єри» [140]. У цій редакції Положення закріплено, що «заява та документи для участі в конкурсі на зайняття вакантної посади судді подаються кандидатом в електронній формі через офіційний вебсайт Комісії шляхом заповнення відповідних форм, шаблонів, завантаження електронних документів або сканованих копій документів у вигляді файлів». Тож для кожного наступного конкурсу ВККС України зможе вдосконалювати і розробляти нові електронні форми і шаблони, тому в якому порядку відбуватиметься наступний конкурс на зайняття вакантної посади судді місцевого суду наразі прогнозувати важко.

У чинній нині редакції, відповідно до змін, що були прийняті 9 грудня 2023 року до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких інших законодавчих актів України щодо удосконалення процедур суддівської кар'єри, ст. 70 встановлює такі, вже не стадії, а «етапи» добору на посаду судді:

«1) оголошення добору на посаду судді;

- 2) подання особами, які виявили намір стати суддею, заяви та документів для участі у доборі на посаду судді;
- 3) допуск до участі у доборі на посаду судді;
- 4) складання кваліфікаційного іспиту;
- 5) проведення спеціальної перевірки, передбаченої цим Законом;
- 6) проведення перевірки особистих морально-психологічних якостей кандидатів на посаду судді (у разі визначення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України такої необхідності);
- 7) затвердження рейтингу кандидатів на посаду судді;
- 8) зарахування кандидатів на посаду судді до резерву на зайняття вакантних посад суддів» [140].

Відзначимо, що законодавець не вбачає змістовної різниці між поняттями «стадія» і «етап», тож вживає їх як синоніми, в одному значенні, з чим загалом ми погоджуємося, однак це вносить певну плутанину в понятійно-категорійний апарат дослідження, тож ми і надалі будемо використовувати термін «стадія».

Співставляючи і порівнюючи оновлений перелік стадій добору з попередньою редакцією, відзначимо, що кількість стадій (етапів) значно зменшилася (майже вдвічі). Однак, це зменшення їх кількості досягнуто переважно за рахунок об'єднання близьких за змістом формальних стадій. Наприклад, перших дві стадії в попередній редакції «1) рішення ВККС України про оголошення добору кандидатів на посаду судді з урахуванням прогнозованої кількості вакантних посад суддів; 2) розміщення ВККС України на своєму офіційному веб-сайті оголошення про проведення добору кандидатів на посаду судді» [149] фактично перетворилися в одну - «оголошення добору на посаду судді». Також відбулося злиття стадій «4) здійснення ВККС України перевірки відповідності осіб, які звернулися із заявою для участі в доборі, установленим Законом вимогам до кандидата на посаду судді на основі поданих документів» [149] та «5) допуск ВККС України осіб, які за результатами перевірки на час звернення відповідають

установленим Законом вимогам до кандидата на посаду судді, до участі у доборі та складенні відбіркового іспиту» [149], які у чинній редакції входять у третю стадію «допуск до участі у доборі на посаду судді».

Є і більш суттєві зміни. Зокрема, законодавство тепер не передбачає проведення відбіркового іспиту (а це шоста і сьома стадії з попереднього переліку) чи спеціальної підготовки (дев'ята стадія з попереднього переліку). Також дещо змінилася послідовність проведення окремих стадій. Приміром, одразу після вирішення питання про допуск до участі у доборі кандидати на посаду судді складають кваліфікаційний іспит. До слова, кваліфікаційний іспит проводитиметься відтепер шляхом складання анонімних тестувань (щодо історії української державності, когнітивних здібностей, загальних знань у сфері права та кожної спеціалізації суду: загальної, адміністративної, господарської) та практичних завдань (щодо кожної із зазначених спеціалізацій суду). Кандидати на посаду судді з числа триваючого добору 2017 року склали кваліфікаційний іспит з двох частин: тестування теоретичних знань у сфері права та написання судового рішення.

Спецперевірка раніше проводилася щодо осіб, які успішно склали відбіркового іспит, а тепер ця стадія відбуватиметься після кваліфікаційного іспиту стосовно всіх кандидатів, які отримали прохідний бал (а це, як і було раніше, не менше 75% максимально можливого бала кваліфікаційного іспиту).

Замість спеціальної підготовки в Національній школі суддів України з метою отримання практичних навичок роботи в суді законодавець тепер передбачив початкову підготовку в НШС України тривалістю не довше двох місяців та не більше 350 академічних годин для осіб, які вже призначені на посаду судді, але в них відсутній стаж роботи на посаді судді. Крім цього, такі особи проходять підготовку тривалістю не менше 40 академічних годин щороку протягом перших трьох років після призначення (в подальшому - не рідше, ніж один раз на три роки).

З'явилася у чинному переліку стадій (етапів) процедури добору і нова стадія, а саме «проведення перевірки особистих морально-психологічних якостей кандидатів на посаду судді (у разі визначення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України такої необхідності)» [149]. І хоча ця стадія раніше не була виокремлена у законодавстві, однак на практиці учасники добору 2017 року, а саме переможці відбіркового іспиту, таке тестування для перевірки рівня морально-психологічних якостей, а також співбесіди з психологами проходили. До цього така процедура не застосовувалася під час проведення доборів на посаду судді, а вперше була використана у відборі суддів до Верховного Суду у 2017 році. Психологічні тести були розроблені після процедури валідації та адаптації до українського соціокультурного контексту, щоб забезпечити їхню придатність. Деякі компоненти психологічного тестування були офіційно сертифіковані Українською асоціацією психодіагностики [23, с. 24]. «Частковою основою для розробки психологічних тестів стала так звана «Професіограма» (Кваліфікаційні рамки) - дослідницький документ, розроблений українськими психологами для ВККСУ як перелік бажаних соціально-психологічних навичок та компетенцій судді (включаючи добросесність тощо)» [23, с.25]. Як відзначали експерти, які досліджували проблемні сфери процедур відбору, а також кваліфікаційного оцінювання суддів в Україні з огляду на відповідність європейським стандартам після початку у 2016 році процесу системного перезавантаження судової влади, що до цього «у такому обсязі та масштабі психологічне тестування суддів ще не відбувалося в жодній європейській країні» [23, с. 25].

Попри те, що необхідність психологічного тестування суддів та кандидатів на посаду судді сприймалася в Україні неоднозначно, однак вважаємо включення цієї стадії до переліку процедур добору кроком уперед у формуванні професійного судового корпусу з розумінням того, що судді важливо мати не лише професійну юридичну кваліфікацію, але

важливе значення мають соціальні та особисті компетенції, включаючи моральні цінності.

Трансформувалася і стадія одинадцята з попереднього переліку «зарахування ВККС України кандидатів на посаду судді за результатами кваліфікаційного іспиту до резерву на заміщення вакантних посад судді, визначення їх рейтингу, оприлюднення списку кандидатів на посаду судді, включених до резерву та рейтингового списку, на офіційному веб-сайті ВККС України» [149], й зокрема з'явилося дві окремих стадії чинного переліку: 7) затвердження рейтингу кандидатів на посаду судді; та 8) зарахування кандидатів до резерву на зайняття вакантних посад суддів. Крім цього, позитивною новелою щодо затвердження рейтингу є визначення строків. Так, ст. 77 чинної редакції Закону встановлює, що «Вища кваліфікаційна комісія суддів України протягом 10 днів з дня встановлення результатів спеціальної перевірки стосовно всіх кандидатів на посаду судді, а в разі проведення тестувань, передбачених статтею 76 цього Закону, - протягом 10 днів з дня встановлення їх результатів, за результатами складеного кваліфікаційного іспиту визначає та затверджує рейтинг кандидатів на посаду судді (далі - рейтинг) стосовно всіх кандидатів, які успішно пройшли спеціальну перевірку» [149]. А от строк перебування кандидата в резерві зменшився до двох років з дня зарахування до нього. Щоправда ВККС України має право своїм рішенням стосовно всіх осіб продовжити строк перебування в резерві, за наявності обґрунтованих підстав, але не більше ніж на один рік.

Зарахування до резерву, по суті, є завершальною стадією добору кандидатів на посаду судді. Наступні стадії процедури добору (з дванадцятої по п'ятнадцяту) за попередньою редакцією Закону у чинній редакції виокремлені в окрему главу. У розділі 4 «Порядок зайняття посади судді» попередньої редакції Закону України «Про судоустрій і статус суддів» до 30.12.2023 структурного поділу на глави взагалі не було. Тож проведення конкурсу та процедуру призначення на посаду судді ми

розглядатимемо в окремому (наступному) підрозділі як окремі етапи, хоч ми вище у цьому підрозділі і згадували як це відбувалося в учасників добору 2017 року, бо раніше вони визначалися як стадії добору. Втім законодавець цілком логічно надав цим процедурам на сьогоднішній день особливої значимості, адже проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді і, власне, призначення на цю посаду стосується не тільки кандидатів на посаду судді, які успішно пройшли всі стадії добору і претендують обійняти посаду судді вперше, але й суддів, що виявили намір перевестися до іншого суду.

2.2. Проведення конкурсу та призначення на посаду судді

Конкурс на зайняття вакантної посади судді проводять відповідно до положень глави 3 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та згаданого вище Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді, що затверджене у редакції рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України № 72/зп-24 від 29 лютого 2024 року [128]. Положення визначає загальний порядок подання заяви та документів для участі в конкурсі, порядок проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді та внесення за результатами конкурсу до ВРП рекомендації про призначення кандидата на посаду судді або рекомендації про переведення судді.

ВККС України відповідно до законодавства проводить конкурси на зайняття вакантних посад суддів місцевого суду, суддів апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду чи суддів Верховного Суду. Ми обмежимося характеристикою проведення конкурсу та призначення суддів місцевих судів.

Конкурс на зайняття вакантної посади судді місцевого суду ВККС України проводить на основі спільного рейтингу кандидатів на посаду судді та вже призначених суддів, які виявили намір бути переведеними до

іншого суду. Для кожного конкурсу формується окремий рейтинг, що визначається за результатами кваліфікаційних іспитів у межах процедури добору на посаду судді.

Конкурс оголошується рішенням ВККС, яке ухвалюється на пленарному засіданні. У рішенні про оголошення конкурсу обов'язково визначаються: 1) найменування судів, в котрих є вакантні посади суддів, а також кількість вакантних посад у кожному з них; 2) умови проведення конкурсу; 3) дата, час і місце проведення конкурсу.

Заяви і документи для участі у конкурсі подаються до ВККС України у встановлений умовами конкурсу строк, який не повинен перевищувати 30 днів і розпочинається (щодо конкурсу на зайняття вакантних посад суддів місцевих судів) не раніше 15 днів з дня оприлюднення Комісією на своєму офіційному вебсайті рішення про оголошення конкурсу. Однак окремі документи ВККС може дозволити подати після кінцевого терміну їх приймання.

Заяву та документи для участі в конкурсі кандидати, як ми вказували вище, надалі (як і в останньому конкурсі в суди апеляційної інстанції) подаватимуть в електронній формі через офіційний вебсайт ВККС України (ksk.vkksu.gov.ua), переважно шляхом заповнення розроблених шаблонів, форм, завантаження електронних документів та/або сканованих копій документів у вигляді електронних файлів, підписаних кваліфікованим електронним підписом (далі – КЕП). Хоча ВККС України також може вирішити, що документи подаються і в паперовій формі. Детальніше вимоги, яким мають відповідати документи та матеріали, що подаються особами, які кандидують на посади, встановлені вже згадуваним раніше Положенням про проведення конкурсу в чинній редакції [128]. Інформація, яка міститься в поданих для участі в конкурсі документах (матеріалах), має бути точною, правдивою, актуальною, повною і достовірною. За достовірність поданих до ВККС України документів і їх оформлення відповідальність несе особа, яка їх подає. Допускається наявність

неістотних недоліків в поданих особою документах, які не є підставою для недопуску або участі у конкурсі. Надання недостовірної або й неповної інформації може бути підставою для припинення участі в конкурсі.

Зміст конкурсу полягає у визначенні переможця, який має найвищу позицію за рейтингом і, власне, претендує на зайняття визначеної вакантної посади. Якщо є однакова позиція за рейтингом серед кандидатів на посаду судді та діючих суддів, які мають намір перевестися до іншого місцевого суду, то перевага надається тому учаснику з них, який набрав під час кваліфікаційного іспиту більшу кількість балів за виконання практичного завдання із спеціалізації того суду, до якого проводиться конкурс. Якщо в цих учасників однакова кількість балів, то перевагу має той учасник, котрий є суддею. У разі, коли у конкурсантів виявилось однакове місце в рейтингу і однакові результати практичного завдання, то перевага надається тому учаснику, котрий має більший стаж (або суддівський, або стаж професійної діяльності у сфері права).

ВККС України визначає переможця конкурсу, ухвалюючи відповідне рішення, де зазначається учасник конкурсу, котрий за рейтингом має найвищу позицію, або учасник конкурсу, котрий отримав перевагу порівняно з іншим кандидатом у разі однакової їх позиції за рейтингом.

Після визначення переможця конкурсу ВККС України проводить співбесіду з ним, за результатами якої ухвалює рішення:

- 1) про рекомендацію про призначення кандидата на посаду судді або про відмову в наданні такої рекомендації;
- 2) про рекомендацію про переведення судді (якщо переможцем у конкурсі на посаду судді місцевого суду став суддя).

Відмова в наданні рекомендації про призначення кандидата на посаду судді може мати місце, якщо у ВККС України виникне обґрунтований сумнів щодо відповідності кандидата критеріям доброчесності чи професійної етики. У такому разі рішення про відмову має бути належним

чином вмотивованим. А переможцем конкурсу визначатиметься наступний у рейтингу кандидат.

Конкурс на зайняття вакантної посади судді завершується прийняттям ВККС України рішення про рекомендацію про призначення кандидатів судьями або про рекомендацію про переведення діючих суддів, після чого ці рекомендації надсилаються до Вищої ради правосуддя.

Особа, котра за результатами конкурсу отримала рекомендацію про призначення на посаду судді, відповідно до п.7 ст.79-5 чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів», в інших конкурсах на посаду судді брати участь до завершення розгляду ВРП відповідної рекомендації не може. А якщо особа одночасно брала участь в інших конкурсах на посаду судді, то з дня ухвалення ВККС України відповідного рішення про рекомендацію, особа ця вважається такою, що в інших конкурсах участь припинила [149].

Після того, як ВККС України внесла Вищій раді правосуддя рекомендацію про призначення кандидата на посаду судді, ВРП розглядає її на своєму засіданні і може ухвалити:

1) позитивне рішення - про призначення кандидата на посаду та внесення відповідного подання Президентів України або про переведення судді до іншого суду;

2) негативне рішення - про відмову у внесенні подання Президентів України про призначення на посаду судді, якщо з власної оцінки обставин, пов'язаних із кандидатом, і його особистих якостей виникне обґрунтований сумнів стосовно відповідності кандидата критеріям професійної етики та доброчесності, а також інших обставин, які у зв'язку з призначенням можуть вплинути негативно на суспільну довіру до судової влади, або якщо було порушено визначений законом порядок призначення на посаду судді; якщо суддя має дисциплінарне непогашене стягнення, був звільнений з посади судді або припинив свої повноваження.

Також стосовно судді, щодо якого здійснюється дисциплінарне провадження, ВРП має зупинити розгляд питання про переведення такого судді до ухвалення в межах цього дисциплінарного провадження остаточного рішення.

Рішення ВРП про відмову у внесенні подання Президентіві України про призначення судді чи відмову в переведенні судді до іншого суду за результатами конкурсу закон дає можливість оскаржити до Верховного Суду в порядку, встановленому процесуальними нормами, виключно з підстав, встановлених п.5 ст. 79-6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [149]:

1) склад ВРП, який ухвалив рішення, не мав повноважень його ухвалювати;

2) рішення не підписане членом ВРП, який брав участь в його ухваленні;

3) рішення не обґрунтоване визначеними законом підставами для відмови у внесенні Президентіві України подання про призначення чи для відмови у переведенні судді до іншого суду, або не містить мотивів, з яких ВРП дійшла відповідного висновку.

Якщо кандидатіві на посаду судді відмовлено у внесенні Президентіві України подання, він припиняє участь у конкурсі і не може бути назад зарахований до резерву, але може знову спочатку брати участь у процедурах добору.

Ухваленням позитивного рішення ВРП і внесенням Президентіві України подання про призначення судді завершується конкурс на посаду судді і розпочинається завершальний етап — призначення на посаду судді.

Призначення на посаду судді здійснює Президент України своїм указом впродовж 30 днів з дня отримання відповідного подання ВРП, на його підставі та в його межах, не перевіряючи більше додержання встановлених вимог до кандидатів на посаду судді, а також порядку проведення добору чи кваліфікаційного оцінювання кандидатів. Тобто за

Президентом закріплена суто церемоніальна роль. Будь-які звернення стосовно кандидата на посаду судді, як встановлює закон, не перешкоджають його призначенню на посаду. Хоча факти, про які йдеться в таких зверненнях, можуть бути предметом перевірки компетентними органами в установленому законом порядку.

Тут доречно додати, що на початку травня 2024 року Комітет ВРУ з питань правової політики рекомендував парламенту прийняти законопроект, внесений у червні 2023 року головою цього Комітету Д. Масловим разом з іншими колегами, за яким під час воєнного стану та ще впродовж року після нього Президент України матиме право повертати подання про призначення суддів до ВРП для повторного розгляду. Повертатиметься подання у разі отримання від СБУ чи НАБУ інформації, яка свідчить про вчинення як суддями, так і кандидатами на посаду судді діянь, які можуть завдати шкоди національним інтересам чи загрожувати національній безпеці України. Однак наразі тривають обговорення цього законопроекту, адже низка державних органів (ВС, СБУ, ВРП, Мінюст, НАБУ) попри загальну підтримку його прийняття, висловила свої зауваження, застереження і напрямки удосконалення.

Особа, яка указом Президента України призначена на посаду судді, набуває повноважень судді із здійснення правосуддя після зарахування у штат визначеного суду, складення присяги судді і проходження початкової підготовки у випадках та порядку, встановлених Законом. Так наприклад, п.58 Прикінцевих та перехідних положень Закону визначає, що ВККС України завершує конкурс на зайняття вакантних посад суддів місцевих судів, що був оголошений рішенням від 14 вересня 2023 року № 95/зп-23, за новими правилами, які діють після набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедур суддівської кар'єри» [140]. Дата набуття суддею повноважень із здійснення правосуддя є датою виконання останньої з умов, передбачених

в ст.81 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Разом з тим, зважаючи, що учасники четвертого добору вже пройшли більш тривалу спеціальну підготовку в регіональних відділеннях НШС України, логічно, що нагальної потреби у початковій підготовці вже немає. Тож законодавець встановив, що «особи, призначені на посаду судді за результатами такого конкурсу, не проходять початкову підготовку у Національній школі суддів України, передбачену статтею 89 цього Закону, та набувають повноважень судді із здійснення правосуддя, за умови зарахування до штату відповідного суду та складення присяги судді» [140].

Отже, однією з умов набуття повноважень судді є присяга, яка має визначений зміст. Присяга є, по суті, правовим ритуалом, або, як її визначив В. Кравчук, «акт урочистої клятви особи, яку призначили на посаду судді, яким засвідчується юридичний момент набуття повноважень судді» [80, с.64]. Її текст підписується суддею і зберігається в його суддівському досьє. Судді складають її урочисто, під час церемонії у присутності Президента України. На церемонію також запрошують Голів ВС, РСУ, ВРП та ВККС України.

2.3. Напрямки удосконалення порядку зайняття посади судді

Не зважаючи на те, що судові реформи в Україні послідовно переходять одна в одну, не завершуючись до кінця, передчасно вважати, що система правосуддя, в тому числі і в питаннях добору та призначення суддів, близька до ідеалу. Заступниця керівника Офісу Президента І. Мудра у травні 2024 року повідомила, що в Офісі Президента розпочато роботу над розробкою Концепції розвитку системи правосуддя на 2024-2026 роки. Хоча, чи є зміст у прийнятті подібних актів - це доволі актуальне запитання, адже виконати завдання, визначені у «Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-

2023 роки» [173], затвердженій Президентом України 11 червня 2021 року, у повній мірі з різних причин не вдалося.

Так, скажімо, із запропонованих у вказаній Стратегії напрямків щодо добору кандидатів, кар'єри судді та кваліфікаційного оцінювання суддів, так і не було достатньо уваги приділено таким напрямкам, як: «розширення програм спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, підвищення кваліфікації суддів; удосконалення порядку та методології кваліфікаційного оцінювання суддів (кандидатів на посаду судді); запровадження можливості використання аутсорсингу та програмно-апаратних комплексів у процедурах добору та конкурсних процедурах; удосконалення методик перевірки особистих морально-психологічних якостей (психологічного тестування) судді (кандидата на посаду судді) та врахування їх результатів; запровадження стандартів щодо змісту та обсягу розкриття інформації, отриманої чи створеної при здійсненні процедур кваліфікаційного оцінювання, з урахуванням європейських стандартів та кращих практик; запровадження обов'язкового щорічного оприлюднення звіту про роботу Національної школи суддів України тощо» [173].

Поточний кадровий «голод» в судах України, активізація конкурсних процедур і больові їх точки, варіанти і можливості швидкого і якісного заповнення суддівських вакансій поживали останнім часом дискусії і обговорення у сфері порядку зайняття посади судді.

Окремі науковці вже висловлювали у своїх дослідженнях, в межах висвітлення своїх наукових інтересів, перспективні напрямки удосконалення механізмів формування й функціонування корпусу суддів в Україні.

До перспективних напрямків у цій сфері К.В. Кубатко, до прикладу, відносить такі [89, с. 16]:

✓ позбавлення ВККС України права «долати» негативний висновок ГРД (для чого він пропонує виключити абз. 2 ч. 1 ст. 88 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»);

✓ використання можливостей штучного інтелекту для проведення співбесід із кандидатами на посади суддів. На думку дослідника, якщо співбесіду проводитиме комп'ютерна програма, то на неї нібито неможливо здійснити корупційний чи інший тиск чи вплив, тож рішення про визначення професійного рівня та доброчесності кандидатів на посаду судді, вважає він, буде максимально об'єктивним. Однак така пропозиція наразі викликає більше запитань, ніж відповідей, бо навряд в формальні комп'ютерні алгоритми можна вмістити все різноманіття життєвих обставин, які мають оцінюватися на співбесіді, та й сумнівно, що питання щодо доброчесності та моральної цілісності зможе оцінити штучний інтелект;

✓ «проходження кандидатами на посаду судді поліграфічного дослідження (психофізіологічного дослідження з використанням поліграфа) з метою виявлення кандидатів, які не відповідають критеріям доброчесності, оскільки надали неправдиві відповіді на ключові запитання щодо їхнього минулого (вчинення кримінальних правопорушень, вживання наркотичних засобів тощо)» [88, с.180]. На цей час проведення психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа передбачене лише щодо кандидатів на посади судді апеляційного суду, вищих спеціалізованих судів та Верховного Суду. Рішення щодо проведення такого опитування ухвалює ВРП, якщо ГРД надала висновок про невідповідність особи кандидата критеріям доброчесності та професійної етики.

Метою опитування, яке проводять лише за згодою кандидата на посаду судді, є отримання від нього даних про достовірність відповідей особи на запитання, пов'язані з можливими правопорушеннями, дотриманням нею професійної етики, її доброчесністю, законністю джерел

походження майна або й іншими обставинами, які негативно можуть вплинути на суспільну довіру та повагу до судової влади. Однак заборонено ставити запитання, які не мають відношення до інформації, що міститься безпосереднього у досьє кандидата на посаду, або питання, що мають інтимний чи дискримінаційний характер (скажімо, про стан здоров'я, національне чи етнічне походження, релігійні чи політичні переконання тощо), які стосуються судових справ, розгляд яких ще не завершено. Результати опитування додаються до матеріалів досьє кандидата на посаду судді, є конфіденційними та не можуть оприлюднюватися, зберігаються впродовж трьох років, а після завершення цього строку підлягають знищенню.

На наше глибоке переконання, процедура зайняття посади професійного судді має бути такою, що викликає довіру у громадськості. Тож, враховуючи значимість діяльності щодо відправлення правосуддя, вважаємо, що цей процес повинен включати такі стадії, успішне проходження яких надасть змогу відібрати воістину достойних кандидатів.

Слід підтримати позицію М. Кухти, який стверджує, що «у рамках здійснення процедури добору кандидатів на посаду судді варто визначити чіткі критерії оцінки випробування практичного характеру, яке виконується майбутніми суддями. Також цілком логічно видається і така думка: якщо завдання у рамках випробування стосується виключно положень національного законодавства, то необґрунтованою є вимога щодо застосування практики ЄСПЛ під час його висвітлення кандидатами» [91, с. 143-144].

Ще одна проблема, яка заслуговує уваги і свого вирішення, - це проведення конкурсу на зайняття вакантних посад. З загального аналізу змісту згадуваного вже Положення про проведення конкурсу і умов останнього конкурсу, який зараз ще триває, можна зробити висновок, що кандидат, відповідно до свого рейтингу, може взяти участь у конкурсі на зайняття вакантної посади судді тільки в одному суді. Така ситуація

обумовлює певну невизначеність, що кінцевий результат конкурсного добору може бути спотворений цілком випадковими, непередбачуваними обставинами. У попередніх конкурсах це призвело до того, що на вакантні посади суддів були рекомендовані кандидати з відносно невеликим балом, а ті, які отримали високий бал, залишались у резерві і після закінчення граничного строку перебування там. У триваючому нині конкурсі ситуація з вибором однієї вакантної посади призвела до того, що після обрання посад у грудні 2023 року частина кандидатів не отримала рекомендації ВККС України про призначення за результатами проведеної співбесіди або з інших підстав припинила свою участь у конкурсі, тож посади, які вони обрали, й надалі залишатимуться вакантними, у той час, як ці посади були більш привабливими для кандидатів (за міркуваннями логістики чи іншими особистими мотивами), однак вони не змогли на них претендувати через нижчу позицію у рейтингу. Змінити свій вибір, на жаль, за чинним законодавством та умовами конкурсу, неможливо. Це деякою мірою впливає на зниження ефективності конкурсного добору, впливає на оптимальність заповнення суддівських посад, збільшення витрат на проведення конкурсів, адже вакантні посади надалі потребують заповнення, а значить потрібно проводити чергові добори, тощо. Напрямоком вирішення такої ситуації могла б стати закріплена можливість для кандидатів брати участь у конкурсі на суддівські посади у кількох судах одночасно (у заяві вказувати одну незайняту кандидатами з вищим рейтингом посаду і кілька запасних - таких, які є дійсно бажані для кандидата). У такому випадку, якщо в подальших процедурах добору хтось із кандидатів припиняє свою участь, то на посаду, яка знову вивільнилася, могли б претендувати інші кандидати, які вказали цей суд у своїй заяві.

Можна цю ситуацію трохи скоригувати й іншим шляхом, а саме: перенести стадію обрання вакантних посад кандидатами вже після проведення співбесід з ними, коли кількість тих, хто зійде з дистанції далі, буде меншою.

До речі, в цьому контексті доцільно згадати про ще один момент, який стосується удосконалення порядку і процедур зайняття посади судді. Так, деякі кандидати, котрим відмовили у рекомендації про призначення суддів за результатами співбесід, оскаржують цю відмову в позовному порядку в суді. У зв'язку з цим постає питання про доцільність внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, спрямованих на скорочення строків розгляду спорів з ВККС України та ВРП, які виникли в процесі проходження кандидатами конкурсних суддівських процедур.

Оскільки рівень довіри до суддів в Україні за соціологічними опитуваннями є досить низьким, і не вдається вирішити проблему доступу до правосуддя, адже вакантні посади належним чином не заповнюються, а судові процедури постійно змінюються і ускладнюються, М. Кухта також виділяє необхідність «посилення підзвітності органів суддівського врядування і суддів перед суспільством» [91, с. 147], як один із можливих напрямків вдосконалення судової реформи.

Хоча судова реформа триває вже досить довго, однак, нових «облич» в лавах суддівського корпусу з'явилося небагато. Причиною, яка сприяла такій ситуації сучасні науковці називають ігнорування ВККС України кричущих випадків порушення кандидатами на зайняття суддівських посад, як і суддями, вимог доброчесної поведінки. «Судді є певною суспільною групою, частиною суспільства, та водночас професійною групою. Поряд з цим, те ж суспільство пред'являє до зазначеної категорії осіб високі стандарти правової поведінки та має очікування їх відповідності таким вимогам» [91, с. 150].

Одним із позитивних кроків на шляху до підвищення авторитету і поваги до суддів у суспільстві стало запровадження у 2016 році роботи Громадської ради доброчесності, яка спочатку була залучена до процедури кваліфікаційного оцінювання суддів, але може здійснювати свою діяльність і щодо кандидатів на посаду судді. Так, відповідно до п. 6 ст. 87 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», ГРД: «1) збирає,

перевіряє та аналізує інформацію щодо судді (кандидата на посаду судді); 2) надає Вищій кваліфікаційній комісії суддів України інформацію щодо судді (кандидата на посаду судді); 3) надає, за наявності відповідних підстав, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України висновок про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності, який додається до досьє кандидата на посаду судді або до суддівського досьє; 4) делегує уповноваженого представника для участі у засіданні Вищої кваліфікаційної комісії суддів України щодо кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді); 5) має право створити інформаційний портал для збору інформації щодо професійної етики та доброчесності суддів, кандидатів на посаду судді» [149]. У 2019-2020 роках ГРД на основі кращих міжнародних практик розробила та затвердила Індикатори визначення невідповідності суддів (кандидатів на посаду судді) критеріям доброчесності та професійної етики, які використовувала в процесі підготовки своїх висновків [82, с.9]. У 2023 році, коли в нових складах запрацювали у червні ВККС України, а у серпні і ГРД, ними було розроблено і погоджено нові критерії оцінки доброчесності суддів, які охоплювали 18 індикаторів, що вказують на недоброчесність судді або кандидата [187]. В. Рядінська та О. Карпушова, проаналізувавши ці індикатори, відзначили як прогресивні моменти, так і недоліки, зрештою констатувавши, з чим можна погодитися, що повною мірою не вдалося розробникам створити прозорий, відкритий та зрозумілий «механізм перевірки на доброчесність судді чи кандидата на посаду» [163, с.611-613].

Можна розраховувати на підвищення рівня довіри громадськості до судової влади, вважають деякі дослідники, якщо будуть включені до органів відбору кандидатів на усі суддівські посади представники громадянського суспільства.

Підсумовуючи, акцентуємо, що процес добору професійних суддів в Україні досі не є досконалим. Разом з тим, суттєві кроки на шляху до

підвищення ефективності процедури зайняття посади судді уже зроблено. Реформи, дійсно, не відбуваються швидко, для цього потрібні зусилля та час. В будь-якому разі, формування суддівського корпусу в Україні має здійснюватися з дотриманням принципу відкритості та прозорості (транспарентності) процедури добору, щоб судова влада мала авторитет у суспільстві та довіру громадськості.

Отже, удосконалити порядок і процедури зайняття посади судді можна, враховуючи наступні напрямки, які допоможуть покращити порядок та процедури зайняття посади судді та сприятимуть підвищенню довіри громадян до судової системи :

1. Транспарентність: забезпечити публічність всіх етапів конкурсу на посаду судді, включаючи оголошення вакансії, відбір кандидатів, проведення співбесід тощо. Щоправда, щодо трансляції співбесід в прямому ефірі на каналі You-Tube, досвід конкурсу на зайняття посади судді КСУ показує, що не завжди така відкритість і прозорість буде сприяти авторитету і підтримці поваги. Інколи результат може виявитися негативним.

2. Професійність: встановити жорсткі критерії для відбору кандидатів, що відображають їх освіту, досвід роботи, моральні якості та здатність до незалежного прийняття рішень.

3. Неполітизованість: запровадити механізми для запобігання політичному впливу на процес відбору суддів, щоб забезпечити їх незалежність у прийнятті правосудних рішень.

4. Контроль якості: встановити систему моніторингу та оцінки діяльності суддів для забезпечення високого їх професіоналізму та етичних стандартів.

Висновки до другого розділу

1. Добір визначено як процедуру заповнення вакантних посад суддів такими кандидатами, котрі успішно пройшли всі етапи відбору, перевірки, навчання і призначення, відповідають визначеним у законодавстві вимогам відповідно до норм законодавства і міжнародних стандартів. Стадіям добору як адміністративної процедури, характерні такі ознаки: по-перше, вони утворюють сукупність логічно пов'язаних дій певного органу; по-друге, вони завершуються досягненням певної поточної мети і є своєрідними «кроками» в досягненні кінцевої мети процедури в цілому; по-третє, вони не є однаковими і рівнозначними, відрізняються і за кількістю та переліком учасників адміністративної процедури.

2. Порядок призначення на посаду судді виступає основною складовою правового статусу судді. Поділяємо думку сучасних науковців, які пропонують поділяти стадії призначення на посаду судді на формальні та кваліфікаційні. До формальних стадій варто віднести діяльність Вищої кваліфікаційної комісії суддів України щодо процедурних моментів призначення кандидата на посаду судді. Кваліфікаційні стадії полягають у перевірці та реалізації кандидатами на посаду судді різних практичних вмінь, навиків, необхідних для належного здійснення функцій судді. Формальні та кваліфікаційні стадії взаємопов'язані між собою, від якості їх проведення залежить якість формування суддівського корпусу, а як наслідок якість та ефективність здійснення правосуддя.

3. Оперативний добір та призначення нових суддів у судовій системі в умовах тотальної кадрової кризи, має надзвичайно важливе значення. Виходячи з аналізу окремих стадій добору, порядок якого визначено Законом України «Про судоустрій і статус суддів», цей процес потребує оптимізації та розумного вдосконалення, що, з однієї сторони, не позначилося б на професійних якостях майбутнього суддівського корпусу, а з іншої, - унеможливило б затягування передбачених стадій і часту зміну правил (під кожен добір або між його стадіями) шляхом прийняття

численних підзаконних нормативно-правових актів. Отже, по-перше, доцільно на законодавчому рівні визначити граничні строки проведення окремих стадій добору та добору загалом. По-друге, закріпити умови проведення конкурсу на зайняття вакантних посад шляхом особистого вибору кандидатом бажаної посади в конкретному місцевому суді у черговості його місця у загальному рейтингу.

4. На основі аналізу досвіду практичної реалізації та проходження стадій учасниками четвертого добору 2017 року встановлено складні і проблемні стадії добору з тих п'ятнадцяти, що були передбачені законодавством з 2016 до 2023 року (ретроспективний погляд). Охарактеризовано також етапи (стадії) добору, передбачені чинною редакцією Закону України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до змін щодо удосконалення процедур суддівської кар'єри, що були ухвалені 9 грудня 2023 року та з 30 грудня 2023 року вступили в дію (аналіз сучасного стану та перспективний погляд).

5. Після порівняльного аналізу і співставлення оновленого переліку етапів добору з попередньою редакцією (яка визначала їх як стадії), відзначено, що кількість стадій (етапів) значно зменшилася (майже вдвічі). Однак, це зменшення їх кількості досягнуто переважно за рахунок об'єднання, злиття близьких за змістом формальних стадій. Є й кілька більш суттєвих змін: законодавство вже не передбачає проведення відбіркового іспиту чи спеціальної підготовки, дещо змінилася послідовність проведення окремих стадій та порядок їх проведення (анонімні тестування в структурі кваліфікаційного іспиту в наступному доборі відбуватимуться для встановлення когнітивних здібностей, знань з історії української державності, загальних знань у сфері права та кожної спеціалізації суду, а також залишається традиційна практична частина), з'явився новий етап - перевірка особистих морально-психологічних якостей кандидатів на посаду судді.

6. Увагу присвячено і визначенню напрямків удосконалення порядку і процедур зайняття посади судді. Зокрема, обґрунтована необхідність внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, спрямованих на скорочення строків розгляду спорів з ВККС України та Вищою радою правосуддя, які виникли в процесі проходження кандидатами конкурсних суддівських процедур.

РОЗДІЛ 3.

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ДОБОРУ СУДДІВ І ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ У ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

3.1. Міжнародно-правові стандарти професійної підготовки та добору суддів

Процес становлення незалежної судової влади супроводжувався реформуванням та постійним удосконаленням підходів до формування суддівського корпусу та підвищення професійного рівня суддів. Надійною опорою у цьому процесі завжди були міжнародні стандарти, які встановлювали жорсткі професійно-етичні вимоги до посади судді, будучи по своїй суті інструментом, який всіляко сприяє забезпеченню незалежності судової системи та об'єктивності суддів, а також забезпечує найвищий рівень професійної компетентності суддів. Їх важливість у професійному доборі суддів важко переоцінити, оскільки вони впливають на життєво важливі для судової системи показники, зокрема: незалежність та об'єктивність (саме міжнародні стандарти встановлюють принципи, які сприяють забезпеченню незалежності судів від зовнішніх втручань та будь-якого політичного тиску, на нормативному рівні запобігають прояву будь-яких форм дискримінації у діяльності судів); постійне удосконалення професійної компетентності суддів (встановлюючи мінімальні вимоги до організації навчання та підготовки суддів, підвищується і якість здійснення правосуддя та показники ефективності судової системи); покращується рівень довіри до судової системи (очевидно, що відповідність високим міжнародним стандартам у процесі підготовки суддів сприяє підвищенню довіри громадськості до судової системи); забезпечення дотримання прав людини при здійсненні правосуддя (саме міжнародні стандарти пропонують вагомий інструмент для захисту прав людини, встановлюючи

на нормативному рівні зміст права на справедливий судовий процес, права на захист та права на ефективну і доступну правову допомогу). Крім того, міжнародні стандарти у сфері добору суддів створюють підґрунтя для спільної діяльності і співробітництва між країнами, встановлюючи орієнтири для покращення функціонування судової влади у країнах, які здійснюють реформування судової системи. На сьогодні, впевнено можна стверджувати, що саме міжнародні стандарти професійної підготовки та добору суддів, що стосуються компетентності суддів як сукупності їх професійних якостей, знань, умінь та навичок, є основою у забезпеченні функціонування справедливих та ефективних судових систем у цілому світі.

Як зазначає В. Мартинюк, саме формування високопрофесійного суддівського корпусу є одним із центральних завдань розвитку системи судоустрою, оскільки це допоможе підтримати авторитет судової влади, досягнувши при цьому не тільки мети справедливості правосуддя, але і завоювавши довіру з боку суспільства [100]. При цьому, різноманіття існуючих у світі судових систем та різні підходи до формування судової влади, не дають підстави говорити про абсолютну єдність у розумінні найдосконаліших методик формування складу високопрофесійних суддів. Однак, певні уніфікації у підходах до формування суддівського корпусу все ж мають місце, тому їх аналіз у період гострої необхідності реального реформування судової системи України викликає особливий науковий інтерес.

Передусім, варто зазначити, що у літературі немає єдності з приводу розуміння поняття та ролі міжнародних стандартів при формуванні судової системи тої чи іншої країни. Для прикладу, Б. Пошва зазначає, що міжнародні стандарти встановлюють мінімальні вимоги, дотримуватися яких повинні усі держави [131, с. 21], так як вони закріплюють стандартизовані правила здійснення судочинства та організації судової влади. Слід погодитися із думкою Овчаренко Є., який підкреслює

доцільність вивчення та імплементації міжнародних стандартів організації суддівської професії, так як саме єдність у правових підходах до формування судової системи є необхідною складовою успішної інтеграції у європейську сім'ю. Більше того, для України, яка активно прямує в напрямку утвердження у своїй правовій системі європейських стандартів, впровадження відповідних норм щодо правового статусу суддів вважається одним із ключових завдань судової реформи [115, с. 34]. Цілком очевидно, що забезпечення належної організації судової влади слід розглядати в комплексі із удосконаленням та переосмисленням розуміння змісту правового та соціального статусу судді не тільки як особистості, але і як представника державної влади та члена суспільства, водночас. Тому, утвердження права на справедливий суд передбачає формування високопрофесійного суддівського корпусу, що і відображається у міжнародних стандартах.

Слід погодитися з О. Карпушовою., що міжнародно-правові стандарти у сфері роботи суддів розкривають особливості міжнародно-правового регулювання роботи суддів, являючи собою основні принципи, на яких базуються норми щодо організації та здійснення правосуддя, гарантій охорони та захисту трудових і професійних прав суддів, забезпечення належного рівня їхнього соціального та правового статусу, які закріплюються у нормах міжнародного права загального та спеціального характеру. Крім того, дана дослідниця класифікує міжнародні стандарти щодо праці суддів, розподіляючи їх «на дві групи: 1) правові вимоги до суддів та 2) гарантії щодо діяльності суддів» [61, с.81-82].

О. Саленко пропонує більш ширшу за змістом класифікацію міжнародних стандартів суддівської діяльності, розподіляючи їх за ієрархією на: 1) універсальні міжнародні стандарти (вони закріплені в основоположних документах, що визначають стандарти правової держави, функціонування і роль судової влади, гарантії незалежності суддів тощо); 2) галузеві міжнародні стандарти щодо праці суддів (стосуються роботи

суддів під час виконання ними обов'язків судді); 3) практика міжнародних юрисдикційних органів щодо праці суддів (відображають принципи роботи суддів, що впливають із практики Європейського суду з прав людини та прецедентів Суду Європейського Союзу) [165, с. 266].

Як зазначає В. Мартиненко, процес формування корпусу суддів в Україні повинен базуватися на ідеї слідування міжнародним і зокрема європейським стандартам, повністю виключати будь-який вплив інших гілок влади та державних органів, бути прозорим та відкритим [99]. Тому, вважаємо за доцільне проаналізувати як міжнародні, так і європейські стандарти добору суддів, серед яких і практика ЄСПЛ.

Р. Романюк виділив дещо схожу систему міжнародних стандартів, якими передбачається процес формування корпусу суддів, що передбачає можливість прийняття міжнародних стандартів на універсальному рівні Організацією Об'єднаних Націй і Міжнародною Асоціацією Суддів та європейських стандартів на рівні країн-членів ЄС, які приймаються Європейською асоціацією суддів та Європейською Радою [161]. У цьому аспекті, особливий інтерес також викликає дослідження, проведене О. Потильчак, в якому досліджено європейські стандарти формування суддівського корпусу і у яких чітко окреслено систему принципів, на основі яких визначається та регулюється правовий статус суддів (порядок призначення кандидатів на посаду судді та звільнення, основні засади кар'єрного просування суддів, термін дії їх повноважень, особливості та засади притягнення суддів до юридичної відповідальності, особливості оплати праці тощо) [130].

Заслужують також на особливу увагу класифікація міжнародних стандартів, запропонована В. Гудимою. На його думку, міжнародні стандарти, які регулюють формування суддівського корпусу, спрямовані на забезпечення гарантій незалежності суду та суддів, можна розділити на такі категорії: 1) міжнародні стандарти, що визначають процедуру відбору кандидатів на посаду судді; 2) міжнародні стандарти, що визначають

вимоги до кандидатів, які претендують на посаду судді; 3) міжнародні стандарти, які визначають особливості підготовки суддів; 4) міжнародні стандарти, які встановлюють гарантії під час виконання судьями своїх посадових обов'язків [34, с. 4013]. Запропонована В. Гудимою класифікація міжнародних стандартів формування суддівського корпусу має важливу наукову цінність, оскільки дає змогу структурувати різні аспекти формування суддівського корпусу та групує їх у логічний порядок. Крім того, вона створює основи для побудови структури реформування процедури добору суддів та забезпечення високих стандартів незалежності суддів та судової системи в цілому. Вважаємо дану класифікацію найбільш повною.

Звісно, кожна країна, яка перебуває в процесі демократичних перетворень, задля внутрішньої та зовнішньої легітимності бажає забезпечити, щоб процедури призначення суддів відповідали інституційним стандартам незалежності судової влади. Досягнути таких високих показників як незалежність та компетентність суддів є не просто, тому орієнтиром для таких державних перетворень є міжнародні стандарти, у тому числі і ті, що стосуються добору суддів. Теоретично, процес добору суддів поглинається більш ширшою категорією незалежність судової влади, тому, деякою мірою міжнародні стандарти щодо добору і призначення суддів, стосуються також тих міжнародних стандартів, які покликані створити підґрунтя для незалежності судової влади, професійності та компетентності суддів. Такі стандарти щодо призначення суддів та забезпечення їх незалежності можна розділити на дві групи: міжнародні стандарти та європейські стандарти.

Загалом, до міжнародних стандартів, які слугують основою для призначення суддів, слід віднести положення Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Основні принципи ООН щодо незалежності судової влади (1985), Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя

(1983), Бангалорські принципи поведінки суддів (2006), Загальна (Універсальна) хартія судді (1999), Пекінські тези щодо принципів незалежності суддів юридичної асоціації країн азійського та тихоокеанського регіону (LAWASIA) (2001).

До європейських стандартів слід віднести Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (1950), Рекомендацію № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів» (1994), Європейську хартію про закон «Про статус суддів» (1998) та Пояснювальну записку до Європейської хартії про закон «Про статус суддів», висновки Консультативної ради європейських суддів, Посібник Латимер Хаусу з верховенства і незалежності судової влади (1998), практика ЄСПЛ.

Виходячи із загальних норм, відображених у положеннях Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 року та Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року, які передбачають, зокрема, що кожна людина має право на те, щоб її справу було розглянуто незалежним і безстороннім судом з дотриманням усіх вимог справедливості та закону [54; 107], можна стверджувати, що ключовою ідеєю професійності суддів є принцип добору суддів виключно на підставі закону без можливості делегування функції здійснення правосуддя. Тобто, професійність та компетентність суддів як основні елементи правового статусу судді є одним із найважливіших складових забезпечення справедливості судочинства. Крім того, належна професійна підготовка суддів розглядається як гарантія їх незалежності та безсторонності згідно з вимогами Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Основні принципи незалежності судових органів підкреслюють, що незалежність судових органів гарантується державою та закріплюється в конституції або законах країни. Незалежність судової влади забезпечується зокрема і через компетентний, незалежний та об'єктивний суд. Так у п.10 Основних принципів незалежності судових органів зазначено, що

кандидати на посаду судді повинні мати високу моральну добродішність та кваліфікацію в галузі права. При відборі суддів не повинно бути жодної форми дискримінації на підставі раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану та інших характеристик (вимога, щоб кандидат був громадянином відповідної країни, не повинна розглядатися як форма дискримінації) [119]. Таким чином, Основні принципи щодо незалежності правосуддя акцентують на необхідності забезпечення високих компетентних якостей осіб, які займають посади суддів. Цікаво, що питання компетентності розглядається в комплексі із етичними якостями судді, де поряд із необхідною професійною кваліфікацією у галузі права, суддя повинен також володіти високими моральними та етичними якостями та здібностями.

У Монреальській універсальній декларації про незалежність правосуддя акцентується увага на меті і функціях суддів, які, зокрема, передбачають об'єктивне здійснення правосуддя між громадянами та між громадянином і державою; сприяння дотриманню та досягненню принципу захисту прав людини, а також гарантування безпеки життя усіх людей і верховенства права [109]. У цій Декларації також вказується, що судді мають незалежність від виконавчих і законодавчих органів держави, а також повну незалежність від своїх судових колег і вищих посадових осіб, оскільки жодна ієрархічна структура в судовій системі і жодна відмінність в рангу чи категорії суддів не можуть обмежувати їхню можливість вільно виносити вироки. Окрім гарантій незалежності суддів, Монреальська декларація також містить положення про вимоги до кандидатів на посаду судді, які передбачають як моральні якості (зокрема, чесність), так і інтелектуальні (здібності та знання права). Процес і критерії обрання суддів повинні бути справедливими та уникати дискримінації. Цікаво, що Монреальська декларація також передбачає положення, які стосуються участі виконавчих і законодавчих органів у призначенні суддів на посаду.

Зокрема, їх участь повинна узгоджуватися з принципом незалежності правосуддя, коли таке призначення судді здійснюється за консультаціями з членами суддівського корпусу та іншими юристами або організаціями, у яких представлені члени суддівського корпусу та інші юристи [109].

Питанню суддівської компетентності як однієї із ключових вимог до кандидата на посаду судді присвячені також положення Бангалорських принципів поведінки суддів, де у шостому показнику «Компетентність та старанність» зазначено, що компетентність та старанність є необхідними умовами для виконання суддею своїх обов'язків [5]. Даний принцип встановлює пряме зобов'язання для суддів удосконалювати свої знання, розширювати практичний досвід та підвищувати особисті якості. Крім того, суддя повин володіти необхідними знаннями, щоб мати змогу здійснювати правосуддя розумно, справедливо та ефективно (достатньо швидко).

Загальна (Універсальна) хартія судді проголошує, що саме незалежність судді є важливою умовою для неупередженого судочинства, і у цьому розумінні вони є неподільними (стаття 1). Крім вимоги про незалежність, дана Хартія також містить положення про неупередженість та стриманість, ефективність, компетентність. Стаття 9 містить положення щодо обрання судді на посаду, де вказується, що процес обрання має відповідати об'єктивним та прозорим критеріям та базуватися суто на його професійній кваліфікації. Обрання на посаду може відбуватися двома способами: призначення на посаду згідно із встановленою та глибоко вкоріненою традицією або обрання має здійснювати незалежний орган, що включає достатню кількість представників судової влади [53].

У Висновку першої експертної комісії Міжнародної Асоціації Суддів «Призначення та соціальний статус суддів» розглядалося питання ваги моральних якостей при призначенні судді на посаду (якщо, для прикладу, особа вчиняла аморальну поведінку – була звинувачена у шахрайстві чи скоїла злочин). Експерти дійшли висновку, що при розгляді питання моральних якостей головним критерієм має бути те, наскільки це може

вплинути на довіру до судді (тобто на повагу, яку суддя повинен викликати у сторін по справі) та чи не піддаватиметься загрозі авторитет правосуддя і довіра громадян до нього [17].

Також, у даних Висновках особлива увага була приділена питанням методу добору суддів та питанню призначення суддів на посади, які у різних країнах мають ряд особливостей. Зокрема, було проаналізовано декілька підходів добору суддів, серед яких: 1) призначення на посаду судді за результатами конкурсів або іспитів для відбору суддів; 2) врахування наявності практичного досвіду адвокатів або стажування в судах; 3) наявність спеціальної освіти – навчання у спеціалізованих навчальних закладах для підготовки суддів; 4) конкурсний відбір з подальшим навчанням у спеціальних школах або стажування в судах. Що ж до порядку призначення на посаду судді, то тут теж є певна специфіка. Для прикладу, можна виділити декілька видів існуючих моделей призначення суддів: 1) наявність органів, які вирішують питання призначення суддів (уряд, комісія або рада на основі рекомендацій судових органів); 2) судді обираються народом або парламентом; 3) переможець конкурсу на посаду судді гарантовано стає суддею. Кожна із запропонованих систем не позбавлена недоліків, оскільки у більшості із проаналізованих варіантів прослідковується високий ризик політичного впливу на призначення суддів. Тому, у даному Висновку експерти вважають можливість допускати суддів або судовий орган, що складається з суддів, для консультування щодо призначення суддів, а призначення залишати у компетенції уряду, але зобов'язувати останніх пояснювати свої рішення, якщо вони суперечать рекомендаціям суддівського корпусу [17].

Цікавими та важливими у процедурі добору суддів є також положення, викладені у Висновку Першої експертної комісії Міжнародної Асоціації Суддів у Амстердамі 22-26 вересня 1996 року «Набір та навчання суддів в сучасному суспільстві». У даному висновку розглянуто питання набору та навчання суддів, де встановлено, що більшість країн вимагають

для призначення на посаду судді вищої освіти з права, досягнення певного вікового цензу, наявність професійного стажу з права (на посадах адвоката або прокурора), психологічний стан кандидата, комунікативні здібності, соціальні якості, організаційні здібності тощо. Це дало змогу згрупувати знання та навички, які необхідні професійному судді для здійснення правосуддя у такі групи: 1) юридична освіта; 2) спеціалізовані знання; 3) знання соціально важливих питань. Загалом, у Висновку виділено два підходи до відбору суддів: 1) відбір, що здійснюється на першу посаду і дає можливість побудувати тільки кар'єру судді (спрямований на відносно молодих кандидатів); 2) відбір для другої кар'єри (спрямований на кандидатів, що вже набули повного та широкого професійного досвіду до призначення на посаду судді) [16]. Окремо у Висновку акцентовано на тому, що коли процес відбору стає більш складним технічно, це становить додаткову проблему та потребу у специфічному навчанні та компетентності осіб, що відповідають за відбір. Окремим пунктом висвітлено питання призначення на посаду та вказано, що найкращим варіантом є призначення суддів незалежним органом, сформованим з числа суддів.

Таким чином, прослідковується тісний взаємозв'язок вимог міжнародних стандартів стосовно як компетентності суддів, так і міжнародних стандартів щодо добору суддів. У цьому контексті важливими є положення, передбачені у Пекінських тезах, що стосуються принципів незалежності суддів, які були прийняті в 2021 році LAWASIA (Юридична асоціація країн азійського та тихоокеанського регіону), у яких наголошується, що для досягнення своїх цілей та виконання своїх обов'язків суддя повинен бути обраний на підставі компетентності, незалежності і без упереджень. Крім того, вибір суддів повинен гарантувати обрання найбільш кваліфікованого кандидата на посаду, уникаючи будь-якої форми дискримінації [121]. У Пекінських тезах також наголошується на тому, що в усіх країнах повинні бути прийняті відповідні

процедури, що гарантують справедливе і прозоре призначення суддів, а порядок призначення повинен бути прозорим та відкритим для розуміння широкому загалу. Крім того, для просування по службі, суддя повинен бути оцінений з точки зору чесності та незалежності його рішень, професійної компетенції та досвіду.

Проаналізовані міжнародні стандарти щодо призначення суддів свідчать про те, що основними вимогами, які тісно пов'язані між собою, є незалежність та компетентність кандидата на посаду судді. Розуміння незалежності судді прямо пов'язане із розумінням незалежності судової влади, яке є більш ширшим за змістом, однак таким, що напряду залежить від незалежності судді. Дані положення є важливими для України, оскільки без належного та реального реформування судової гілки влади, а особливо процедури добору суддів, утвердити та розвинути принципи демократії буде вкрай важко.

Важливими для аналізу є також положення європейський стандартів щодо призначення суддів, яких Україні важливо дотримуватися як кандидату на членство у Європейському Союзі, задля утвердження принципів, на яких він побудований.

Передусім, варто згадати положення статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, де йдеться про право кожного на справедливий розгляд справи незалежним та безстороннім судом, встановленим законом [74]. У даній статті фактично наголошено на ролі кожного окремого судді та суддівського корпусу в цілому, на забезпеченні незалежного, ефективного, справедливого та професійного здійснення правосуддя. Для забезпечення цієї мети була розроблена Рекомендація № 94(12) «Незалежність, дієвість та роль суддів» (1994), яка вміщує окремі стандарти добору суддів. У ній зазначаються вимоги щодо органу, який наділений повноваженнями приймати рішення про добір кадрів на суддівські посади. Передусім, такий орган повинен бути незалежним від будь-яких державних органів, а його склад повинен формуватися за чітко

встановленими правилами з числа суддів. Крім того, для забезпечення незалежності та неупередженості даним органом мають бути прописані процедури добору суддів» [159]. Вимоги, які стосуються професійної кар'єри суддів, повинні базуватись на кваліфікації, чеснотах, здібностях та результатах їхньої праці.

Крім того, у даних Рекомендаціях зазначено, що у випадку, «якщо конституція, законодавство чи традиції дозволяють урядові брати участь у призначенні суддів, то необхідні гарантії того, щоб на такі процедури призначення не впливали інші мотиви, аніж ті, що пов'язані з викладеними вище об'єктивними критеріями; гарантантами цього можуть бути: спеціальний незалежний та компетентний орган, від якого уряд отримує поради і втілює їх на практиці; право особи подавати до незалежного органу апеляцію з метою оскаржити рішення; орган влади, який приймає рішення про заходи запобігання будь-якому неправомірному та незаконному впливу» [159].

Крім того, Європейська хартія про статус суддів встановлює правило, що під час виконання своїх обов'язків суддя має уважно стежити за підтриманням високого рівня компетентності, якого вимагає винесення рішень у справах, оскільки від цього залежить гарантія захисту прав людини [49]. Кожен суддя повинен забезпечити компетентність, неупередженість та незалежність при розгляді тої чи іншої справи, тому він повинен володіти відповідним рівнем професійної кваліфікації, яка визначатиметься при доборі суддів незалежним від виконавчої та законодавчої влади органом з числа професійних суддів (не менше половини членів такого органу повинні бути судді). Цікаво, що дана Хартія передбачає забезпечення можливості підготовки кандидата на посаду судді за державні кошти та встановлює мінімальні вимоги щодо необхідного рівня умінь та навичок для посади судді (відкритість, широкий світогляд, компетентність, неупередженість). На жаль, деталізації механізму

реалізації даного положення немає, що, очевидно, не сприяє належному його втіленню на практиці країнами.

Також, у п. 2 Європейської хартії про статус суддів зазначається, що «правила відбору та призначення суддів незалежним органом або комісією вимагають, щоб відбір кандидатів здійснювався на основі їхньої здатності вільно та об'єктивно розглядати справи, що попадають на їхній розгляд, і застосовувати закон з повагою до гідності людини». Повинна виключатися можливість відмови у призначенні на посаду з огляду на стать, етнічне або соціальне походження, філософські або політичні переконання або релігійні вірування [49].

Аналізуючи положення даної Хартії, увагу слід звернути на такі основні аспекти. По-перше, оскільки орган, що здійснює відбір суддів повинен складатися щонайменше на половину з суддів, яких обирають їхні колеги, це підкреслює важливість участі суддів у процесі призначення суддів. Такий підхід гарантує більшу незалежність та об'єктивність у прийнятті рішень щодо суддів, а також створює підґрунтя для професійної оцінки відповідності посаді судді, на яку претендує конкурсант. По-друге, для забезпечення рівності та недискримінації в процесі призначення суддів зазначено положення щодо неможливості відмови у зайнятті посади судді на таких підставах, як стать, етнічне або соціальне походження, філософські чи політичні переконання, або релігійні вірування.

Проаналізовані положення щодо добору суддів в цілому відповідають положенням, що викладені у Пояснювальній записці до Європейської хартії про закон «Про статус суддів» від 10 липня 1998 року, де визначено зміст статусу суддів з точки зору цілей правосуддя. Зокрема, наголошується на необхідності забезпечення компетентності, незалежності та неупередженості кожного судді, оскільки саме ці показники напрямую можуть впливати на дотримання гарантії забезпечення прав громадян, пов'язаних із компетентністю судді при судовій кваліфікації [132]. У Пояснювальній записці додатково обґрунтовано доцільність створення

окремого незалежного органу для здійснення добору суддів та наголошено на важливості здатності кандидата на посаду судді надати незалежну оцінку справ, які розглядаються суддями. Кандидати на посаду судді повинні не тільки проявити знання законодавства, але і вміння та здатність застосувати норми права на практиці.

Важливе значення при формуванні правил та процедур добору суддів мають також положення, викладені у Висновках Консультативної Ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів. Для прикладу, у Висновку № 1 (2001) Консультативної Ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів зазначено, що незалежність використовується як гарантія неупередженості, тому незалежність судді впливає майже на всі аспекти його кар'єри. У цьому аспекті незалежність судової влади означає повну неупередженість із боку суддів. Крім того, у даному Висновку йдеться про: призначення суддів тільки на підставі здібностей та знань незалежним органом; необхідність збереження розумного балансу між наданням процесу призначення суддів певної прямої демократичної основи (коли судді обираються парламентом) та ризиком політичного впливу на дану процедуру; необхідність забезпечення рівних прав чоловіків та жінок при призначенні на посаду судді (для прикладу, у Австрії коли є два кандидати з рівною кваліфікацією, передбачено, що буде призначатися кандидат тієї статі, що недопредставлена); вказівка на те, що стаж не є необхідною умовою для підвищення суддів на посаді (враховуючи досвід верховних судів у Індії та Японії) [18].

Питання етики та кваліфікації тісно переплітається також і у положеннях Висновку № 3 КРЕС щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, де вказується необхідність володіння суддями високого рівня професійної свідомості, оскільки це

прямо впливає на ефективність судової системи [21]. У даному документі вказується, що забезпечити належну кваліфікацію судді можуть за допомогою базової підготовки та подальшого навчання.

Однак слід враховувати, що поняття компетентності значно ширше і включає не лише знання права. Тісний зв'язок між компетентністю судді і забезпеченням незалежності правосуддя прослідковується у Висновку № 4 КРЕС. У даному документі зазначено, що незалежність судової влади наділяє суддів усіх рівнів та юрисдикцій правами, але також покладає на них етичні обов'язки, які включають в себе зобов'язання виконувати суддівську роботу професійно і старанно на основі високого рівня професійної кваліфікації, яку слід отримувати, підтримувати та покращувати через навчання. Тому, судді мають обов'язок проходити навчання та самовдосконалювати свої знання і навички. Також, у Висновку № 4 мова йде про важливість отримання суддями як повної юридичної освіти, так і детальної, глибинної і різноманітної підготовки щоб мати можливість якісно виконувати свої професійні обов'язки [22].

Що цікаво, що попри акцент у ряді міжнародних документах на вимогах до компетентності судді, питання професійної університетської освіти суддів практично не є розкриті. Однак, у п. 43–44 КМРС №4 є чітка вказівка на те, що «яким би не був характер його обов'язків, жоден суддя не може ігнорувати європейське право... тому що від них вимагається застосовувати такі джерела безпосередньо до справ, які знаходяться в їхньому провадженні» [160]. Саме тому, основний акцент зроблений на інтеграції вивчення Конвенції про права людини та аналізу попередніх рішень Європейського суду з прав людини у програми університетської освіти та професійної підготовки.

Більш детальні положення щодо порядку призначення суддів містяться у Висновку № 10 (2007) Консультативної Ради європейських суддів «Судова рада на службі суспільства», де у п. 48 міститься пряма рекомендація, щоб призначення та просування по службі суддів були

незалежними та не здійснювалися парламентом або виконавчою владою, а відносились до компетенції Судової рада або еквівалентного їй органу. Якщо призначення чи просування суддів передбачено офіційним актом глави держави, важливо щоб пропозиції для призначення подавалися Судовою радою [19]. Заслуговує на увагу також положення, яке стосується професійного оцінювання суддів, яке передбачає, що доцільно враховувати не тільки досвід, але і здатність до навчання і самоудосконалення, вміння спілкуватися тощо.

Проведений аналіз міжнародних та європейських норм – орієнтирів та стандартів у регулюванні питання кваліфікації та відбору претендентів на посаду суддів, дав змогу дослідити ряд принципів та положень як концептуального, так і рекомендаційного характеру. Будучи сформованими у тісній взаємодії та пронизані ідеєю незалежності судової влади та кожного судді зокрема, дані норми відображають: взаємозв'язок між незалежністю судової влади та незалежністю суддів і їх компетентністю; забезпечення довіри суспільства до судової влади через відбір кваліфікованих суддів; забезпечення добору суддів незалежним від законодавчої та виконавчої влади органом; прозорість та відкритість процедур добору на посаду судді із чіткими вимогами, яким повинен відповідати кандидат на посаду судді; обов'язок кожного судді професійно розвиватися та підвищувати рівень компетентності; покладення на державу обов'язку створювати організаційні та фінансові умови для постійного навчання суддів. Дані положення повинні слугувати орієнтирами про вибору методів та правил обрання суддів як такі, що відображають найкращі правила та практики, які існують у світовій практиці.

3.2. Порядок зайняття посади судді в окремих зарубіжних країнах

Враховуючи сучасну глобалізацію та постійний розвиток технологій, які впливають на усі процеси, що відбуваються у державі, у тому числі і ті, що стосуються забезпечення доступності та справедливості правосуддя [223; 207; 101, с. 58], певних трансформацій зазнають не тільки конкретні підходи до вирішення нестандартних питань, але і самі принципи організації та розвитку міжнародних стандартів, що регламентують окремі судові процедури. У цьому контексті, вивчення порядку зайняття посади судді в окремих зарубіжних країнах є особливо актуальним завданням, оскільки сприяє покращенню судових систем та забезпеченню реалізації на найвищому рівні стандартів якості окремих процедур, які в цілому впливають на судову владу та правосуддя у країні.

На сьогодні багато країн постійно вдосконалюють свої судові системи та законодавство щодо призначення суддів, тому для реформаторів і правознавців важливо вивчати актуальні підходи та інновації в інших країнах для удосконалення власної судової системи. Дослідження системи призначення суддів у різних країнах дозволяє провести порівняльний аналіз і з'ясувати, як ці системи впливають на функціонування судових органів і суддівську незалежність, що сприяє виокремленню переваг та недоліків різних підходів та дає змогу використовувати цю інформацію для вдосконалення власної судової системи. Крім того, з трансформацією підходів до здійснення правосуддя, збільшуються ризики і для суддівської незалежності, яка є основою судової системи. Тому вивчення та аналіз системи призначення суддів у різних країнах допомагає виявити найкращі практики та механізми, що забезпечують незалежність суддів та посилюють гарантії судової незалежності. Досліджуючи зміст міжнародних стандартів, стає очевидно і те, що порядок зайняття посади суддів безпосередньо впливає на судовий процес та рішення суду, які стосуються громадянських прав і свобод. В у цьому контексті вивчення системи призначення суддів може допомогти захищати права громадян.

Таким чином, доцільність дослідження законодавства і нормативного середовища, що регулює призначення суддів, допомагає зрозуміти правовий контекст різних країн, що може бути корисним для розробки або реформування власної судової системи. Крім того, це може допомогти виявити інновації та кращі практики, які можна впровадити у власну систему задля вдосконалення процесів відбору та призначення суддів. Тому вивчення системи призначення суддів в інших країнах може бути корисним для розширення знань, покращення судової системи та забезпечення суддівської незалежності.

Аналізуючи проблеми, з якими стикалися різні країни про проведенні судових реформ, напевне однією із найбільш очевидних та складних була саме проблема визначення процедури добору та призначення суддів на посади. Основна дилема полягала саме у тому, як забезпечити незалежність судової влади та суддів від впливу виконавчої гілки влади, яка у багатьох країнах світу і до сьогодні має певні вагомні повноваження щодо добору та призначення суддів. У багатьох країнах світу, навіть у найбільш усталених демократіях таких як США, виконавча влада намагається впливати на судову систему, призначаючи суддів з відповідними політичними поглядами. Нерідко, після призначення суддя вибирає свій власний шлях, однак трапляються і інші випадки, коли судді відстоюють інтереси не закону, а окремих політичних сил, які їх привели на цю посаду. З приводу цього, у США була відома колись історія, коли журналіст, беручи інтерв'ю у президента Дуайта Д. Айзенгауера запитав його про те, чи робив він які-небудь помилки як президент. Айзенгауер відповів ствердно, сказавши, «що обидві його помилки сидять у Верховному Суді», посилаючись на призначення Головного Судді Ерла Воррена та Судді Вільяма Бреннана, які виявилися більш ліберальними, ніж консервативними [217].

Загалом, процес призначення федеральних суддів та суддів в США, на перший погляд видається дуже політичним процесом, оскільки усі

федеральні судді призначаються, а не обираються. Згідно із Конституцією США, вони номінуються Президентом та повинні бути схвалені Сенатом США більшістю голосів, а після схвалення Президент остаточно призначає суддів на пожиттєвий термін [220].

Загалом, у США немає формального методу вибору кандидатів на посади суддів, однак на практиці існують широкі гарантії для сприяння призначенню кваліфікованих суддів. Члени Сенату свого штату важливою мірою відіграють роль у виборі кандидатів для окружних судів та апеляційних судів, утворюючи відбіркові комітети, у які входять видатні юристи, державні або федеральні судді або професори права. Міністерство юстиції перевіряє юридичну кваліфікацію кандидатів, Американська асоціація адвокатів (АВА) надає консультації щодо кваліфікації кандидатів, а Комітет з юстиції Сенату ретельно розглядає кваліфікацію та досвід кандидатів. Отже, процедура призначення федеральних суддів у США перебуває під контролем політиків, відповідно до Конституції США [220].

Спосіб вибору суддівських кандидатів в окружні та апеляційні суди США змінювався протягом років і поступово ставав більш формальним і інституціоналізованим. Як зазначає Джейк Кобрік, постійною була роль політичних і ідеологічних питань у виборі кандидатів, а коли не існувало жодного формального інституційного апарату для оцінки потенційних суддів, важливими також були особисті зв'язки між номінантами та президентом, членами кабінету чи сенаторами. Тривалий політичний вплив мав результатом ретельні перевірки та розслідування, щоб переконатися, що немає нічого в біографії кандидатів на посади суддів такого, що може стати перешкодою для призначення [211, с. 142].

Загалом, Конституція США не конкретизує, як президент та Сенат мають виконувати свої делеговані обов'язки щодо суддівських призначень. Результатом цього було те, що президенти по різному підходили до вибору кандидатів залежно від своїх власних вподобань та від політичних обставин. Коли вибір кандидатів став більш бюрократичним і

інституціоналізованим, розвинувся великий урядовий апарат для керування вибором федеральних суддів. Як показує історія, Сенат також варіював свої процедури щодо обробки суддівських номінацій в залежності від політичних обставин, а також від власних внутрішніх правил, звичаїв і практик, зокрема в Комітеті з юстиції. Загалом, попри удосконалення процесу добору суддів у США та трансформацію методів відбору та призначення, політика завжди відігравала значну роль в формуванні процесу суддівських призначень.

Однак, якщо звернути увагу на звіт 2017 року робочої групи GRECO (Група країн проти корупції) щодо судової системи в США, прослідковується думка, що ті, хто призначені федеральними суддями, є кандидатами найвищої доброчесності, видатними юридичними фахівцями та повністю кваліфікованими для посад суддів в усіх аспектах. У даному звіті GRECO підкреслює, що існують додаткові міцні гарантії для судової незалежності, такі як пожиттєвий термін та інші надійні гарантії [209]. Тому, хоча політичний вплив є досить вагомим у процесі призначення суддів на посади у США, попри це добре розвинена система рівноваги та контролю є важливою особливістю цього процесу призначення.

Що стосується європейських країн, то аналіз європейських стандартів щодо набору та призначення суддів засвідчив різноманітність підходів до призначення суддів, що фактично свідчить про відсутність типової або стандартної процедури призначення суддів. Європейські стандарти щодо призначення суддів містять більшою мірою не процедурні, а загальні організаційні аспекти щодо методів відбору та призначення суддів на різних ланках судової системи. Як наслідок, у кожній європейській країні методи добору та призначення суддів варіюються залежно від різних правових традицій та правових систем. Більше того, вони також можуть відрізнятися навіть в межах однієї правової системи (наприклад, процедури призначення суддів для нижчих судів можуть бути досить різними від призначення до Верховного Суду або Конституційного Суду).

Загалом, у великій кількості європейських країн виконавча або законодавча гілки влади відіграють важливу та вирішальну роль у призначенні суддів. Така процедура здебільшого передбачає, що уряд або президент, іноді спільно з парламентом, формально призначають суддів. Однак, у більшості європейських країн існує традиція не призначати суддів на підставі політичних критеріїв, а на основі об'єктивних критеріїв, яким кандидати на посаду судді повинні відповідати для зайняття посади. При цьому, суди або інші судові органи (наприклад, судова рада, яка має важливу роль у виборі та призначенні суддів) часто роблять вирішальні рекомендації щодо призначення суддів у країнах ЄС. Також, є і європейські країни в яких судді призначаються самими судами, головним чином це стосується судів нижчих інстанцій (наприклад, Швейцарія).

Важливо проаналізувати досвід окремих європейських країн, що зрозуміти специфіку обрання та призначення суддів. Для прикладу, у Великій Британії існують законодавчі критерії для суддів, визначені у Законі про суди і правове забезпечення (1990 рік) та Законі про мирових суддів (1997 рік). Судді призначаються на посади Комітетом з призначення суддів, який складається з 15 членів відповідальних за відбір кандидатів (12 членів вибираються Міністерством юстиції, 3 члени вибираються із суддівської ради). Також, Лорд Канцлер, член уряду, має право призначати суддів - він може прийняти обраного кандидата або відхилити його, якщо кандидат не підходить для зайняття посади судді. Деякі вищі призначення здійснюються Королем за порадою Лорд Канцлера або Прем'єр-міністра [216]. Варто зауважити, що на стан судочинства у Великій Британії великий вплив має Лорд-канцлер, кий фактично у своїх функціях поєднує усі три гілки влади. Для прикладу, Лорди Апеляційного Суду у Палаті Лордів призначаються Королевою на рекомендацію Прем'єр-міністра чи з врахуванням думки Лорда Канцлера [222]. Статутна кваліфікація кандидата на посаду Лорда Апеляційного Суду в Палаті Лордів передбачає, що кандидат повинен мати досвід не менше ніж два роки суддівства в

одному з вищих судів в Англії та Уельсу, Шотландії або Північній Ірландії (вищими судами слід розуміти Суд Сесії в Шотландії, Верховний суд і Суд апеляцій в Північній Ірландії, Верховний суд і Суд апеляцій в Англії); або кандидат повинен мати не менше ніж 15 років кваліфікації Верховного Суду (кваліфікація Верховного суду свідчить про право виступати в усіх процедурах в Верховному суді Англії і Уельсу, який структурно складається з Суду апеляцій, Верховного суду та Королівського суду); бути адвокатом в Шотландії, або адвокатом, який має право виступати в Суді Сесії або Верховному Суді юстиції, або практикуючим членом Адвокатської палати в Північній Ірландії [214].

У Великій Британії створено три незалежні комісії для призначення суддів: Комісія з призначення суддів Англії та Уельсу, Північної Ірландії та Шотландії (їх ще називають регіональні комісії з призначення суддів). Вони діють як постійні статутні органи та відповідають за призначення на посади вищих судів та нижчих і складаються виключно з суддів, адвокатів і осіб, що не є фахівцями (політичні посади не представлені). Для вищих суддівських посад скликають окремі тимчасові комісії для призначення - складені згідно з встановленими статутними критеріями та вимогами відповідно до вакансії. Наприклад, процедура призначення суддів Верховного суду передбачає створення на кожен окремий процес вибору суддів Верховного суду нову вибірккову комісію з п'яти членів. Головою цієї комісії завжди є поточний Президент Суду, другий член - це заступник Президента Суду, інші посади займають члени кожної регіональної постійної комісії (вибираються Головою відповідної комісії). У рамках процедури вибору вибірккова ад-хок комісія зобов'язана консультиватися щодо переваг можливих кандидатів для Верховного суду та ретельно оцінити, чи мають кандидати знання та досвід практики в праві кожної частини Сполученого Королівства. Після того, як комісія обрала одне ім'я для вакансії, дана інформація передається Лорду Канцлеру, який повинен провести ще один раунд консультацій з тими самими особами, як

зазначено в законі. Лорд Канцлер потім має обмежене право вето і може відхилити один раз ім'я, яке було запропоновано комісією (але потім він зв'язаний їхнім другим вибором). Ця право вето цілком негативне за сутністю (тобто воно не дозволяє Лорду Канцлеру вказувати на відданого кандидата) [214].

У Німеччині не існує Ради суддів. Федеральні судді в Німеччині призначаються Федеральним Президентом (Bundespräsident) після обрання. Судді обираються на пожиттєвий строк Комітетом вибору суддів (Richterwahlausschuss), який складається з 16 міністрів земель (Länder) і 16 членів, обраних Німецьким Парламентом (Bundestag). Комітет розглядає кваліфікації кандидатів та робить пропозицію щодо призначення. Президент (Bundespräsident) формально призначає суддю, але за рішення відповідає федеральний міністр. Загалом, в Німеччині судову владу представляють професійні судді і судді, які обираються на громадських засадах. Згідно з Законом «Про суддів», федеральні судді в Німеччині призначаються на постійній основі, а в землі Гессен - тимчасово. Цікаво, що отримання вченого ступеня та академічної освіти має вплив на можливість призначення на посаду судді.

У Німеччині, як на федеральному, так і на рівні земель, комітети по призначенню суддів можуть складати письмові висновки щодо доцільності призначення або просування кандидатів на посаду судді. Ці висновки, хоча і не є обов'язковими, однак можуть бути важливими, а ведення докладного викладу причин може розглядатися як позитивна практика, оскільки це надає більш повне розуміння критеріїв, за якими оцінюються кандидати на посаду судді та дасть змогу забезпечити більшу прозорість і обґрунтування в рішеннях щодо призначення суддів.

Німецький процес призначення суддів не виключає можливого політичного впливу і був критикований у минулому. Тим не менше, існують важливі гарантії для забезпечення прийняття рішень на основі об'єктивних критеріїв. Є контроль та баланси в складі Комітету вибору

суддів (міністри земель), існує ефективний судовий контроль щодо призначення суддів (процедура оскарження). І, можливо, найважливіше, в Німеччині існує правова культура, яка поважає незалежність суддів [217].

Що стосується Федерального Конституційного Суду, то його судді також обираються: половина з них обирається - Німецьким Парламентом (Bundestag), а половина - Федеральною Радою (Bundesrat) [213].

У Франції добір суддів здійснюється на конкурсній основі та за призначенням на посаду судді Президентом Республіки. Комісія з судової служби (Conseil Supérieur de la Magistrature) робить пропозиції та надає поради щодо кандидатів на посади судді. Комісія складається з Президента Касаційного суду, дванадцяти суддів та вісьми додаткових членів, з яких двоє номінує Президент, двоє - Президент Національної Асамблеї, двоє - Президент Сенату, одного - адвокатська асоціація та одного - Рада Держави (Conseil d'Etat). Рекомендації цієї комісії щодо призначення суддів нижчих судів є обов'язковими [225]. Усі інші судді, які працюють в комерційних трибуналах, трибуналах з питань страхування, морської торгівлі, земельної оренди та інших, не призначаються, а обираються громадянами. Особа, яка бажає стати суддею, повинна мати вищу юридичну освіту, яку вона отримує після закінчення спеціалізованої юридичної академії.

Компетентність у справі підготовки професійних суддів в Франції відводиться Національній школі магістратури, яка проводить як початкову підготовку, так і програми підвищення кваліфікації без відриву від професійної діяльності. Наприклад, для призначення на посаду судді в Франції необхідно закінчити Національну школу магістратури Франції та отримати відповідний диплом та рекомендацію. Зазвичай абітурієнтами цієї школи є випускники юридичних університетів, які мають базову юридичну освіту, а також представники деяких категорій державних службовців [29].

Є країни, які передбачають можливість призначення суддею тільки після спеціальної підготовки. Для прикладу, у Бельгії судді призначаються після проходження спеціальної судової підготовки на посаду судді. Вони призначаються Королівською владою (Король та його міністри) на безстроковий період (переважно до виходу на пенсію на підставі обґрунтованого запиту Вищої Ради правосуддя). Судова рада має 44 члени, які призначаються на чотирирічний термін і, характерно для Бельгії, вона складається з двох секцій по 22 члени: одна французькомовна секція і одна нідерландськомовна секція. Кожна секція має 11 суддів або прокурорів і 11 представників громадськості, яких призначає Парламент Сенату за двома третинами голосів. Створення судової ради було запроваджено в 2000 році, частково через політизацію процесу призначення [217].

За оцінкою GRECO (Група країн проти корупції) у звіті про оцінку судової системи в Бельгії, призначення на відповідальні посади в суді все ще вважається передусім результатом здатності створювати зв'язки і правильні контакти, а не кваліфікаційні вимоги та заслуги [223]. Це демонструє у сою чергу той факт, що навіть у системі, де в процес призначення включена судова рада, немає гарантій виключення політичних розглядів щодо призначень.

У Нідерландах існує програма навчання та відбору суддів, проводиться незалежна комісія для відбору суддів. Законодавство Нідерландів передбачає, що судді призначаються на пожиттєвий строк королівським указом (Королем і Міністром юстиції та безпеки) за попередньою рекомендацією судів, які мають вирішальне значення в процесі призначення. Претенденту на посаду судді потрібно мати кілька років професійного досвіду, юридичну освіту та громадянство Нідерландів. Суддя призначається для виконання правосуддя в певному суді якщо таке призначення відбувалося за наявності рекомендації від відповідного суду. Ці умови спрямовані на максимальну об'єктивність системи призначення [227].

У Нідерландах є судова рада, однак вона не має вирішальної ролі в процесі призначення, що допускає можливість прояву політичного впливу. Судова рада у Нідерландах не відповідає стандартам Європейської комісії, вона не є незалежною, а її члени не обираються суддями [217].

Порядок призначення суддів у Хорватії визначається Конституцією та деталізується Законом про суди (Zakon o sudovima) та Законом про Державну судову раду (Zakon o Državnom sudbenom vijeću). У Хорватії суддею міського суду (općinski sud), торговельного суду (trgovački sud) або адміністративного суду (upravni sud) може бути призначена особа, яка закінчила Державну школу для судових посадових осіб (Državna škola za pravosudne dužnosnike) або вже виконує судові обов'язки. Суддею може бути призначена тільки особа, яка є громадянином Хорватії. Крім того, є вимога щодо стажу (наприклад, суддею обласного суду (županijski sud) може бути призначена особа, яка працювала у суді посадовою особою протягом принаймні 10 років; для кандидата на посаду судді Верховного суду така вимога становить 15 років) [230].

Основні функції щодо призначення суддів покладаються на Державну судову раду. Державна судова рада налічує одинадцять членів і складається з семи суддів, двох університетських професорів юридичних наук і двох народних депутатів, один з яких є представником опозиції. Члени Державної судової ради обираються строком на чотири роки однак не більше двох разів. З-поміж себе члени Державної судової ради обирають президента, який головує на її засіданнях. Важливо, що голови судів не можуть бути обрані членами Державної судової ради [230].

Відповідно до Конституції та Закону «Про державну судову раду» Державна судова рада самостійно приймає рішення про призначення, просування по службі, переведення, звільнення та дисциплінарну відповідальність суддів та голів судів, крім Голови Верховного Суду Республіки Хорватія. Такі рішення приймаються Державною судовою радою неупереджено, виходячи з критеріїв, визначених законом. Крім того,

Державна судова рада бере участь у підготовці суддів та інших працівників судової системи. Цікаво, що Державна судова рада бере також участь у підготовці та підвищенні кваліфікації суддів і працівників судової системи, затверджує Методики оцінювання суддів, відповідає за ведення особистих реєстрів суддів, надає дозвіл на виконання іншої послуги або роботи під час виконання суддівських обов'язків та здійснює функції щодо управління та контролю карток майна суддів.

Цікаво, що хоча стаття 4 Конституції Хорватії передбачає принцип поділу влади, однак там же заявляється далі, що це включає «всі форми взаємного співробітництва й контролю відносно владних органів» [229]. Таке формулювання не виключає політичного впливу на призначення суддів або їхнє просування по службі.

Заслужує на увагу також досвід Польщі, яка проводила реформування процесу добору суддів, що мав результатом кризу навколо призначення суддів до звичайних судів, адміністративних судів, військових судів та Верховного суду. Відповідно до норм Конституції Польщі, призначення суддів здійснюється за запитом Національної ради правосуддя (Національна рада правосуддя має виключну компетенцію звертатися до Президента з клопотаннями про призначення суддів). Однак після реформ, проведених у 2017 році даний орган фактично втратив незалежність від політиків, на чому наголошував Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у своїх рішеннях, вказуючи, що призначення суддів Верховного суду, здійснені на прохання політизованої Національної ради правосуддя. Закон, який змінював порядок та правила обрання членів Національної ради правосуддя [219], фактично позбавив даний орган незалежності [208]. Згідно з реформами, законодавча та виконавча влада отримали вирішальний вплив на кадровий склад Національної ради правосуддя, а отже, і можливість прямо чи опосередковано впливати на процедуру призначення суддів. Беручи це до уваги, а також відсутність будь-якої процедури оскарження, за якої можна було б «переглянути та

виправити» порушення у призначенні суддів, які розглядають справу заявника, ЄСПЛ визнав порушення права на «суд, встановлений законом», гарантованого пунктом 6 статті 1.

Однак, призначені судді (їх більше 2000 тисяч у різних судах) здійснюють правосуддя, а ЄСПЛ неодноразово звертає увагу на те, що участь незаконно призначених суддів у розгляді окремих справ може призвести до порушення права особи на доступ до правосуддя.

Якщо у рішеннях ЄСПЛ не давав конкретної відповіді на питання як вирішити проблему незаконного призначення суддів, то Рішення Комітету міністрів, винесене у грудні 2022 року, містить більш чіткі орієнтири щодо виконання рішень ЄСПЛ. Комітет закликав польську владу «запровадити законодавство, яке гарантувало б право польської судової влади обирати суддів-членів Національної ради правосуддя, таким чином забезпечивши її незалежність. Другим питанням було необхідність врегулювати статус усіх суддів, призначених за неналежними процедурами за поданням Національної ради правосуддя, створеної після березня 2018 року, та рішень, винесених за їхньої участі» [201]. Однак, на сьогодні дане питання не знайшло свого вирішення з огляду на складність даного питання, та, можливо, ігнорування даної проблеми з боку польської влади.

У Литві усі судді є професійними суддями і є незалежними від будь-яких впливів з боку інших гілок влади. Загальні принципи судочинства визначені в Конституції та в парламентському акті, що регулює діяльність судів. Суди мають самоврядні органи, до яких відносяться: Загальні збори суддів (*Visuotinis teisėjų susirinkimas*), Судова рада (*Teisėjų taryba*) та Суд честі суддів (*Teisėjų garbės teismas*) [226].

Судова рада є виконавчим органом автономії судів, що забезпечує незалежність судів та суддів і складається з 17 членів, які обираються з числа суддів терміном на чотири роки. До повноважень Судової ради, які стосуються обрання суддів, входить надання інформованих порад Президенту Республіки щодо призначення суддів, їхнього підвищення,

переміщення та звільнення з посади; можливість формувати екзаменаційну комісію кандидатів на посаду судді та затверджувати програму екзамену; затверджувати порядок включення кандидатів до списку вакансій суддів в районному суді та порядок включення кандидатів до реєстру осіб, що шукають підвищення в посаді судді; формувати постійні та тимчасові комісії та затверджувати їх положення; затверджувати положення про організацію навчання суддів, навчальні програми, щорічні плани підвищення кваліфікації та вимоги до лекторів тощо [221].

Відбір суддів та претендентів на посади суддів здійснюється поетапно через Офіс Президента Республіки, який публікує інформацію про добір суддів на сайті Національної судової адміністрації. Після закінчення терміну складання списку осіб, які мають намір брати участь у процесі відбору, Національна судова адміністрація подає до Офісу Президента Республіки списки осіб, які мають намір брати участь у процесі відбору. Канцелярія Президента Республіки, отримавши список осіб, які мають намір брати участь у процесі відбору, і запити осіб, які відповідно до положень Закону про судоустрій можуть бути призначені суддями відповідного суду без розбору має право: призупинити процедуру відбору; звернутися до Національної судової адміністрації та Комісії з відбору претендентів на посади суддів для організації подальшого відбору; оголошувати новий відбір. Рішення засідання Конкурсної комісії претендентів на посаду судді та висновки комісії подаються Президенту Республіки. Особи, які брали участь у процесі відбору та не згодні з висновком Конкурсної комісії з відбору претендентів на посади суддів мають право подати скаргу до Верховного Суду Литви щодо суттєвих процедурних порушень, які могли вплинути на об'єктивну оцінку залучених заявників [199].

Проведене дослідження організації процедури добору та призначення суддів у різних країнах, дає підстави говорити про різноманітні підходи, що передусім пов'язані із правовими традиціями відповідних країн.

Основна проблема полягає у забезпеченні незалежності та прозорості у процедурах добору суддів не тільки на рівні норм права, але і на практиці. Чи не найбільшою проблемою добору суддів у країнах, які були проаналізовані, є забезпечення незалежності даних процедур від політичного впливу. Однак, є і країни, у яких на рівні конституції закріплено прямий політичний вплив на процес призначення суддів. Навіть у країнах, які передбачають процедури обрання суддів населенням або парламентом (Швейцарія, Німеччина, Італія), демократизуючи таким чином процедури добору суддів, не завжди можна виключити наявність політичного впливу. Це саме стосується і тих випадків, коли у країні існує окремий орган, що відповідає за процес обрання або підвищення суддів по службі. Частково, це можна пов'язати із тим, що рекомендації кандидатів для призначення суддею дають одні органи, а рішення про призначення інші (зазвичай, Президент).

Загалом, більшість європейських держав створили незалежний від інших гілок влади орган, що відіграє ключову роль у призначенні суддів (однак, є і країни, де рішення ради суддів мають консультативний характер). Для забезпечення незалежності даного органу він повинен складатися із суддів та представників виконавчої влади, позитивом є наділення його правом вето. Для країн, де демократичні інституції не є настільки сформовані, щоб гарантувати належне функціонування системи стримування та противаг (забезпечуючи належний контроль), видається важливим, щоб у таких радах було істотне судове представництво.

Також, спостерігається тенденція, що у країнах континентального права велику увагу при доборі та призначенні суддів відводять професійній складовій та результатам іспитів, які складають кандидати на посаду судді. Натомість у англо-американських країнах значну увагу приділяється наявності у кандидатів у судді практичного досвіду. Кожна із даних моделей призначення має як свої плюси, так і мінуси. Для прикладу, при проведенні конкурсних іспитів важливо значну увагу приділяти

особистим якостям кандидатів та здібностей щодо набуття практичного досвіду. Для цього важливо, щоб перед іспитами проводилася ґрунтовна підготовка кандидатів, оскільки саме це допоможе оцінити їх здатність до сприйняття і навчання. Натомість, коли мова йде виключно про акцент на практичному досвіді кандидатів, комісія з відбору повинна володіти інформацією про досвід кандидата та в ході консультацій із ним перевірити його знання.

Чіткі процедури добору та призначення суддів є потрібними, оскільки це виключить можливість проявів певних особистих рекомендацій та політичного тиску. Важливо, щоб критерії добору суддів були об'єктивними та знайшли своє детальне втілення у законодавстві держави, де основними принципами добору суддів мали б бути професійні та моральні якості, кваліфікація, заслуги, досвід, ефективність тощо. Тому органи, які відповідають за добір суддів повинні зосереджувати на цьому особливу увагу, і покладатися на практицизм, а не моральний авторитет рад суддів чи аналогічних їм органів у різних країнах. Водночас, справедливі критерії та методики добору суддів спонукатимуть органи державної влади, які наділені компетенцією призначення суддів, до належної поведінки, передбаченої законом.

Важливими є і питання, які стосуються забезпечення рівного представлення чоловіків та жінок на посадах суддів різних рівнів (у Великій Британії та Австрії, для прикладу, таке положення детально регламентовано). Однак, для цього важливо, щоб здібності кандидата не були відсунені на другий план через питання забезпечення рівності представлення осіб різної статі на посаді судді.

3.3. Основні напрямки вдосконалення адміністративно-правового забезпечення професійного добору суддів в Україні

Проведене дослідження міжнародних та європейських стандартів порядку добору та призначення суддів, а також аналіз досвіду добору суддів у зарубіжних країнах, засвідчують важливість даної процедури для формування незалежної, об'єктивної та компетентної судової влади. Про усвідомлення цінності європейських стандартів у сфері побудови судової влади йшлося у багатьох національних нормативно-правових актах [150; 205], доктрині права, тощо, оскільки завдяки цьому Україна може стати сильною, незалежною, демократичною країною, яка успішно бореться з корупцією в системі юстиції, укріплює основи правової держави, забезпечує справедливий судовий процес та законні судові рішення. Саме дотримання міжнародних та європейських стандартів щодо добору та призначення суддів дозволить нам не тільки впровадити найкращі практики та стандарти задля покращення ефективності та надійності судової системи, але і вкотре засвідчить дотримання спільних цінностей та підтримку міжнародного співробітництва і стосунків із ЄС.

Аналіз досвіду зарубіжних країн засвідчує, що добір та призначення суддів повинен відповідати певним правилам, що визначені у національному законодавстві та відповідають міжнародним стандартам. Це свідчить про те, що чи не найважливішою складовою адміністративно-правового забезпечення професійного добору суддів в Україні є якісне законодавство, яке відповідає міжнародним принципам добору суддів. Іншою вагомою складовою є питання комісій, які створені та уповноважені на проведення конкурсу і відбору кандидатів на посади суддів. У міжнародно-правових та національних актах прописуються вимоги до членів таких комісій, оскільки цілком логічно, що складатися вони повинні як з представників судової влади, так і з інших компетентних членів (це можуть бути досвідчені юристи або представники громадськості, тощо). Аналіз норм зарубіжних країн щодо відбору суддів засвідчує важливість

того, щоб члени комісії для відбору суддів були компетентними та професійними, а тому мали змогу справедливо, неупереджено та професійно підійти до питання оцінки претендентів на посаду судді. Для того щоб у повній мірі забезпечити прозорість та публічність процедури відбору суддів, важливо сформулювати чіткі критерії відбору, що відображатимуть правила міжнародних та європейських стандартів та забезпечуватимуть дотримання етичних норм та стандартів поведінки суддів (чітко повинні бути сформульовані положення, які використовуються для визначення придатності кандидатів на посади суддів, процедура проведення конкурсу, інтерв'ю, оцінок та інших процедур відбору). І останнє, що, мабуть, є не менш важливим для забезпечення справедливості у судовій гілці влади, - це нормативне закріплення правил забезпечення постійного контролю та оцінювання якості роботи суддів після призначення.

Таким чином, адміністративно-правове забезпечення професійного добору суддів в Україні слід розуміти як цілісну систему правових та організаційних заходів і процедур, які регулюють процес відбору та призначення суддів задля забезпечення незалежності, об'єктивності та високої кваліфікації і моральної чесності суддів. Саме особливий порядок обрання або призначення на посаду та звільнення з посади суддів слугує надійною базою для забезпечення незалежності суддів та судової влади загалом. Про це неодноразово зазначав Європейський суд з прав людини при розгляді питання справедливого суду, вказуючи, що спосіб призначення членів такого органу, визначення терміну їхніх повноважень, існування гарантій від зовнішнього тиску впливають на сприйняття такого суду як незалежного [205]. Аналогічна норма міститься також у національному законодавстві щодо порядку добору суддів, де передбачено, що незалежність судді забезпечується особливим порядком його призначення, притягнення до відповідальності, звільнення та припинення

повноважень (ч. 5 ст. 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [149].

Після змін до статті 128 Конституції України, яка передбачала призначення на посаду професійного судді терміном на 5 років Президентом України, а усі інші судді (крім суддів Конституційного Суду України) обиралися Верховною Радою України безстроково [29], було істотно спрощено і наближено до європейських стандартів порядок призначення на посаду судді. На сьогодні стаття 128 Конституції України передбачає, що призначення на посаду судді здійснюється Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя у встановленому законом порядку [142]. У Висновку Венеціанської комісії від 15 червня 2013 р. зазначалося, що задля обмеження політичного впливу та партійного тиску на правосуддя, судді призначаються главою держави на основі пропозиції Вищої ради правосуддя [48]. Такі зміни пов'язані із необхідністю дотримання правил добору суддів, передбачених міжнародними та, зокрема, європейськими стандартами, а також детальним дослідженням і запозиченням позитивного досвіду європейських країн [194, с. 49].

Формально процедура добору та призначення суддів в Україні відповідає тим вимогам, які передбачені у міжнародних та європейських стандартах. Стаття 80 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає, що сама стадія призначення судді Президентом України є в основному формальною, виходячи із можливості призначення суддів на посади за поданням Вищої ради правосуддя, без проведення перевірки відповідності кандидатів вимогам, встановленим законом, та без здійснення процедури відбору чи оцінки кваліфікації кандидатів [149]. Однак, як показує досвід зарубіжних країн, якою б досконалою не була процедура добору та призначення суддів, подальші реформи можуть відкрити шлях до більш справедливої, незалежної та ефективної судової системи в країні. Більше того, оцінка якості процедур добору проводиться після моніторингу якості роботи суддів, а це займає час. Тому, з досвіду

зарубіжних країн стає очевидно, що напрями удосконалення процедури добору та призначення суддів можуть стосуватися удосконалення окремих елементів його механізму.

Для прикладу, проблемою процесу добору суддів в усіх проаналізованих країнах та в Україні зокрема, є необхідність обмеження політичного впливу органів виконавчої влади на процеси призначення, переведення, притягнення до дисциплінарної відповідальності та звільнення суддів. Про необхідність деполітизації процесу призначення суддів неодноразово зазначала Венеціанська Комісія коли звертала увагу на необхідність усунення політичних мотивів у Висновку № 588/2010, попереджаючи, що включення парламенту у процес призначення суддів може призвести до політизації цього процесу, що, очевидно, не сприятиме зміцненню їхньої абсолютної незалежності при виконанні їхніх судових обов'язків. Цікаво, що у Висновку Консультативної Ради Європейських суддів (КРЕС) № 18 (2015) «Позиція судової влади та її відносини з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії» підкреслюється, що незалежність судової влади служить засобом гарантування неупередженості суддів, так як незалежність суддів не є їх привілеєм чи винятковим правом, оскільки надається їм не для захисту власних інтересів, а є необхідною для забезпечення принципу верховенства права та добросовісного розгляду справ в інтересах всіх, хто шукає та очікує справедливості. Також, у п. 44 даного Висновку зазначено, що призначення або термін повноважень суддів, які були належним чином призначені на посаду, не повинні піддаватися сумніву з боку нової парламентської більшості або уряду [20].

Схожі рекомендації містяться також і у висновках Групи держав проти корупції (GRECO), у яких GRECO рекомендує підсилювати роль судової системи у процедурах щодо призначення, просування та звільнення суддів, зменшуючи роль глави держави та вимагаючи надавати письмові обґрунтування його рішень, а також забезпечувати можливість

оскарження будь-яких рішень у цих процедурах в суді. Дивлячись на проблему глибше, GRECO особливу увагу акцентує на потребі забезпечити дійсне розділення влади, виключаючи можливість впливу однієї гілки влади на іншу.

Обмеження влади політиків при доборі суддів знаходять свою ефективність у більш усталених демократіях, оскільки там ефективно діють як внутрішні (конституційне закріплення розподілу влади між центральним урядом та регіональними округами, виборність посади президента на демократичних засадах, виборність місцевої влади, прийняття законів більшістю в обох палатах двопалатного парламенту тощо), так і зовнішні обмеження (наявність наднаціональних організацій, які накладають значні обмеження на здатність більшості в кожній країні приймати закони на власний розсуд з широкого кола питань, включаючи права людини) [200].

Як показує досвід зарубіжних країн, у більшості із них, і в Україні у тому числі, в процес призначення суддів включена виконавча гілка влади. При цьому, конституційні гарантії проти політичного впливу на призначення суддів можна оцінити як відносно слабкі. Акцент у такому випадку є на формуванні та розвитку правової культури, яка поважає незалежність суддів, та забезпечення належного правового статусу судді (можливість зайняття посади безстроково, заборона звільнення суддів представниками виконавчої чи законодавчої влади), які є навіть важливішими для забезпечення судової незалежності. Як зазначено Венеціанською комісією у своєму звіті про незалежність суддів у 2010 р., система призначення суддів у старих демократіях, де виконавча гілка влади має вирішальний вплив, може добре функціонувати на практиці та дозволити існування незалежної судової системи, так як дані повноваження обмежені правовою культурою та традиціями. Натомість, у нових демократіях без цих правових традицій важливо створити судову раду з вирішальним впливом на призначення суддів (де більшість членів

обрані самими суддями) [217]. Очевидно, що судді, які звикли до незалежності від політичного втручання, можуть бути більш активними у своїх орієнтаціях. Тому дуже важливо зберегти не тільки баланс у системі розподілу державної влади, але і при цьому гарантувати найвищі стандарти суддівської незалежності як показник демократії.

Для забезпечення судової незалежності важливим є не лише спосіб призначення, але і інші гарантії та процедури. Оскільки суди повинні бути аполітичними установами, процес призначення суддів, які переважно зумовлені політичними мотивами, теж повинен бути абсолютно виключений. Судді повинні призначатися виходячи із конкретних вимог щодо їх кваліфікації. Це у свою чергу вкотре засвідчує принципову важливість підходів щодо формування складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради правосуддя, які повинні мати ключову роль у процесі призначення.

Тому, надзвичайно важливим аспектом є необхідність створення незалежних та об'єктивних відбіркових комісій, в яких беруть участь експерти з різних сфер, включаючи представників громадськості та міжнародних організацій. Імпонує модель відбору суддів, яка робить основний акцент на професійному доборі суддів та фактично забезпечує вирішальний вплив професіоналів на призначення суддів. Для прикладу, у Данії суддя не може бути призначений до Верховного суду, не заручившись підтримкою професійного комітету; а в Естонії голова Верховного суду має виключне право пропонувати парламенту кандидатів до Верховного суду [200]. Важливо, що практично у кожній країні законодавчо передбачено, призначення мають здійснюватися на основі професійних міркувань. Саме тому дуже важливою є наявність професійних комісій з перевірки або консультативних комітетів, які складатимуться із компетентних осіб у сфері судочинства. Як показує досвід, у тих країнах, де прийнято консультуватися з правниками, (майже) ніколи не буває так, щоб політичні органи приймали рішення про

призначення суддів всупереч професійним рекомендаціям. Майже у всіх таких країнах вирішальним фактором при призначенні суддів є професійні міркування, а не політичні переконання.

У цьому контексті важливо забезпечити, щоб поряд із судьями, серед членів ВККС України були також видатні юристи, адвокати, науковці, представники правозахисних та інших громадських організацій, що здійснюють діяльність у галузі права. Крім того, позитивним є досвід країн, які залучають до відбору суддів не тільки громадян, які є фахівцями в певних галузях юридичної науки, але і у сфері управління або ІТ технологій. Це мало б позитивний вплив, оскільки на сьогодні час диктує високі вимоги до судді, які передбачають знання не тільки з права, але із технологій, для прикладу. Особливо актуальним дане питання є з огляду на активне впровадження Штучного Інтелекту (далі - ШІ) у судочинство та активною нормотворчістю у напрямку регулювання впровадження ШІ у правосуддя (для прикладу, Хартія етичних принципів, що стосуються використання штучного інтелекту у судових системах прийнята Європейською комісією з питань ефективності правосуддя Ради Європи від 3-4 грудня 2018 року). На сьогодні ШІ є дієвим інструментом у сфері правосуддя та може сприяти підвищенню ефективності і якості судочинства.

Видається, що саме якісний склад ВККС сприятиме зміцненню довіри громадськості до її незалежності та доброчесності, забезпечивши конкурентний, інклюзивний та прозорий процес призначення її членів на підставі чітко визначених об'єктивних критеріїв.

Що стосується складу ВРП, то відповідно до статті 5 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», цей конституційний орган державної влади та суддівського врядування складається із «двадцяти одного члена, з яких з'їзд суддів України обирає десятьох осіб з числа суддів чи суддів у відставці, двох призначає Президент України, двох обирає Верховна Рада України, двох з'їзд адвокатів України, двох всеукраїнська конференція

прокурорів, двох з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів і наукових установ. Голова Верховного Суду входить до складу Вищої ради правосуддя за посадою. Усі члени Вищої ради правосуддя обираються (призначаються) строком на чотири роки» [138]. Слід зауважити, що для дотримання балансу та уникнення політизації процесу призначення Верховною Радою України, доцільно було б перейняти досвід зарубіжних країн, де не тільки коаліція, але і опозиція має можливість пропонувати кандидатури для призначення у Вищу раду правосуддя. Для України, яка утверджує принципи демократії, необхідність такого рішення пов'язана з кількома важливими принципами та перевагами для демократії і правової системи загалом. По-перше, таке рішення забезпечить представлення різноманітних поглядів, так як забезпечення участі опозиції у виборах до Вищої ради правосуддя гарантує більш широке представництво різних поглядів, ідеологій та думок в системі правосуддя. Це у свою чергу сприятиме створенню більш об'єктивної та збалансованої системи прийняття рішень. По-друге, участь опозиції у можливості представлення номінацій до Вищої ради правосуддя сприятиме збільшенню рівня легітимності цього органу та підвищенню довіри громадян до правосуддя. По-третє, можливість пропонувати кандидатів до Вищої ради правосуддя створює стійке підґрунтя для утвердження незалежності судової системи від впливу політичного тиску. По-четверте, різноманіття поглядів та досвіду в складі Вищої ради правосуддя може сприяти прийняттю більш обґрунтованих та компетентних рішень, що впливає на ефективність та якість судової системи. І останнє, п'яте, нормативне забезпечення активного включення опозиції в процес вибору членів Вищої ради правосуддя є відображенням демократичних цінностей, таких як прозорість, відкритість та громадянська участь у формуванні ключових інститутів держави.

Крім того, важливо звернути увагу також і на положення як міжнародних стандартів, так і норм права окремих зарубіжних країн, які

окрім якісних показників для відбору представників до судових рад, також передбачають необхідність збереження гендерного балансу для забезпечення рівної представленості чоловіків і жінок серед суддів, а також в комісіях, що займаються відбором суддів. Видається, що збереження гендерного балансу в судовій системі та в комісіях, що відбирають суддів, є важливим з точки зору забезпечення рівної представленості чоловіків і жінок. Нормативна фіксація положення про забезпечення гендерного балансу для представлення у Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії та при доборі суддів сприятиме забезпеченню справедливості та рівності перед законом для всіх громадян, незалежно від їхньої статі. Очевидно, що рівна представленість чоловіків і жінок додатково вказуватиме на відкритість та інклюзивність, що зробить судову систему більш легітимною в очах громадян. При цьому, слід передбачити, що основний критерій все ж таки стосується професійної компетентності кандидатів, їх навичок, досвіду та моральних якостей.

Підводячи підсумок, слід зауважити, що адміністративно-правове забезпечення професійного добору суддів в Україні постійно вдосконалюється задля забезпечення незалежності, об'єктивності та високого рівня компетентності суддів. Крім того, аналіз досвіду інших країн у сфері організації добору суддів та забезпечення незалежності судової влади загалом, виявив позитивні аспекти, які можна було б адаптувати в українське законодавство. Удосконалення процедури призначення суддів в Україні з огляду на міжнародний досвід та в межах комплексного підходу до реформування судової системи, могли б включати у себе наступні рекомендації для покращення цієї процедури: забезпечення максимальної публічності та прозорості процесу відбору суддів (повне оприлюднення інформації про вакансії, вимоги до кандидатів, склад комісій, та результати відбору тощо); встановлення незалежності суддівського корпусу від політичного впливу; встановлення чіткого професійного стандарту для суддів, який визначає необхідні

навички, досвід, знання та моральні якості, що є обов'язковими для суддів, а також постійне удосконалення даних вимог з огляду на науково-технічний прогрес (для прикладу, нормативна фіксація положень про обов'язкову підготовку суддів з питань функціонування Штучного Інтелекту в межах судової системи); забезпечення належної підготовки для кандидатів на посаду судді, включаючи навчальні програми та стажування з огляду на найкращі світові практики; належна оцінка психологічних та фізичних здібностей кандидатів, оскільки це напряму впливає на їх здатність виконувати суддівські обов'язки; забезпечення рівного представлення чоловіків і жінок серед суддів, а також у Вищій кваліфікаційній комісії суддів України та у Вищій раді правосуддя; нормативні гарантії створення незалежних та об'єктивних комісій з добору суддів, в яких беруть участь експерти з різних сфер життя, включаючи представників громадськості; реалізація чіткої стратегії антикорупційних заходів, направлених на створення ефективних механізмів перевірки кандидатів на відсутність корупційних зв'язків; залучення міжнародних експертів та організацій до процесу добору суддів, що сприяє впровадженню міжнародних стандартів та найкращих практик у судову систему України; проведення постійного моніторингу та оцінки якості роботи суддів, включаючи їх професійну поведінку та рішення, задля забезпечення високого рівня функціонування судової системи.

Дані положення повинні слугувати відправними точками для окреслення напрямів удосконалення адміністративно-правового забезпечення професійного добору суддів в Україні. Водночас, вони повинні сприяти утвердженню принципів правової держави та створенню справедливої, ефективної та незалежної судової системи. Видається, саме на етапі призначення суддів варто належним чином забезпечити легітимність судової гілки влади для того, щоб вирішення судових справ здійснювалося суддями, що обрані законним шляхом. У цьому сенсі

легітимність судової влади головним чином ґрунтується на конституційній легітимності системи призначення суддів у демократичному суспільстві.

Висновки до третього розділу

1. Обґрунтовано, що процес становлення незалежної судової влади супроводжувався реформуванням та постійним удосконаленням підходів до формування суддівського корпусу та підвищення професійного рівня суддів. Відправною точкою у цьому процесі є міжнародні та європейські стандарти, які встановлюють професійно-етичні вимоги до посади судді та є інструментом для забезпечення незалежності судової системи та об'єктивності суддів, гарантуючи найвищий рівень професійної компетентності суддів.

Оскільки процес добору суддів поглинається більш ширшою категорією незалежність судової влади, міжнародні стандарти щодо добору і призначення суддів, стосуються також положень тих міжнародних стандартів, які покликані створити підґрунтя для незалежності судової влади, професійності та компетентності суддів.

2. Відстоюється позиція з приводу доцільності поділу стандартів щодо добору та призначення суддів на дві групи: міжнародні стандарти та європейські стандарти.

До міжнародних стандартів, які слугують основою для призначення суддів, слід віднести положення Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Основні принципи ООН щодо незалежності судової влади (1985), Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя (1983), Бангалорські принципи поведінки суддів (2006), Загальна (Універсальна) хартія судді (1999), Пекінські тези щодо принципів незалежності суддів юридичної асоціації країн азійського та тихоокеанського регіону (LAWASIA) (2001).

До європейських стандартів слід віднести Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (1950), Рекомендацію № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів» (1994), Європейську хартію про закон «Про статус суддів» (1998) та Пояснювальну записку до Європейської хартії про закон «Про статус суддів», висновки Консультативної ради європейських суддів, Посібник Латимер Хаусу з верховенства і незалежності судової влади (1998), практика ЄСПЛ.

3. Аналіз міжнародних та європейських стандартів щодо кваліфікації та відбору претендентів на посаду суддів, дав змогу дослідити ряд принципів та положень як концептуального, так і рекомендаційного характеру. Будучи сформованими у тісній взаємодії та пронизані ідеєю незалежності судової влади та кожного судді зокрема, дані норми відображають: взаємозв'язок між незалежністю судової влади та незалежністю суддів і їх компетентністю; забезпечення довіри суспільства до судової влади через відбір кваліфікованих суддів; забезпечення добору суддів незалежним від законодавчої та виконавчої влади ораном; прозорість та відкритість процедур добору на посаду судді із чіткими вимогами, яким повинен відповідати кандидат на посаду судді; обов'язок кожного судді професійно розвиватися та підвищувати рівень компетентності; покладення на державу обов'язку створювати організаційні та фінансові умови для постійного навчання суддів.

4. З'ясовано, що особливості організації процедури добору та призначення суддів у різних країнах пов'язані із правовими традиціями відповідних країн. Основна проблема полягає у забезпеченні незалежності та прозорості у процедурах добору та призначення суддів від політичного впливу не тільки на рівні норм права, але і на практиці. Для деполітизації процесу добору та призначення суддів більшість європейських держав створили незалежний від інших гілок влади орган, що відіграє ключову роль у призначенні суддів (однак, є і країни, де рішення ради суддів мають

консультативний характер). Для забезпечення незалежності даного органу він повинен складатися значною мірою із суддів.

5. Констатовано, що у країнах континентального права велику увагу при доборі та призначенні суддів відводять професійній складовій та результатам іспитів, які складають кандидати на посаду судді (при проведенні конкурсних іспитів особливу увагу приділяють особистим якостям кандидатів та здібностям щодо набутого практичного досвіду; важливо, щоб перед іспитами проводилася ґрунтовна підготовка кандидатів, оскільки саме це допоможе оцінити їх здатність до сприйняття і навчання). Натомість у англо-американських країнах значну увагу приділяється наявності у кандидатів у судді практичного досвіду (у цьому випадку комісія з відбору повинна володіти інформацією про досвід кандидата та в ході консультацій із ним перевірити його знання). Для обох моделей добору та призначення суддів важливо, щоб критерії добору суддів були об'єктивними та знайшли своє детальне втілення у законодавстві держави, де основними принципами добору суддів мали б бути професійні та моральні якості, кваліфікація, заслуги, досвід, ефективність тощо.

6. Аналіз досвіду зарубіжних країн засвідчує, що добір та призначення суддів повинен відповідати певним правилам, що визначені у національному законодавстві та відповідають міжнародним стандартам і складають собою основи адміністративно-правового регулювання добору та призначення суддів. До них слід віднести: якісне законодавство, яке відповідає міжнародним принципам добору суддів; наявність комісій, які створені та уповноважені на проведення конкурсу і відбору кандидатів на посади суддів з дотриманням чітких вимог щодо членів таких комісій та необхідністю обов'язкового представлення у їх складі представників судової влади та інших компетентних членів (це можуть бути досвідчені юристи або представники громадськості, тощо); оцінка претендентів на посаду судді членами комісії для відбору суддів повинна ґрунтуватися на

принципах справедливості, неупередженості та професійності; повинні бути сформовані чіткі критерії відбору, що відображатимуть правила міжнародних та європейських стандартів та забезпечуватимуть дотримання етичних норм та стандартів поведінки суддів; нормативне закріплення правил забезпечення постійного контролю та оцінювання якості роботи суддів після призначення.

7. Запропоновано адміністративно-правове забезпечення професійного добору суддів в Україні розуміти як цілісну систему правових та організаційних заходів і процедур, які регулюють процес відбору та призначення суддів задля забезпечення незалежності, об'єктивності та високої кваліфікації і моральної чесності суддів.

8. Встановлено, що напрями удосконалення процедури добору та призначення суддів в Україні можуть стосуватися удосконалення окремих елементів його механізму. Удосконалення процедури призначення суддів в Україні з огляду на міжнародний досвід та в межах комплексного підходу до реформування судової системи, могли б включати у себе наступні рекомендації для покращення даної процедури: забезпечення максимальної публічності та прозорості процесу відбору суддів; встановлення незалежності суддівського корпусу від політичного впливу; встановлення чіткого професійного стандарту для суддів, який визначає необхідні навички, досвід, знання та моральні якості, що є обов'язковими для суддів, а також постійне удосконалення даних вимог з огляду на науково-технічний прогрес; забезпечення належної підготовки для кандидатів на посаду судді, включаючи навчальні програми та стажування з огляду на найкращі світові практики; належна оцінка психологічних та фізичних здібностей кандидатів, оскільки це напряму впливає на їх здатність виконувати суддівські обов'язки; забезпечення рівного представлення чоловіків і жінок серед суддів, а також у Вищій кваліфікаційній комісії суддів України та у Вищій раді правосуддя; нормативні гарантії створення незалежних та об'єктивних комісій з добору суддів, в яких беруть участь

експерти з різних сфер життя, включаючи представників громадськості; реалізація чіткої стратегії антикорупційних заходів, направлених на створення ефективних механізмів перевірки кандидатів на відсутність корупційних зв'язків; залучення міжнародних експертів та організацій до процесу добору суддів, що сприяє впровадженню міжнародних стандартів та найкращих практик у судову систему України; проведення постійного моніторингу та оцінки якості роботи суддів, включаючи їх професійну поведінку та рішення, задля забезпечення високого рівня функціонування судової системи.

ВИСНОВКИ

У дослідженні на основі використання комплексу філософських (світоглядних), загальнонаукових та спеціально-юридичних методів та принципів наукового пізнання, було розкрито особливості адміністративно-правового регулювання порядку і процедур зайняття посади судді, виявити проблемні аспекти та визначити основні напрямки удосконалення відповідних процедур щодо зайняття посади судді з врахуванням міжнародного досвіду.

Основні висновки і положення, що є результатом наукової роботи, можна сформулювати так:

1. Методологія дослідження правового регулювання порядку і процедур зайняття посади судді має комплексний та системний характер і є цілісною системою взаємодоповнюючих методів та засобів наукового пізнання, а саме: філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціально-правових методів та принципів наукового пізнання, що дало можливість проаналізувати проблемні аспекти даної теми та визначити основні напрямки удосконалення відповідних процедур щодо зайняття посади судді з врахуванням міжнародного досвіду. Обґрунтовано використання таких методів пізнання: системного, структурно-функціонального, історико-правового, порівняльно-правового (метод компаративістики), формально-догматичного, методу правової герменевтики. Їх використання дозволило розкрити особливості процедури добору та призначення кандидатів на посаду судді та визначити основні напрямки вдосконалення порядку і процедур зайняття посади судді, якісного правового забезпечення професійного добору суддів в Україні.

2. У роботі комплексно досліджено вимоги до кандидатів на посаду судді. Обґрунтовано значимість високих морально-етичних вимог до кандидатів на посаду судді як обов'язкових чинників забезпечення

здійснення правосуддя на засадах професіоналізму, незалежності, справедливості та неупередженості, необхідно, щоб носії судової влади самі мали дані якості та характеристики. Забезпечення права кожного на судовий захист на основі принципу верховенства права та загально визнаних принципів здійснення правосуддя, висувають високі вимоги до морально-етичних якостей кожного представника суддівського корпусу, що пов'язані з дотриманням етичних норм під час здійснення правосуддя, так і в позасудовій поведінці. Дотримання доброчесності та високий рівень компетентності суддів є важливими чинниками забезпечення справедливого та об'єктивного здійснення правосуддя.

3. Визначено, що головною передумовою становлення ефективної системи правосуддя є насамперед компетентні та доброчесні судді. Компетентність судді є інтегрованою характеристикою фахівця, спеціаліста у конкретній сфері, яка розкриває його професійні знання, вміння та навички у сфері права, а також відображає цілісну систему цінностей, ціннісних орієнтацій. Оцінка компетентності суддів вимагає структурованого уніфікованого підходу та чіткої об'єктивності, що виступає гарантією забезпечення дотримання принципу єдиності статусу суддів.

Доброчесність судді як етико-правова категорія полягає в тому, що суддя, будучи представником державної влади та маючи владні повноваження щодо здійснення правосуддя, повинен бути прикладом неухильного додержання принципу верховенства права та вимог закону, присяги судді, а також втілювати високі морально-етичні стандарти поведінки з метою зміцнення довіри суспільства до системи правосуддя через втілення та відстоювання принципів чесності, незалежності, неупередженості та справедливості суду. При чому ці вимоги стосуються не лише професійної діяльності, а й переносяться в площину повсякденного життя.

4. Обґрунтовано, що критерії професійної етики та доброчесності тісно взаємопов'язані і є фактично взаємовизначальними та істотно впливають на професійну діяльність. Не можливо нехтуючи морально-етичними засадами, стати висококваліфікованим спеціалістом будь-якої сфери державного життя.

Визначено, що однією з головних сучасних тенденцій реформування системи судоустрою є формування високопрофесійного суддівського корпусу. Це завдання зумовлено необхідністю утвердження та підтримання високого авторитету судової влади, забезпечення справедливості правосуддя та відновлення довіри суспільства.

На наш погляд, вітчизняна система добору суддів повинна мати комплексний та системний характер і спрямовуватися на забезпечення не тільки необхідних передумов для призначення на посади суддів найбільш підготовлених та висококваліфікованих правників з відповідним професійним досвідом, але осіб з високими морально-етичними якостями.

5. Адміністративно-правове забезпечення професійного добору суддів в Україні пропонуємо розуміти як цілісну систему правових та організаційних заходів і процедур, які регулюють процес відбору та призначення суддів задля забезпечення незалежності, об'єктивності та високої кваліфікації і моральної чесності суддів. Також здійснено глибокий ретроспективний та перспективний аналіз процедури добору та призначення кандидатів на посаду судді, які є важливим елементом правового статусу судді, адже передують безпосередньому виникненню правосуб'єктності судді.

Добір визначено як процедуру заповнення вакантних посад суддів такими кандидатами, котрі успішно пройшли всі етапи відбору, перевірки, навчання і призначення, відповідають визначеним у законодавстві вимогам відповідно до норм законодавства і міжнародних стандартів. Стадіям добору як адміністративної процедури, характерні такі ознаки: по-перше, вони утворюють сукупність логічно пов'язаних дій певного органу; по-

друге, вони завершуються досягненням певної поточної мети і є своєрідними «кроками» в досягненні кінцевої мети процедури в цілому; по-третє, вони не є однаковими і рівнозначними, відрізняються і за кількістю та переліком учасників адміністративної процедури.

6. На основі аналізу досвіду практичної реалізації та проходження стадій учасниками четвертого добору 2017 року встановлено складні і проблемні стадії добору з тих п'ятнадцяти, що були передбачені законодавством з 2016 до 2023 року (ретроспективний погляд). Охарактеризовано також етапи (стадії) добору, передбачені чинною редакцією Закону України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до змін щодо удосконалення процедур суддівської кар'єри, що були ухвалені 9 грудня 2023 року та з 30 грудня 2023 року вступили в дію (аналіз сучасного стану та перспективний погляд).

Після порівняльного аналізу і співставлення оновленого переліку етапів добору з попередньою редакцією (яка визначала їх як стадії), відзначено, що кількість стадій (етапів) значно зменшилася (майже вдвічі). Однак, це зменшення їх кількості досягнуто переважно за рахунок об'єднання, злиття близьких за змістом формальних стадій. Є й кілька більш суттєвих змін: законодавство вже не передбачає проведення відбіркового іспиту чи спеціальної підготовки, дещо змінилася послідовність проведення окремих стадій та порядок їх проведення (анонімні тестування в структурі кваліфікаційного іспиту в наступному доборі відбуватимуться для встановлення когнітивних здібностей, знань з історії української державності, загальних знань у сфері права та кожної спеціалізації суду, а також залишається традиційна практична частина), з'явився новий етап - перевірка особистих морально-психологічних якостей кандидатів на посаду судді.

7. Потреба в оптимізації та вдосконаленні процедур добору, проведення конкурсу та призначення нових суддів в умовах надмірного навантаження та тотальної кадрової кризи у судовій системі, не втрачає

своєї актуальності. Важливо, щоб подальші зміни були виваженими, науково обґрунтованими, щоб їх запровадження не позначилося на професійних якостях майбутнього суддівського корпусу, але унеможливило затягування законодавчо визначених стадій і надто часту зміну правил.

8. Аналіз міжнародних та європейських стандартів щодо кваліфікації та відбору претендентів на посаду суддів, дав змогу дослідити ряд принципів та положень як концептуального, так і рекомендаційного характеру. Будучи сформованими у тісній взаємодії та пронизані ідеєю незалежності судової влади та кожного судді зокрема, дані норми відображають: взаємозв'язок між незалежністю судової влади та незалежністю суддів і їх компетентністю; забезпечення довіри суспільства до судової влади через відбір кваліфікованих суддів; забезпечення добору суддів незалежним від законодавчої та виконавчої влади ораном; прозорість та відкритість процедур добору на посаду судді із чіткими вимогами, яким повинен відповідати кандидат на посаду судді; обов'язок кожного судді професійно розвиватися та підвищувати рівень компетентності; покладення на державу обов'язку створювати організаційні та фінансові умови для постійного навчання суддів.

9. У ході компаративного аналізу з'ясовано, що у країнах континентального права велику увагу при доборі та призначенні суддів відводять професійній складовій та результатам іспитів, які складають кандидати на посаду судді. У англо-американських країнах значну увагу приділяють наявності практичного досвіду у кандидатів у судді. У будь-якому випадку добір та призначення суддів має відповідати чітко встановленим у національному законодавстві правилам та міжнародним стандартам, що в сукупності і складають основи адміністративно-правового регулювання добору та призначення суддів на посаду. Повинні бути сформовані чіткі критерії відбору, що відображатимуть правила міжнародних та європейських стандартів та забезпечуватимуть

дотримання етичних норм та стандартів поведінки суддів; нормативне закріплення правил забезпечення контролю та оцінювання якості роботи суддів після призначення.

10. Запропоновано напрямки удосконалення процедури призначення суддів в Україні з огляду на міжнародний досвід та в межах комплексного підходу до реформування судової системи. Зокрема, рекомендації стосуються: забезпечення максимальної публічності та прозорості процесу відбору суддів; встановлення незалежності суддівського корпусу від політичного впливу; встановлення чіткого професійного стандарту для суддів, який визначає необхідні навички, досвід, знання та моральні якості, що є обов'язковими для суддів, а також постійне удосконалення даних вимог з огляду на науково-технічний прогрес; забезпечення належної підготовки для кандидатів на посаду судді; належна оцінка психологічних здібностей кандидатів; забезпечення рівного представлення чоловіків і жінок серед суддів, а також у ВККС України та у ВРП; реалізація чіткої антикорупційної стратегії, створення ефективних механізмів перевірки кандидатів на відсутність корупційних зв'язків; залучення міжнародних експертів та організацій, представників громадськості до процесу добору суддів, що надалі сприятиме впровадженню міжнародних стандартів та найкращих практик у судову систему України; проведення постійного моніторингу та оцінки якості роботи суддів, включаючи їх професійну поведінку та рішення, задля забезпечення високого рівня ефективності судової влади.

Обґрунтована необхідність внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, спрямованих на скорочення строків розгляду спорів з ВККС України та Вищою радою правосуддя, які виникли в процесі проходження кандидатами конкурсних суддівських процедур.

Проведене дослідження адміністративно-правових аспектів процедури добору і призначення суддів в Україні, порівняльний аналіз

порядку зайняття посади судді в окремих зарубіжних країнах, вивчення міжнародно-правових стандартів професійної підготовки та добору суддів дозволило на основі комплексного наукового підходу виявити проблемні моменти в процедурі добору та призначення суддів, а також запропонувати можливі напрямки для покращання ситуації в цій сфері, що може позитивно вплинути на покращення якості судочинства та довіри громадян до судової влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми теорії держави та права. Частина 1. Актуальні проблеми теорії держави: Навчальний посібник (2-е вид., стереот.) / С.М.Тимченко, С.К. Бостан, С.М. Легуша, Н.М. Пархоменко, Т.О. Пікуля, Н.В.Пронюк. Київ, 2008. 288 с.
2. Алексашина Н. 15 сходинок до посади судді. Спрощення або удосконалення процедури добору? *Судово-юридична газета*. Блог. 12 липня 2023. URL: <https://sud.ua/uk/news/blog/268527-15-skhodinok-do-posadi-suddi-sproschennya-abo-udoskonalennya-protseduri-doboru>
3. Андрієнко М.В., Гаман П.І., Борис А.О. Методологія дослідження правових засад організації громадського контролю у сфері державного управління. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. № 2 (62). С. 63-72.
4. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки. Закон України № 2322-IX від 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n93>
5. Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені резолюцією Економічної та Соціальної ради ООН № 2006/23 від 27.07.2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text
6. Бандурка О., Теремецький В., Бойко В., Зубов О. та Патlachук В. Сучасна ситуація проведення судової реформи в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Lex Humana* (ISSN 2175-0947) . 2023. Том 15, №4 (липень 2023), С. 55–72.
7. Бернюков А. М. Юридична герменевтика як методологія здійснення правосуддя (філософсько-теоретичний аналіз): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів 2008. 16 с.
8. Бігун В. С. Добročесність як правовий режим і правовідносини. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 3. С. 20-24.

9. Бігун В. С. Добročесність як юридичний термін і сенс. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 25-29.
10. Біла-Тіунова Л. Р. Державна служба України. Загальна частина: навчальний посібник. 2020. 511 с.
11. Білоус І. О. Джерела правового регулювання добročесності судді. *Грааль науки: міжнародний науковий журнал*. 2022. № 18-19 (серпень). С.81-84.
12. Бостан С. К. Методологічний інструментарій конституційно-правового дослідження. *Вісник Запорізького національного університету*. Юридичні науки. 2010. № 3. С. 19-25.
13. Брич В. Я., Снігур Х. А. Акмеологічна модель фахівця нового типу. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 1(29). 122–131.
14. Вавринчук М.П., Пунда О.О., Когут О.В. Питання добročесності як ключового критерію у процесі добору на посаду суддів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №1. С.304-307. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2022/76.pdf
15. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с. URL: <https://archive.org/details/velykyislovnyk/page/560/mode/2up>
16. Висновки Першої експертної комісії Міжнародної Асоціації Суддів «Набір та навчання суддів в сучасному суспільстві». Амстердам. 22-26 вересня 1996 року. URL: <https://old.vkksu.gov.ua/page/vysnovky-pershoyi-ekspertnoyi-komisiyi-mizhnarodnoyi-asociaciyi-suddiv-iaj>
17. Висновки першої експертної комісії Міжнародної Асоціації Суддів «Призначення та соціальний статус суддів». 1988. <https://old.vkksu.gov.ua/page/vysnovky-pershoyi-ekspertnoyi-komisiyi-mizhnarodnoyi-asociaciyi-suddiv-iaj>
18. Висновок № 1 (2001) Консультативної Ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи про стандарти незалежності

судових органів та незмінюваність суддів.

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a52#Text

19. Висновок № 10 (2007) Консультативної Ради європейських суддів «Судова рада на службі суспільства».

https://court.gov.ua/userfiles/visn_10_2007.pdf

20. Висновок № 18 (2015) Консультативної ради європейських суддів щодо позиції судової влади та її відносини з іншими гілками влади в умовах сучасної демократії. https://court.gov.ua/userfiles/vusn_18_kr.pdf

21. Висновок № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності (Страсбург, 19 листопада 2002 року, документ № CCJE (2002), оп. № 3). URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_3_2002.pdf

22. Висновок № 4 (2003) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо належної підготовки та підвищення кваліфікації суддів на національному та європейському рівнях. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/04.pdf>

23. Відбір та оцінювання суддів в Україні: звіт експертів. Проект ЄС Право-Justice. Листопад 2018. 73 с. URL: https://old.vkksu.gov.ua/userfiles/Selection_and_Evaluation_of_Judges_UA.pdf

24. Гаркуша В. Особливості порядку добору та призначення на посаду судді. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 79-82.

25. Глущенко С. В. Новели судової реформи: поняття професійної етики та доброчесності в контексті кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді). *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 6. С.70-83.

26. Глущенко С. Що розуміти під професійною етикою та доброчесністю в контексті кваліфікаційного оцінювання суддів? *Закон і*

бізнес. 2016 URL: https://zib.com.ua/ua/125930-scho_rozumiti_pid_profesiynoyu_etikoyu_ta_dobrochesnistyu_v_.html

27. Головченко В. Доброчесність по-американськи. LEX: Сучасна онлайн-платформа для юриста. URL: <http://surl.li/pkulc>

28. Голосніченко Д. І. Теорія повноважень: вітчизняний та зарубіжний досвід їх формування : монографія. Київ : Г.А.М., 2009. 356 с.

29. Гончарук Ю. Реформування судової влади в Україні в світлі євроінтеграції та міжнародного досвіду. 2019. URL: <https://cv.court.gov.ua/tu26/pres-centr/publications/788352/>

30. Горобець К. В. Системний плюралізм: до проблеми методології порівняльного правознавства. *Філософія порівняльного правознавства* : Збірник наукових праць / За ред. О. В. Кресіна. К. ; Львів : Ліга Прес, 2015. С.461-470.

31. Грищук О. Доброчесність судді через призму сучасних соціальних трансформацій. *Слово Національної школи суддів України*. 2020. №1 (30). С. 6-21.

32. Грищук О. Окремі теоретичні аспекти питання довіри до суду у суспільстві, що трансформується. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 16 жовтня 2020 р.); [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), Л.Г. Бзова (відпов. секр.) та ін.]. Київ: Видавництво ВАІТЕ, 2020. С. 19-23.

33. Гудима В. В. Актуальні питання забезпечення ефективного формування корпусу професійних суддів: зарубіжний досвід і пропозиції для України. *Актуальні проблеми сучасності*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 23–24.05.2019 р.). Львів: Львівський університет бізнесу та права, 2019.

34. Гудима В. Міжнародні стандарти формування корпусу суддів як основа вдосконалення гарантій незалежності суду та суддів в Україні. *Trajectoriâ Nauki Path of Science*. 2021. Vol. 7. No 5. С. 4011-4020.

35. Гудима В. Принципи формування суддівського корпусу України. *Trajectoriâ Nauki = Path of Science*. Section “Law and Security”. 2021. Vol. 7. No 6. С. 1001-1009.
36. Гук Н. Професіоналізація суддів як основа демократизації судової системи України: організаційно-правові заходи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. № 4 (28). С. 39-46.
37. Гусарєв С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності). Навчальний посібник. К. : Знання. 2005. 655 с.
38. Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень : підручник / О.Г.Данильян, О. П. Дзьобань. Харків : Право, 2019. 368 с.
39. Дашкевич С. Бангалорські принципи поведінки суддів як критерій професійної етики. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, ЗУНУ, 16-17 квітня 2021 року). Тернопіль, 2021. С.278-280.
40. Дашкевич С. Добросовісність - як основа довіри до правосуддя. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, ЗУНУ, 28 квітня 2023 року). Тернопіль, 2023. С.406-408.
41. Дашкевич С. Компетентність як важлива ознака професіоналізму судді. *Право.іа*. 2023 № 2. С. 224-229.
42. Дашкевич С. Міжнародні стандарти правового статусу судді. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. №4 (28). С.38-43.
43. Дашкевич С. Проблемні стадії добору кандидатів на посаду судді місцевого суду. *Європейські перспективи: науково-практичний журнал*. 2023. №4. С. 165-171.

44. Дашкевич С. Робота судової системи України під час війни. *Російсько-українська війна: право, безпека, світ: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції* (Тернопіль, ЗУНУ, 29-30 квітня 2022 року). Тернопіль, 2022. С.380-382.
45. Державна служба : підручник : у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; редкол.: Ю.В. Ковбасюк (голова), О. Ю. Оболенський (заст. голови), С. М. Серьогін (заст. голови) [та ін.]. К. ; Одеса : НАДУ, 2012. Т. 1. 372 с.
46. Доброчесність та етика: вступ і концептуальна основа. Організація Об'єднаних Націй, Відень, 2021. 28 с.
47. Дракохруст Т.В. Трансформація інституту суду в українському суспільстві. *Наукові записки*. Серія: Право | scientific notes. Series: Law. 2023. №15. С. 206-210.
48. Європейська комісія за демократію через право (Венеціанська комісія) Висновок № 722/2013 до проекту Закону про внесення змін до Конституції, що посилюють незалежність суддів (включаючи пояснювальну записку та порівняльну таблицю), та на зміни до Конституції, запропоновані Верховною Радою України, та про внесення змін до Конституції, запропоновані Конституційною Асамблеєю України, прийнятий Венеціанською Комісією на її 95 пленарній сесії (Венеція, 14 - 15 червня 2013 року). URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/mu13167?ed=2013_06_15
49. Європейська хартія про статус суддів від 10 липня 1998 року URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_236
50. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства, Київ, 2015. 708 с.
51. Жуков С. В. Адміністративно-правове забезпечення доброчесності суддів: проблеми теорії та практики : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2019. 485 с.

52. Жуков С. В. Добросочесність суддів як предмет адміністративно-правового регулювання. *Revista științifică internațională «Supremația dreptului»*. 2019. № 1. С. 72-77.
53. Загальна (Універсальна) хартія судді, ухвалена 17 листопада 1999 р. Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів в Тайпеї (Тайвань) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j63#Text
54. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. Офіційний вісник України. 2008. № 93. Ст. 3103
55. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
56. Зуєва Л.Е. Добросочесність судді: система духовно-рефлексивного виміру. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Педагогічні науки. 2017. № 1(2). С. 90–99.
57. Йолон П. Методологія науки. *Філософський енциклопедичний словник*/ В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с.
58. Каблак П. І. Взаємовідносини судової влади та громадськості (правові і організаційні аспекти) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Львів, 2015. 211 с.
59. Калиновський Б. В., Кулик Т. О., Методологія дослідження конституційно-правових засад функціонування та розвитку місцевої демократії в Україні. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2018. №1-2 (15-16). С. 45-55.
60. Кампо В. Методологія досліджень конституційної юстиції в Україні: науковий огляд. *Право України*. 2014. № 6. С. 158-170.

61. Карпушова О. В. Правовий механізм забезпечення і реалізації трудових прав суддів: дис. канд. юрид. наук 12.00.05. Дніпропетровськ, 2016. 211 с.
62. Карпушова О. В. Фінансове та організаційне забезпечення суддів як проблема ефективної роботи суддів в Україні. *Соціальне право*. 2018. № 1. С.248-256.
63. Катаєва Е. В. Теоретичні засади розвитку професійної компетентності суддів адміністративних судів. *Часопис Національного університету "Острозька академія"*. Сер. : Право. 2014. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Choasp_2014_2_17
64. Кельман М. Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку. *Психологія і суспільство*. 2015. № 4. С. 33-46.
65. Кельман М.С. Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку: автореф. дис ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2013. 35 с.
66. Кельман М.С. Юридична наука: проблеми методології: монографія. Тернопіль, 2011. 492 с.
67. Кладченко А. О. Правові засади впровадження інституту добросовісності в Україні. *Jurnal Juridic national: Teorie si Practica*. 2016. № 6 (22). С. 9-11.
68. Кодекс суддівської етики, затверджений Рішенням XI чергового з'їзду суддів України 22 лютого 2013 року Документ n0001415-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text>
69. Козьяков І. Професійна компетентність прокурора: зміст і склад. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Професійна підготовка суддів, прокурорів та працівників правоохоронних органів: національний і зарубіжний досвід. С. 55-58.

70. Козюбра М. І. Правознавство, наука, методологія: еволюція підходів до їхніх взаємозв'язків. *Наукові записки НаУКМА*. Юридичні науки. 2018. Том 1. С. 3-8.
71. Коментар до Кодексу суддівської етики. Затверджено рішенням Ради суддів України від 4 лютого 2016 року № 1. 142 с.
72. Коментарі щодо Бангалорських принципів поведінки суддів. Управління ООН з наркотиків та злочинності. 2007. Вересень. 200 с.
73. Комісія відновлює кваліфікаційне оцінювання суддів. Офіційний сайт Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. 13 листопада 2023 року. URL: <https://vkksu.gov.ua/news/komisiya-vidnovlyuye-kvalifikaciyne-ocinyuvannya-suddiv>
74. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
75. Константий О. В. Інститут несумісності посади судді зі здійсненням іншої діяльності. *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 12. С. 32-35.
76. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Документ 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
77. Копняк М. А. Сутність та зміст принципу незалежності суддів апеляційних судів України. *Форум права*. 2017. № 1. С. 71-76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_1_14
78. Костицький М., Кушакова-Костицька Н. Методологія теоретичного та практичного пізнання в юриспруденції як у науково-практичному комплексі. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. №1 (25). С. 9-17. DOI: 10.33270/01232502.9.

79. Кравчук В. Інститут люстрації як елемент публічного контролю: юридичний аналіз. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 1. С. 65–72.

80. Кравчук В. Присяга суддів як складова частина їх конституційно-правового статусу. *Історико-правовий часопис*. 2018. № 2 (12). С. 63-67.

81. Кравчук В.М. Активність суддів в соцмережах: обмеження в контексті висновку КРЄС щодо свободи вираження суддів. *Наукові записки*. Серія: Право | scientific notes. Series: Law. 2023. №15. С.210-215. URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/366>

82. Кравчук В.М. Добросесність судді як деонтологічна норма його/її поведінки. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. Вип.4. С.6-11. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/apl/article/view/1709/1767>

83. Кравчук В.М. Добросесність як деонтологічна норма поведінки. *Модернізація інститутів держави і права під впливом глобалізації* (присвячена 30-річчю незалежності України): збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція», м. Київ, 25 листопада 2021 року. Тези наукових доповідей. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2021. С. 16-19.

84. Кравчук В.М. Люстрація як механізм очищення влади: теоретичні та деонтологічні грані. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. №3 (27). С. 25-30. URL: <http://app.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/06/3-2021-1.pdf>

85. Кравчук В.М. Теоретичні основи конституційно-правового статусу суддів в Україні: дис. ... доктора юридичних наук за спец. 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2020. 507 с.

86. Кравчук В.М., Сташків Н.М. Репутація судді як передумова формування поваги до суду. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 5.

<https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/863095>

87. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. Харків, 2008. 432 с.
88. Кубатко К.В. Актуальні напрями удосконалення публічного адміністрування у сфері формування та функціонування суддівського корпусу в Україні. *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Миколаїв, 28–29 грудня 2022 р. Миколаїв – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. С. 179–182.
89. Кубатко К.В. Публічне адміністрування у сфері формування та функціонування суддівського корпусу України: автореф. дис. ... к.ю.н. зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2023. 22 с.
90. Кулібаба А. Поняття добросовісності як ключовий критерій у процесі добору на посаду суддів. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 2. С. 212- 217. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/index.php/archive-2-2018>
91. Кухта М.М. Конституційно-правові засади формування корпусу професійних суддів: порівняльно-правове дослідження: дис. ... к.ю.н. зі спеціальності 12.00.02. – конституційне право; муніципальне право. Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2019. 189 с.
92. Лагнюк О.М. Основні вимоги до кандидатів на посаду судді через призму внесення змін до Конституції України щодо правосуддя. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Юридичні науки. 2016. Випуск 3. Том. 2. С. 156-159.
93. Леко Б. Юридична етика: навчальний посібник. Чернівці, 2008. 280 с.

94. Лист Міністерства юстиції України від 30 вересня 2009 року № 31- 32/310 щодо виконання вимог Закону України «Про нотаріат». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v_310323-09
95. Логвиненко М.І. Добір суддів на посаду: український та міжнародно-правовий досвід. *The genesis of genius: науково-періодичне професійне видання*. - Женева (Швейцарія): Міжнародний науково-практичний конгрес економістів та правників, 2014. С. 201-206.
96. Луцький Р. П. Позитивно-правові засади відбору, призначення та кар'єрного росту судді як прогресивний елемент забезпечення «якості правосуддя» в Україні. *Альманах права*. 2016. Випуск 7. С. 329-332.
97. Мазурик Р. В. Методологія дослідження адміністративно-правових засад організації та діяльності обласних прокуратур України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2020. №46. С. 55-60.
98. Марочкін І. Є. Добір кандидатів на посади суддів. *Інформаційний вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України*. 2007. Випуск 1. С. 12-34.
99. Мартиненко В. М. Формування суддівського корпусу в Україні: проблеми та напрями вдосконалення. *Державне будівництво*. 2011. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2011_1_33
100. Мартинюк В. Міжнародні стандарти професійної підготовки та компетентності судді. 2019. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.3749422>
101. Марценко Н.С. Використання цифрових технологій для покращення результатів цивільного правосуддя: зарубіжний досвід. *Нове українське право* (Тематичний випуск з питань євроінтеграції). 2022. С. 57-65. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/392>
102. Марцинкевич А. М. Вимоги до кандидата на посаду судді: зарубіжний досвід. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2011. Випуск 7. С.349-354. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2011_7_88.

103. Машков А. Проблеми теорії держави та права. Основи : курс лекцій. К.: Четверта хвиля, 2008. 464 с.
104. Меліхова Ю.А. Морально-професійна культура судді. *Вісник Національного університету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого»*. 2014. № 4. С.130-139.
105. *Методологія в праві: монографія* / [І.Безклубий, І. Гриценко, М.Козюбра та ін.]; за заг. Ред. І. Безклубого. К.: Грамота, 2017. 658 с.
106. Миргород-Карпова В.В. Загальні засади організації та діяльності суддів в Україні. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. Випуск 1 (93). С. 61-69.
107. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права Організації Об'єднаних Націй від 16 грудня 1966 року (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 року). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>
108. Мінченко О. Плюралізм методологічних підходів у юридико-лінгвістичному дослідженні. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. № 2 (14). С.51-62.
109. Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя (Перша світова конференція по незалежності правосуддя, Монреаль, 1983 р.). URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/monrealska_universalna_deklaraciya_pro_nezalezhnist_pravosuddya.pdf
110. Мосійчук Л. Правове регулювання порядку призначення на посаду судді. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2022. №2 (20). С. 156-164. URL: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-2\(20\)-156-164](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2022-2(20)-156-164)
111. Москвич Л. М. Ефективність судової системи: концептуальний аналіз: Монографія. Харків : Видавництво «ФІНН», 2011. 384 с.

112. Музичук О. М. Зарубіжний досвід організації діяльності судів та можливості його використання в Україні. *Наше право*. 2022. № 3. С. 227-233. DOI 10.32782/NP.2022.3.3
113. Музичук О.М. Невядовський В.О. Морально-етичні, організаційні та правові засади оцінювання роботи судів в Україні та світі. *Європейські перспективи*. 2023. № 4. С. 143-149 DOI 10.32782/EP.2023.4.22
114. Навчальна програма дистанційного курсу «Суддівська етика» (в режимі он-лайн). К.: USAID, 2016. 160 с.
115. Овчаренко Е. Международные стандарты привлечения судей к юридической ответственности. *Leges si Viata. Закон и Жизнь*. Международный научно-практический правовой журнал. 2013. № 10. С. 34-37.
116. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації : монографія. Х.: Право, 2008. 304 с.
117. Оксюта Т. Г. Методологія дослідження статусу запасного судді в кримінальному провадженні України. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. № 2 (14). С. 117-129.
118. Оксюта Т.Г. Процесуальний статус запасного судді у судовому провадженні України. Дисертація ... к.ю.н. за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2018. 244с.
119. Основні принципи незалежності судових органів, прийняті на VII Конгресі ООН з профілактики злочинності і поведження з правопорушниками та схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 р. Мілан, 26 серпня 6 вересня 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201#Text
120. Пашинський В. Й. Методологічний інструментарій дослідження проблем адміністративно-правового забезпечення оборони держави. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2017. Випуск 3/ 4 (35/36). С. 98-102.

121. Пекінські тези стосовно принципів незалежності суддів юридичної асоціації країн азійського та тихоокеанського регіону (LAWASIA) 1995 року та схвалені на засіданні ради LAWASIA в 2001 році. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j78#Text

122. Письменна О. П. Добросесність співробітника правоохоронних органів: теоретичні засади. *Modern engineering and innovative technologies*. 2023. Issue 25. Part 4. С. 123-127. URL: <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit25-04-031>

123. Подкопаев С. Етичні стандарти суддівської поведінки: проблеми нормативного регулювання. *Юридичний журнал*. 2006. № 2. С.105-111. URL: <https://www.twirpx.com/file/2602063/>

124. Положення про порядок розгляду питань та підготовки матеріалів щодо проведення добору кандидатів на посаду судді вперше: Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 18.10.2012 № 214/пп-12. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr214695-12#n17>

125. Положення про порядок складення кандидатами на посаду судді кваліфікаційного іспиту та методика його оцінювання, затверджене рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 2 червня 2011 року № 1762/пп-11 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr206695-12#Text>

126. Положення про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення: затверджено Рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України 03.11.2016 № 143/зп-16 (у редакції рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України 13.02.2018 № 20/зп-18). URL: https://vkksu.gov.ua/sites/default/files/polozhennya_pro_poryadok_ta_metodologiyu.pdf

127. Положення про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного

оцінювання та засоби їх встановлення, затверджене Вищою кваліфікаційною комісією суддів України 03.11.2016 року за № 143/зп-16 (у редакції Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 13.02.2018 № 20/зп-18). URL: <https://vkksu.gov.ua/doc/pro-rozglyad-pytannya-shchodo-vnesennya-zmin-do-polozhennya-pro-poryadok-ta-metodologiyu>

128. Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді. Затверджено рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України 02 листопада 2016 року № 141/зп-16 зі змінами URL: https://vkksu.gov.ua/sites/default/files/polozhennya_.pdf

129. Порядок допуску до складення кваліфікаційного іспиту, порядок складення кваліфікаційного іспиту та методика оцінювання результатів складення кваліфікаційного іспиту для набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, затверджений рішенням Ради адвокатів України № 270 від 17 грудня 2013 року, з наступними змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr270871-13#Text>

130. Потильчак О. Формування європейських стандартів забезпечення дотримання статусу професійного судді. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2014. № 4 (51). С. 6–13.

131. Пошва Б.М. Міжнародні стандарти захисту прав людини як складова утворення незалежної судової влади в Україні. *Вісник Верховного Суду України*. 2012. № 10. С. 20–33.

132. Пояснювальна записка до Європейської хартії про статус суддів від 10 липня 1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a46#Text

133. Правосуддя майбутнього: експерти дискутували, як покращити процедури добору та призначення суддів. Pravo.ua. 26.04.2024. URL: <https://pravo.ua/pravosuddia-maibutnoho-eksperty-dyskutuvaly-iaak-pokrashchyty-protsedury-doboru-ta-pryznachennia-suddiv/>

134. Прилуцький С.В. Формування корпусу професійних суддів України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2003. 223 с.
135. Припхан І. І. Суддівська доброчесність. *Національні правові системи в умовах глобалізації (пам'яті професора О.Г. Мурашина): збірник матеріалів круглого столу* (м. Київ, 21 березня 2019 р.) / редкол.: А.М. Завальний, Ю. В. Кривицький, Н. В. Лазнюк. К.: НАВС, 2019. С. 126-130.
136. Пришляк Г. Я. Методологія дослідження демократичного контролю в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2013. №1. С. 35–37.
137. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 07.06.2018 р. № 2447-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>
138. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. Редакція від 30.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>
139. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування: Закон України від 16 жовтня 2019 року № 193-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/193-20/ed20191016#Text>.
140. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедур суддівської кар'єри: Закон України від 9 грудня 2023 року № 3511-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3511-20#n5>
141. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України: Закон України від 13 липня 2021 року 1629-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-20#Text>
142. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України № 1401-VIII від 02.06.2016. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>

143. Про державну службу: Закон України № 889-VIII. Редакція від 19.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19?find=1&text=%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96#Text>

144. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України № 192-VIII від 12 лютого 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19#Text>

145. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України № 2704-VIII від 25 квітня 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>

146. Про запобігання корупції серед суддів: Висновок Консультативної ради європейських суддів № 21. 2018. URL: <https://court.go.v.ua/press/news/611534/>

147. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року №1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

148. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: Указ Президента України від 11.06.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>

149. Про судоустрій і статус суддів. Закон України № 1402-VIII від 2 червня 2016 року. Редакція від 19.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

150. Про схвалення Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: Указ Президента України від 10 травня 2006 року N 361/2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text>

151. Прокопенко Б. О. Деякі новели добору кандидатів на посаду судді за Законом «Про забезпечення права на справедливий суд». Актуальні проблеми судового права : матеріали міжнар. наук.-прак. конф., присвяч. пам'яті проф. І. Є. Марочкина (Харків, 30 жовт. 2015 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. С. 84–86.

152. Прокопенко Б.О. Добір кандидатів на посаду судді: монографія. Харків, 2016. 208 с.
153. Проміжний висновок щодо запропонованих змін до Конституції України в частині правосуддя. Висновок № 803/2015CDL-PI(2015)016 від 24.07.2015 р., затверджений Венеціанською комісією. URL: <https://vkksu.gov.ua>
154. Проти корупції: Конвенція Організації Об'єднаних Націй. 2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#top
155. Прудиус Л.В. Європейські стандарти доброчесної державної служби. *Кадрова політика та публічна служба*. 2016. № 8 (34). Серпень. С.65-74.
156. Рабінович П.М. Методологія юридичної науки. Юридична енциклопедія: в 6 т. / голова редкол. Ю.С. Шемшученко. Київ : Вид-во Українська енциклопедія імені М.П. Бажана, 1998–2004. Т. 3: К-М. 2001. 789с.
157. Рекомендації Латімер Хаус щодо парламентаризму та незалежності суддівства в країнах загального права, прийняті на зустрічі представників парламентської асоціації, асоціації магістратів та суддів, асоціації адвокатів та освітньої юридичної асоціації країн загального права 19 липня 1998 року. URL: <https://vkksu.gov.ua/page/perelik-dokumentiv-rady-evropy-u-sferi-sudochynstva>
158. Рекомендація CM/Res (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року на 1098 засіданні заступників міністрів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text
159. Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів» (ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13 жовтня 1994 року). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323#Text

160. Рекомендація Rec (2004) 4 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про роль Європейської конвенції з прав людини в університетській освіті та професійній підготовці, ухваленої на 114-й сесії КМ РЄ від 12.05.2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_573#Text

161. Романюк Р. Міжнародно-правові стандарти формування корпусу професійних суддів. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2017. №2(34). С. 130-137.

162. Рудик П.А. Конституційно-правова адаптація положень статусу суддів судів загальної юрисдикції України до міжнародних і європейських стандартів на сучасному етапі. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 76-81.

163. Рядінська В.О., Карпушова О.В. Індикатори доброчесності судді: Перезавантаження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С.610-613. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2023/151.pdf

164. Савчин М. В. Moral integrity (моральна цілісність, доброчесність) суддів як складова правової держави. *Слово Національної школи суддів України*. 2019. № 2 (27). С. 6-22.

165. Саленко О.В. Міжнародні стандарти у сфері судоустрою та статусу суддів, їх зміст і класифікація. *Национальный юридический журнал: теория и практика: научно-практическое правовое издание*. 2014. № 3. С. 263-269.

166. Скакун О.Ф. Принципи у методологічному інструментарії загального порівняльного правознавства. *Право України*. 2013. № 3-4. С. 49-60.

167. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. 2-ге видання. Київ, 2010. 520 с.

168. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.

169. Скомороха Л. В. Конкурсний добір кандидатів на посаду суддів, міжнародний досвід та вітчизняні реалії. URL: <http://www.vru.gov.ua/Docs/a160909.pdf>
170. Скомороха Л. Морально-етичні складові посади судді в Україні. *Право України*. 2019. №11. С. 281–292. doi: 10.33498/loiu-2019-11-281
171. Скомороха Л.В. Конституційно-правові аспекти формування професійного суддівського корпусу в Україні: сутність, механізм реалізації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2010. 216 с.
172. Словник-довідник з курсу філософії / уклад. А. Г. Чичков, О.М.Башкеєва, О.М. Патеріло. Дніпропетровськ : ДВНЗ УДХТУ, 2014. 20 с.
173. Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затверджена Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>
174. Струс-Духнич Т.В. Судова влада в період розбудови громадянського суспільства: теоретико-правові аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2012.
175. Тацій В.Я. Методологічні проблеми правової науки на сучасному етапі державотворення. *Правова держава*. 2005. Випуск 16. С. 10-18.
176. Теорія держави і права : підручник / [О.М. Бандурка, О.М. Головка, О.С.Передерій та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.
177. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В.П.Власенко, О.Б.Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С.Д. Гусарева, О.Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
178. Теремецький В.І., Косиця О.О. Методологія оцінювання роботи судів відповідно до європейських та міжнародних стандартів. *Наше право*. 2023. № 3. С.54-59.

179. Теремецький В.І. Роль та місце вищої кваліфікаційної комісії суддів України в системі правосуддя України. *Право і безпека*. 2022. № 3 (86). С. 92–103. <https://doi.org/10.32631/pb.2022.3.08>
180. Токар-Остапенко О. В. Особливості здійснення громадського контролю за доброчесністю та запобігання конфлікту інтересів на публічній службі. *Стратегічні пріоритети*. 2014. № 4(33). С. 39-45.
181. Томків О. О. Ідея доброчесності влади у політико-правовій думці Давнього Єгипту та Вавилону. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. №3. С. 34-37.
182. Томкіна О. Принцип доброчесності державної влади: постановка проблеми. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1(76). С. 65-70.
183. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики : Словник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с.
184. Федорович В. Загальнотеоретичні підходи до визначення недоброчесної поведінки судді в системі загальнодержавних заходів протидії корупції. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2015. № 6. С. 14-17.
185. Федорович В. І. Концептуальні підходи до визначення доброчесності в діяльності судді. *Юридичний науковий електронний журнал Запорізького національного університету*. 2015. №. 3. С. 179-182.
186. Хотинська-Нор О. З. Теорія і практика судової реформи в Україні: монографія. К.: Алерта, 2016. 428 с.
187. Хрипун В. ВККС та ГРД погодили перелік індикаторів доброчесності судді: список. *Судово-юридична газета*. 9 листопада 2023. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/285393-vkks-i-osd-soglasovali-spisok-indikatorov-dobroporyadochnosti-sudi-spisok>
188. Цвік М. В., Петришин О. В. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Харків: Право, 2008. Т. 1: Методологічні та

історико-теоретичні проблеми формулювання і розвитку правової системи України. 726с.

189. Чеченко К.О. Принцип добросовісності державної служби: етимологія та генеза морально-етичної норми. *Київський часопис права*. 2022. № 1. С. 143-151. URL: <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/145/134>

190. Чудик Н.О. Реформа судочинства – ключові новації. *Наукові записки*. Серія: Право / Ред. кол.: Є. Ю. Соболь, В.Г. Гриценко, О.В. Батанов та ін. Випуск 4. Кропивницький : ТОВ «Полімед-Сервіс», 2018. С. 9-12.

191. Чудик Н.О. Реформування судової влади в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Випуск 4. С. 97-100.

192. Чудик Н.О. Судова реформа – вагомий крок до Європейського правосуддя. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Випуск 3. С. 193-196.

193. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. [5-те вид., стер.]. К.: Знання, 2006. 308 с.

194. Шемшученко Ю. С. Судова реформа в Україні у світлі європейського досвіду: конституційний аспект. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 6. С.47-59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chcks_2016_6_5

195. Шемшученко Ю.С., Бабкін В.Д. Юридична наука України на сучасному етапі. *Правова держава*. 2005. Випуск 16. С. 5-9.

196. Шепель Т. Добросовісність як перепустка на посаду судді нового Верховного Суду. *Українська правда*. 2017. 5 січня. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2017/01/5/7131205/>

197. Шинкарук В.І. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

198. Шпенюв Д. Ю. Шляхи підвищення рівня кваліфікації та компетентності суддів в Україні. *Форум права*. 2017. № 1. С. 205-211.
199. Announcing and organising the selection of judges. [Teisėjų atrankos skelbimas ir organizavimas - Lietuvos teismai](#)
200. Appointment of Judges to High Courts in Democratic Countries: A Comparative Study. Retrieved from <https://en.idi.org.il/articles/48993>
201. Committee of Ministers of the Council of Europe, Ministers' Deputies' decision of 8 December 2022, H46-25 Reczkowicz group (Application No. 43447/19), Broda and Wojara (Application No. 26,691/18) v. Poland, no. CM/Del/Dec(2022)1451/H46-25. Retrieved from [https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=CM/Del/Dec\(2022\)1451/H46-25E](https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=CM/Del/Dec(2022)1451/H46-25E)
202. Dashkevych S. European standards for professional training and selection of judges. Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття : тези доп. учасників VII Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 09 черв. 2023 р.), Р. 53-56. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20230609/article/view/dashkevych
203. Dashkevych S. International legal standards for professional training and selection of judges. *Legal, Economic Science and Praxis. Journal of Law and Social Sciences*. 2022. № 7. Р.4-8. URL: <https://lesp.hu/international-legal-standards-for-professional-training-and-selection-of-judges/>
204. Dashkevych S. The procedure for holding the position of judge in certain foreign countries. *Наше право*. 2023. № 4. С.221-229. DOI 10.32782/NP.2023.4.33. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2023-4/NP_2023_4_221.pdf
205. Decision as to admissibility of Application № 28972/95 by Erik NINN-HANSEN against Denmark, 18 may 1999. Retrieved from [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22002-6386%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22002-6386%22]})
206. Drakokhrust T. and Homotiuk A. (2024). The current level of research on the possibilities of ensuring access to justice. *Актуальні проблеми правознавства*. 4 (Mar. 2024), 19–24. DOI:<https://doi.org/10.35774/>

207. Drakokhrust T., Martsenko N. (2022). Artificial Intelligence in the Modern Judicial System. *Journal of Modern Educational Research*. 1: 5. DOI: 10.53964/jmer.2022005. Retrieved from <https://www.innovationforever.com/article.JMER20220107>
208. Filipek P. (2018). The new National Council of the Judiciary and its Impact on the Supreme Court in the Light of the Principle of Judicial Independence. *Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego* 26: 177–196.
209. Group of States Against Corruption (GRECO) Anti-corruption trends, challenges and good practices in Europe & the United States of America. 2017. Retrieved from <https://rm.coe.int/eighteenth-general-activity-report-2017-of-the-group-of-states-against/16807c0e91>
210. Holodnyk, Y., Boiko, V., Ilchenko, O., Glukh, M., Chudyk, N., Podkopaev, S., & Vasylenko, M. (2024). Organization of operation of courts and prosecutor's office in terms of martial law: Experience of Ukraine. *Lex Humana* (ISSN 2175-0947), 16(1), 494–513. Retrieved from <https://seer.ucp.br/seer/index.php/LexHumana/article/view/2947>.
211. Jake Kobrick. (2016). The History of the Federal Judicial Appointment Process. *Social Education* 80(3), pp 141–145. Retrieved from https://www.socialstudies.org/system/files/publications/articles/se_800316141.pdf
212. Kawalec P. (2013). Założenia umiarkowanie pluralistycznej metodologii. *Zagadnienia Naukoznawstwa*, 49, 4, 277-304.
213. Martin Heidebach. (2014). The election of the German Federal Constitutional Court's judges – A lack of democracy? *Ritsumeikan Law Review*, 31. Retrieved from <https://www.ritsumei.ac.jp/acd/cg/law/lex/rlr31/13heidebach.pdf>
214. Mr Cheung Wai-lam. (2000). The Process of Appointment of Judges in Some Foreign Countries: The United Kingdom. Retrieved from <https://www.legco.gov.hk/yr00-01/english/library/erp02.pdf>

215. Muzychuk O., Shopina I., Syadristaya I., Myroshnychenko Y. (2023). Judiciary and legal proceedings under martial law. *Lex Humana*. Vol. 15 No. 4. Pp. 364–375. Retrieved from <https://seer.ucp.br/seer/index.php/LexHumana/article/view/2791>
216. Paterson, Alan and Paterson, Chris (2012) Guarding the Guardians? Towards an Independent, Accountable and Diverse Senior Judiciary. [Report]. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/9053321.pdf>
217. Paul Bovend'Eert. (2018). Recruitment and appointment of judges and justices in Europe and the US. *Law and legal culture*. № 5/2018. Retrieved from <https://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/192037/192037.pdf?sequence=1>
218. Teremetskyi , V., Zhuravlov , D., Boiko , V., Stratonov , V., Ilchenko , O., Glukh , M. & Chudyk , N. (2023). Organization of courts operation in Ukraine in the period of martial law: comparative and legal research. *Revista de Gestão e Secretariado*. 14, 10 (out. 2023), 18976–18991. DOI:<https://doi.org/10.7769/gesec.v14i10.2945> .
219. The Act of 8 December 2017 amending the Act on the National Council of the Judiciary and some other acts (Journal of Laws of 2018, item 3)
220. The Constitution of the United States. Retrieved from <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript>
221. The Regulation of Work of the Judicial Council. Retrieved from https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2020/06/9-teiseju-tarybos-darbo-reglamentas_en.docx
222. The Supreme Court of Juridicature Act 1873. Retrieved from https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1875/77/pdfs/ukpga_18750077_en.pdf
223. Third interim compliance report BELGIUM. Retrieved from [https://justice.belgium.be/sites/default/files/downloads/GrecoRC4\(2022\)_EN.docx](https://justice.belgium.be/sites/default/files/downloads/GrecoRC4(2022)_EN.docx)

224. Types of legal professions. Croatia. Retrieved from https://e-justice.europa.eu/29/EN/types_of_legal_professions?CROATIA&member=1

225. Types of legal professions. France. Retrieved from https://e-justice.europa.eu/29/EN/types_of_legal_professions?FRANCE&member=1

226. Types of legal professions. Lithuania. Retrieved from https://e-justice.europa.eu/29/EN/types_of_legal_professions?LITHUANIA&member=1

227. Types of legal professions. Netherlands. Retrieved from https://e-justice.europa.eu/29/EN/types_of_legal_professions?NETHERLANDS&member=1

228. Ukraine - Opinion No. 969/2019 on the Legal framework in Ukraine governing the Supreme Court and judicial self-governing bodies, adopted by the Venice Commission at its 121st Plenary Session, Venice, 6-7 December 2019. Retrieved from [https://venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)027-e](https://venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)027-e)

229. Ustav Republike Hrvatske. Retrieved from <https://zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske>

230. Zakon o državnom sudbenom vijeću. Retrieved from <https://drzavnosudbenovijece.hr/sites/default/files/2021-12/Zakon%20o%20dr%C5%BEavnom%20sudbenom%20vijecu.pdf>

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у вітчизняних фахових виданнях, зарубіжних періодичних наукових виданнях, а також вітчизняних фахових журналах, що індексуються у міжнародних наукометричних базах:

1. Дашкевич С. Міжнародні стандарти правового статусу судді. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. №4 (28). С.38-43. DOI:10.35774/app2021.04.038. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/46495>
2. Dashkevych S. International legal standards for professional training and selection of judges. *Legal, Economic Science and Praxis. Journal of Law and Social Sciences*. 2022. № 7. P.4-8. URL: <https://lesp.hu/international-legal-standards-for-professional-training-and-selection-of-judges/>
3. Дашкевич С. Компетентність як важлива ознака професіоналізму судді. *Право.ua*. 2023 № 2. С. 224-229. DOI 10.32782/LAW.UA.2023.2.37. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2023-2/Pravo_ua_2023_2_224.pdf
4. Dashkevych S. The procedure for holding the position of judge in certain foreign countries. *Наше право*. 2023. № 4. С.221-229. DOI 10.32782/NP.2023.4.33. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2023-4/NP_2023_4_221.pdf
5. Дашкевич С. Проблемні стадії добору кандидатів на посаду судді місцевого суду. *Європейські перспективи: науково-практичний журнал*. 2023. №4. С. 165-171. DOI 10.32782/EP.2023.4.26. URL: https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/EP-2023-4/EP_2023_4_165.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Дашкевич С. Бангалорські принципи поведінки суддів як критерій професійної етики. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, ЗУНУ, 16-17 квітня 2021 року). Тернопіль, 2021. С.278-280. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/1248/1234>

7. Дашкевич С. Робота судової системи України під час війни. *Російсько-українська війна: право, безпека, світ*: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, ЗУНУ, 29-30 квітня 2022 року). Тернопіль, 2022. С.380-382. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/1249/1235>

8. Дашкевич С. Доброчесність - як основа довіри до правосуддя. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, ЗУНУ, 28 квітня 2023 року). Тернопіль, 2023. С.406-408. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/1250/1236>

9. Dashkevych S. European standards for professional training and selection of judges. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття* : тези доп. учасників VII Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 09 черв. 2023 р.), Р. 53-56. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20230609/article/view/dashkevych

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46009; тел./факс +380 (352) 51-75-75;
www.wnu.edu.ua; rektor@wnu.edu.ua; ідентифікаційний код за ЄДРПОУ 33680120

№ 126-29/2026

10 травня 2024р

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи
Західноукраїнського національного
університету
к. е. н. доцент

Віктор ОСТРОВЕРХОВ

2024 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Дашкевича Сергія Ігоровича на тему: *“Порядок зайняття посади судді:
адміністративно-правові аспекти”*, поданого на здобуття ступеня доктора
філософії за спеціальністю 081 Право
у навчальний процес юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету

Комісія у складі:

Голови: Москалюк Надії Богданівни, заступника декана юридичного факультету,
доктора юридичних наук, професора

Членів комісії: Кравчук Мар'яни Юріївни, завідувача кафедри адміністративного
права та судочинства, доктора юридичних наук, доцента;

Подковенко Тетяни Олександрівни, доцента кафедри теорії права та
конституціоналізму, кандидата юридичних наук, доцента,

склала даний акт про те, що результати дисертаційного дослідження
Дашкевича Сергія Ігоровича на тему: *“Порядок зайняття посади судді:
адміністративно-правові аспекти”* використовуються у навчальному процесі для
проведення занять з дисциплін “Адміністративне право”, “Правові інституції
України”, “Судові та правоохоронні органи”, “Юридична деонтологія та професійна
етика”, “Конституційне право України”, які викладаються для студентів
юридичного факультету.

Результати наукового дослідження знайшли своє відображення у навчально-методичних виданнях з вказаних дисциплін, опорних конспектах лекцій та інших навчальних матеріалах. Зокрема, в якості джерел для поглибленого вивчення окремих тем рекомендовано наступні публікації:

1. Дашкевич С. Міжнародні стандарти правового статусу судді. Актуальні проблеми правознавства. 2021. №4 (28). С.38-43. DOI:10.35774/app2021.04.038. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/46495>

2. Дашкевич С. Бангалорські принципи поведінки суддів як критерій професійної етики. Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, ЗУНУ, 16-17 квітня 2021 року). Тернопіль, 2021. С.278-280. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/1248/1234>

3. Дашкевич С. Робота судової системи України під час війни. Російсько-українська війна: право, безпека, світ: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції (29-30 квітня 2022 року). Тернопіль, 2022. С.380-382. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/1249/1235>

4. Дашкевич С. Компетентність як важлива ознака професіоналізму судді. Право.ua. 2023 № 2. С. 224-229. DOI 10.32782/LAW.UA.2023.2.37. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2023-2/Pravo_ua_2023_2_224.pdf

5. Дашкевич С. Добросесність - як основа довіри до правосуддя. Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, ЗУНУ, 28 квітня 2023 року). Тернопіль, 2023. С.406-408. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/1250/1236>

6. Dashkevych S. The procedure for holding the position of judge in certain foreign countries. Наше право. 2023. № 4. С.221-229. DOI 10.32782/NP.2023.4.33. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2023-4/NP_2023_4_221.pdf

7. Дашкевич С. Проблемні стадії добору кандидатів на посаду судді місцевого суду. Європейські перспективи: науково-практичний журнал. 2023. №4. С. 165-171. DOI 10.32782/EP.2023.4.26. URL: https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/EP-2023-4/EP_2023_4_165.pdf

Голова комісії:

Заступник декана юридичного факультету
доктор юридичних наук, професор

Надія МОСКАЛЮК

Члени комісії:

завідувач кафедри адміністративного права та судочинства
юридичного факультету ЗУНУ
доктор юридичних наук, доцент

Мар'яна КРАВЧУК

доцент кафедри теорії права та конституціоналізму
юридичного факультету ЗУНУ
кандидат юридичних наук, доцент

Тетяна ПОДКОВЕНКО

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ АПЕЛЯЦІЙНИЙ СУДвул. Князя Острозького, 14-А, м. Тернопіль, 46025, код ЄДРПОУ 42261572, тел. факс 52-41-64, тел. 25-45-03, inbox@tea.court.gov.ua

“ 09 “ травня 2024 року № 01-17/95/2024

ДОВІДКА

**про використання результатів дисертаційного дослідження
Дашкевича Сергія Ігоровича на тему: «Порядок зайняття посади судді:
адміністративно-правові аспекти» на здобуття ступеня доктор філософії
за спеціальністю 081 Право**

Дана довідка засвідчує те, що результати дисертаційного дослідження на тему: «Порядок зайняття посади судді: адміністративно-правові аспекти» аспіранта кафедри кримінального права та процесу Західноукраїнського національного університету С. І. Дашкевича, які оприлюднені у наукових публікаціях, були взяті до уваги у діяльності суддів та працівників апарату Тернопільського апеляційного суду. Так, значний інтерес представляють наступні наукові статті і тези:

1. Дашкевич С. Бангалорські принципи поведінки суддів як критерій професійної етики. Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 16-17 квітня 2021 року). Тернопіль, 2021. С.278-280. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/1248/1234>

2. Дашкевич С. Міжнародні стандарти правового статусу судді. Актуальні проблеми правознавства. 2021. №4 (28). С.38-43. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/46495>

3. Дашкевич С. Компетентність як важлива ознака професіоналізму судді. Право.ua. 2023 № 2. С. 224-229. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2023-2/Pravo_ua_2023_2_224.pdf

4. Dashkevych S. The procedure for holding the position of judge in certain foreign countries. Наше право. 2023. № 4. С.221-229. URL: https://nashepravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2023-4/NP_2023_4_221.pdf

5. Дашкевич С. Робота судової системи України під час війни. Російсько-українська війна: право, безпека, світ: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 29-30 квітня 2022 року). Тернопіль, 2022. С.380-382. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/1249/1235>

6. Дашкевич С. Добросовісність - як основа довіри до правосуддя. Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, ЗУНУ, 28 квітня 2023 року). Тернопіль, 2023. С.406-408. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/1250/1236>

Голова суду

Богдан ГІРСЬКИЙ

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

бульвар Шевченка, 81, м. Черкаси, 18031, тел./факс: (0472) 354463, 372142
 e-mail: cic@edu.edu.ua Код ЄДРПОУ 02125622

06.05.2024 № 281/04
 на № _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційної праці
 Дашкевича Сергія Ігоровича на тему: «Порядок зайняття посади судді:
 адміністративно-правові аспекти», що подана на здобуття наукового
 ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право,
 в освітній процес ННІ економіки і права
 Черкаського національного університету
 імені Богдана Хмельницького

Результати та висновки дисертаційної праці аспіранта Західноукраїнського національного університету Дашкевича С. І. були впроваджені в освітній процес Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького протягом 2023-2024 навчального року. Зокрема, матеріали наукового дослідження використовуються для підготовки навчально-методичних видань, опорних конспектів лекцій та інших навчальних матеріалів, для проведення занять з дисципліни «Актуальні проблеми конституційного, адміністративного, кримінального права та процесів», які викладаються для студентів I курсу спеціальності 081 Право ОС «Магістр».

Надані Дашкевичем С.І. результати дисертаційної праці мають практичну та наукову цінність і можуть бути корисними в удосконаленні фахової підготовки майбутніх правників. Сформульовані висновки та теоретичні положення, що у ній сформульовані, можуть сприяти подальшому розвитку юриспруденції загалом.

Результати впровадження дисертації Дашкевича С.І. були обговорені на засіданні кафедри інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін (протокол №12 від 29 квітня 2024 року).

Проректор з наукової та
 інноваційної діяльності

Олександр СПРЯГАЙЛО

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
 «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
 вул. Підгірна, 46, м. Ужгород, Закарпатська область, 88000
 тел: (0312) 61-33-21, 42-99-89 факс: (0312) 61-33-96
 e-mail: official@uzhnu.edu.ua Код ЄДРПОУ 02070832

07.05. 2024 № 1650/01-14 На № _____ від _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи
 доктор юридичних наук, професор

Олександр РОГАЧ

05 _____ 2024 р.

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Дашкевича Сергія Ігоровича на тему: *“Порядок зайняття посади судді:
 адміністративно-правові аспекти”*, поданого на здобуття ступеня доктора
 філософії за спеціальністю 081 Право
 у навчальній процесі юридичного факультету
 Ужгородського національного університету

Комісія у складі:

Голови: Карабін Тетяни Олександрівни, доктора юридичних наук, професора,
 завідувача кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного
 права

Членів комісії: Тернушака Михайла Михайловича – д.ю.н., доц., доцента кафедри
 адміністративного, фінансового та інформаційного права;

Пішти Вадима Івановича – доктора філософії, викладача кафедри
 адміністративного, фінансового та інформаційного права,

склала даний акт про те, що результати дисертаційного дослідження аспіранта
 Західноукраїнського національного університету Дашкевича Сергія Ігоровича на
 тему: *“Порядок зайняття посади судді: адміністративно-правові аспекти”*
 використовуються у навчальному процесі для проведення занять з дисциплін
*“Адміністративне право”, “Конституційне право України”, “Актуальні проблеми
 організації публічної влади України”, “Порівняльне адміністративне право”,* які
 викладаються для студентів юридичного факультету.

Результати наукового дослідження знайшли своє відображення у навчально-
 методичних виданнях з вказаних дисциплін, опорних конспектах лекцій та інших
 навчальних матеріалах. Зокрема, в якості джерел для поглибленого вивчення окремих
 тем рекомендовано наступні публікації:

1. Дашкевич С. Міжнародні стандарти правового статусу судді. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. №4 (28). С.38-43. DOI:10.35774/app2021.04.038. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/46495>
2. Dashkevych S. International legal standards for professional training and selection of judges. *Legal, Economic Science and Praxis. Journal of Law and Social Sciences*. 2022. № 7. P.4-8. URL: <https://lesp.hu/international-legal-standards-for-professional-training-and-selection-of-judges/>
3. Дашкевич С. Компетентність як важлива ознака професіоналізму судді. *Право.ua*. 2023 № 2. С. 224-229. DOI 10.32782/LAW.UA.2023.2.37. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2023-2/Pravo_ua_2023_2_224.pdf
4. Dashkevych S. The procedure for holding the position of judge in certain foreign countries. *Наше право*. 2023. № 4. С.221-229. DOI 10.32782/NP.2023.4.33. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2023-4/NP_2023_4_221.pdf
5. Дашкевич С. Проблемні стадії добору кандидатів на посаду судді місцевого суду. *Європейські перспективи: науково-практичний журнал*. 2023. №4. С. 165-171. DOI 10.32782/EP.2023.4.26. URL: https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/EP-2023-4/EP_2023_4_165.pdf
6. Дашкевич С. Робота судової системи України під час війни. *Російсько-українська війна: право, безпека, світ: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції* (Тернопіль, ЗУНУ, 29-30 квітня 2022 року). Тернопіль, 2022. С.380-382. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/1249/1235>
7. Дашкевич С. Добросесність - як основа довіри до правосуддя. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції* (Тернопіль, ЗУНУ, 28 квітня 2023 року). Тернопіль, 2023. С.406-408. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/1250/1236>
8. Dashkevych S. European standards for professional training and selection of judges *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XX століття: тези доп. учасників VII Всеукр. наук.-практ. конф.* (Харків, 01 черв. 2023 р.), Р. 53-56. URL: https://library.ppss.prof/index.php/ndippsn_20230609/article/view/dashkevych

Голова комісії:

д.ю.н., проф., завідувач кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права

Тетяна КАРАБІН

Члени комісії:

д.ю.н. доцент, доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права

Михайло ТЕРНУЩАК

доктор філософії, викладач кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права

Вадим ПІШТА